# DİNİMİN DİREĞİ NAMAZ

SÜLEYMAN BOSNALI

DİNİMİN DİREĞİ: NAMAZ

Süleyman BOSNALI

*Hep seccadedeki haliyle*

*hatırladığım muallâ vâlidemin*

*aziz hâtırasına...*

# DİNİMİN DİREĞİ
# NAMAZ

SÜLEYMAN BOSNALI

*Dinimin Direği*
*NAMAZ*



Editör
Ali BUDAK
Seyit N. ERKAL

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Yılmaz KADIOĞLU

ISBN
978-975-278-263-1

Yayın Numarası
487

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası Sarnıç Yolu Üzeri No: 7
Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Ekim 2008

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

## İÇİNDEKİLER

## *İkinci Bölüm*

## Üçüncü Bölüm

## *Dördüncü Bölüm*

## *Beşinci Bölüm*

## *Ekler*

# ÖNSÖZ YERİNE

*Namaz müminin miracı, mirac yolunda ışığı-burağı.. yollardaki inanmış gönüllerin sefinesi-peyki-uçağı.. kurbet ve vuslat yolcusunun ötelere en yakın karargâhı, en son otağı, gaye ile hemhudut en büyük vesilelerden biridir.*

*Kıyamet gününde, ak alınlı, aydın bakışlı; secde ve abdest uzuvlarındaki emarelerle öndekilerden de önde; elleri, yüzleri tertemiz, vicdanları göktekilerin iç âlemleri kadar nezih olmanın yolu da yine namaz ve namaz öncesi amellerden geçer. Aynı zamanda, Allah'a yakınlığın ayrı bir unvanı da sayılan ve çok farklı derinlikleri bulunan bu namaz ibadetine; kulluk düşüncesine kilitlenip ömrünü Hakk karşısında geçirme manasına "ribat" da diyebiliriz.*

*Abdest -ileride müstakillen ele alınıp işleme düşüncesi mahfuz- namaz yolunda ilk tembih ve en birinci hazırlık; ezan ise -o da müstakillen anlatılmalı- ikinci uyarı ve önemli bir "metafizik gerilimi yoludur. Abdestle, bedeni nâpâk şeylerden ve sezildik-sezilmedik menfîliklerden arınan insan, ezanla vicdan ve tasavvurlarını dinler.. ilk kılacağı namazla da özündeki sesi-soluğu bulmaya çalışır.. ve ancak cemaatle gerçekleştirilebilecek büyük hareketin startını beklemeye koyulur.*

*İnsanı, arşiyeler gibi döndüre döndüre sonsuzluğun semâlarında dolaştıran ve götürüp tâ melekler âlemine ulaştıran mirac enginlikli bu mübarek ibadet, günde beş defa kendimizi içine salıp yıkanacağımız bir çay gibidir ki, her dalışımızda bizi hatalarımızdan bir kere daha arındırır; alır ummâna taşır ve sürekli başlangıçla son arasında dolaştırır ki, bu da buudlarımız dışında bir uhrevîleşme ve ebedîleşme temrinâtı demektir.*

*Namazla, gece-gündüz sırlı bir taksime tâbi tutulur. Hayat, ibadet eksenli bir zaman anlayışına göre tanzim edilir.. ve bu sayede davranışlarımızın, Hakk murâkabesi altında hüsn-ü cereyanı sağlanır.. derken, ibadet dışı hareketlerimiz de, ibadet halini alır.. ibadet rengine bürünür.. ve yeryüzündeki fâni hayatımız göklerdekilerin rengiyle tüllenmeye başlar.*

*Dünyevî gürültüler veya umûmî sükût içinden ezanın taşacağı an; saatlerin ibreleri, güneşin yer değiştirmesi, cami çevresindeki sesin-soluğun çoğalması, her yanda ebediyet heyecanının yaşanması, müezzinlerin gırtlak kontrolü ve hoparlörlerin hırıltılı-gürültülü sesleriyle belli olunca, sînelerde sessiz sessiz konuşmalar, henüz uykudan yeni kalkmış insanların dağınıklığı içinde sayıklamalar, dünya-ukbâ arası bir berzah yaşanıyor gibi buudlarımızı aşan sözler duyulmaya başlar.. ayrıca, düşüncelerin yeni bir mecrâ arayış manevraları ve henüz namaza girilmediği halde, namaz yolu mülâhazasıyla daha bir sürü his ortaya çıkar.. dünya kadar şey mırıldanılır.. ve biraz sonra gerçekleştirilmesi plânlanan ibadet adına metafizik gerilim ve konsantrasyon aranır.. ve bütün rûhî melekelerle kıvama erilmeye çalışılır.*

*Mescide doğru yürüyüş, yol mülâhazası, abdestle gerçekleştirilen ilk gerilim ve akordasyon hep birer kıvama erme cehdi sayılabilirler. Ezan, âdeta harem dairesine alınma daveti, ruhumuzun derinliklerinde bizi konsantrasyona hazırlayan ledünnî bir ses ve duygularımız üzerine inip-kalkan bir mızrap gibidir. Her gün tekerrür ettiğinden kulaklarımız ona alışmış olsa da, düz mantığımız ona karşı bir kanıksama hissetse de, ezan, her zaman ötelerle aramızdaki tepelerin arkasından tıpkı bir ay gibi birdenbire zuhur eder.. yıldırımlar gibi gürler ve bir anda arzî*

*olan nazarlarımızı semâya çevirir.. ve derken her yanda şadırvanlar gibi ince ince çağlayan, şelâleler gibi ihtişamla coşan yepyeni ilâhî bir fasıl başlar.. ve başlar-başlamaz da ruhlarımıza dünyanın en enfes, en çarpıcı ve en diriltici mûsıkîsini boşaltır. Onunla da kalmaz, bizi çağrışımların atlas iklimine çeker ve gönüllerimize aydınlık çağların büyülerini fısıldar. Zaman üstülüğe açık hayallerimizi, tarihin değişik dönemeçlerinde kaybettiğimiz şeyleri bulup, getirip iâde etmekle coşturur.. ve her defasında bize taptaze bir demet ses, bir demet şiir, bir demet âhenk bahşeder. Biz, ezanı her zaman, bir mûsıkî banyosu alıyormuşçasına bütün benliğimizle duyar ve her duyuşumuzda, bilemediğimiz bir büyü ile bir başka tat, bir başka letâfet, bir başka hazza uyanırız. Bu duyuş ve bu seziş çok defa bizde, bir sihirli helezonla göklere doğru yükseliyor veya bir balonla çok yukarıda dolaşıyormuş gibi bir his uyarır. Hele bir de ezan, usûlüne uygun ve vicdanın sesi, soluğu olarak icrâ ediliyorsa.. Göklerin nûra gark olduğu, ruh-i revân-ı Muhammedî'nin şehbal açtığı ve lisan-ı Ahmedî'nin arz u semâyı çınlattığı ezan dakikaları ne nurlu ve hislidir! İnsan o dakikalarda ruhunun derinliklerine inip vicdanını dinleyebilse, ne keşfedilmedik manaların içine aktığını ve kendi derinliklerinde ne çağrışımların kaynaştığını duyacaktır!*

*Her zaman kendini yenileyip kalbî ve rûhî hayatı itibâriyle taze kalabilen canlı vicdanlar, her ezan vaktinde, onun ilk gökten indiği dönemin halâvet ve tarâvetini duyar ve minarelerden yükselen sesin içinde peygamberlerin çağrılarını dinlerler.. gönlünde meleklerin tekbir, tehlil, şehadet korosuna erer.. ve âdeta Cibrîl'in dirilten nefeslerini, İsrâfil'in hayat veren soluklarını duyar gibi olurlar.*

*Ezanla, namaz dışı gerilim ve doyum tamamlanınca, henüz farzla gerçek kurbet enginliklerine açılmadan evvel, ılgıt ılgıt ilâhî rahmet esintilerinin ruhları kuşatma faslı sayılan ilk nafile namaz ve kametle, o dakikaya kadar adım adım derinleştirilen konsantrasyon bir kere daha kontrol edilir; nihâî huzura ait teveccüh ve temkin bir kere daha gözden geçirilir ve miraca yürünüyor gibi namaza yürünür. O âna kadar gönlümüze çarpan, insanî yanlarımızı alarma geçiren ve bizi ebedî mihrabı-*

*mıza yönlendiren ses, söz ve davranışlar, vicdan tellerinde gönlümüze ait hakiki nağmeleri bulabilmek için bir akort ameliyesi gibidir. İbadette asıl ses ise, o biricik mihrap karşısında, duygu, düşünce birliğine ulaşmış ve bir imam arkasında elpençe divan durmuş; eğilip saygı ve hürmetini ifade eden, kalkıp Hakk karşısında temennâ duran; yerlere kapanıp baş ve ayaklarını aynı noktada birleştirerek Allah'a yürüyen cemaatin müşterek davranışlarıyla başlar. Bizler cemaat şuurunu vicdanlarımızda duyduğumuz ölçüde, peygamberlerle yaşanmış aydınlık çağların bütün güzellik ve cümbüşünü duyuyor ve hissediyor gibi oluruz.*

*Evet, namazın göklerdeki ahengiyle bütünleşmiş olanlar için imamın arkasındaki her hareket, her söz, insanoğlu için yitik cennet adına bir hasret ve bir dâussıla sesi verir, bir ümit ve bir vuslat duygusuyla tüllenir. Kendini, namazın mirac buudlu havasına salan hemen herkes için o, cennet dönemlerimizin ve ötedeki cennetlerin nazlı, hülyalı günlerinin fecir tepelerine benzer. Bizler, his dünyamızın vüs'ati ölçüsünde, her namaza duruşumuzda, cennet güzelliklerinden tâ bizim altın çağlarımıza uzanan bütün bir ışık kuşağının safvetini, sükûtunu yudumlar ve neşeyle gerininiz. Bu sayede, dünyanın binbir dağdağasıyla dağınıklığa uğramış zihinlerimiz toparlanır.. Ruhlarımız cismâniyetin kasvetli atmosferinden sıyrılır ve gönül dünyamız bir kere daha vuslat mülâhazasıyla köpürür. Her namaz vakti ve her farz edasında olmasa bile, ruh ve gönül erleri hiç olmazsa her gün birkaç kez, ezel ve ebed arası gelir-gider.. sık sık geçmişi geleceği birden düşünce menşurundan geçirir.. ve geçmiş gibi görünen zamanın altın dilimlerini, geleceğin ümitle tüllenen yemyeşil zümrüt tepeleriyle bir arada temâşâ eder.. ve başkalarının yaşadıkları hayatla bizim ömürlerimizi aynı anda duyar ve yaşar, kevser yudumluyor gibi içimizde binbir lezzet ve mutluluğun hatıralarını buluruz. Tıpkı rüyalarda olduğu gibi mesafeleri aşar.. zamanüstü âlemlerde dolaşır.. fevkalâdeliklerin bütün zevklerini duyar.. duygudan duyguya, fikirden fikire geçer.. her ânı, ayrı bir marifet, ayrı bir muhabbet ve ayrı bir zevk tûfânı içinde geçiririz. (Bu mülâhazalar irfan ufku bu noktaya ulaşanlar içindir.)*

*Hele bir de ruh ve gönül namazlaşınca, artık bu nûrânî keyfiyet evirir-çevirir, her zamanki amelimizin yerine kendi âhengini, kendi şiirini ve kendi semâvîliğini getirir ikâme eder.*

*Günde birkaç defa, düşünce ve hülyalarımızı besleyen namaza ait sırlı ve sihirli hareketler, her zaman bizi mâverâîliğe taşıyabilecek bir yol ve bir menfez bulur ve gönüllerimize:*

*"Mekânım lâ mekân oldu*
*Bu cismim cümle cân oldu*
*Nazar-ı Hakk ayân oldu*
*Özüm mest-i likâ gördüm"*

*Nesîmî*

*dedirtir.. ve böylece ibadet, gönüllerde gizlenen, gizlenip kenzen bilinen o ezelî güzellik ve bütün vâridâtların kaynağını, buudlara sığmayan derinlikleriyle bir kere daha fâş eder. Bu itibarladır ki, namazın içinde açıktan açığa bilinen ve net olarak görünen hususlardan daha çok, azamet ve heybet buğulu, kemmiyet ve keyfiyetleri aşan bir his tûfânı ve bir duygu anaforu yaşanır. Namazda, hep söylenemez şeyler beyan ufkumuzu sarar.. ifadesi imkânsız hisler ruhumuza garip bir mûsıkî fısıldar.. gündelik lisana sığmayan engin duyuşlar, düşünüşler benliğimizi işgal eder.. ve maddî aklın, mücerret mantığın sınırlarını aşan gaybûbet renkli bir fetânet, peygamber çizgisindeki meâdî bir düşüncenin kapılarını aralar. Bu açıdan da diyebiliriz ki, kulun namazdan daha büyük bir ibadeti ve namaz içinde köpüren tasavvur ve tahayyüllerden daha sıhhatli ve engin bir hali yoktur.*

*İnsan ruhunun, duyuş ve sezişleriyle şuhûd ve vücudu aşıp gayb noktasına ulaştığı namaz ufku, onu duyan ruhların bütün hasretlerini, hicranlarını ve dâussılalarını söyler. Aynı zamanda kalbin itmi'nânını, insanî duyguların revh u reyhânını, varlığın ezelî serencâmesini, yıldızların yeryüzünü temâşâsını, göklerin sırlarını, ukbânın ışıklarını, cennetin yamaçlarını, yamaçlarda salınan ağaçlarını, ağaçların altında her zaman çağlayan ırmaklarını söyler.. rükûnleriyle söyler, içindeki Kur'ân'la söyler, duâlarla*

*söyler; söyler ve söylediklerini yepyeni bir edâ ve üslupla ruhlarımıza kevserler içiriyor gibi tekrarlar...*

*Kıyamdan sonra, kulluğa kilitli bu sadık bendeler, saf ruhlarının heyecanlarını, müstakim düşüncelerinin ra'şelerini bir kere de rükû kürsüsünden haykırmak isterler. Azamet ve ceberûtun, rahmet ve lütfun halitasından hasıl olan bir duyguyla ve heybete bürünmüş bir edâ içinde âdeta bir asâ gibi bükülürler.. bükülür ve iliklerine kadar işleyen bir kulluk şuuruyla hep ilâhî azameti mırıldanır ve bir kısım gök sakinlerinin Allah'a yöneliş üslupları sayılan rükû ile "Hazîratü'l-Kuds"ün kapılarını zorlar ve o kapıların aralanması ölçüsünde kendi rûhî âlemlerinin derinliklerine kavuşurlar. Hacda ve başka yolculuklarda, tepelere tırmanılması, tepelerin aşılıp düzlüklere varılması tekbir, tehlil fasıllarıyla seslendirildiği gibi, namaz ünvanı altında ruhun mirac yolculuğu da, bir bölümden diğer bölüme geçişte hep aynı mübarek duygu ve düşüncelerle ve hep aynı mübarek kelimelerle ifade edilir. Hemen her rükünde, Allah'a karşı saygılı olmayı en iyi şekilde dile getirmek üzere söylenilen tekbirlerle, tahmidlerle ve bu kelimelerin çağrıştırdığı mülâhazalarla yüce divanın kapı tokmaklarına dokunulur; sonra da, bir eşref saati en mükemmel şekilde değerlendirme dikkat, teyakkuz ve temkiniyle beklemeye geçilir; geçilir ve avını bekleyen bir kedi hassasiyeti, bir örümcek sabrıyla ilâhî vâridât ve tecelliler avlanmaya çalışılır.*

*Namazda rükû, kıyamdan bir adım daha ileride üzerimize nefehâtını salar, ruhlarımıza hayattan daha güzel, cismanî zevklerden daha enfes ve bu sınırlı dünyada gerçekleştirilmesi imkânsız bir rüyadan, hem de tasavvur edemeyeceğimiz ölçüde bir rüyadan neler neler fısıldar. Gönüllerimize, istediğimiz, beklediğimiz nesnelerin ötesinde zümrütten günler, saatler ve dakikalar vaadeder. Zaten, hepimiz biraz da ümitlerimizin, mefkûrelerimizin, hülyalarımızın, beklentilerimizin çocukları değil miyiz? Hemen hepimiz, bugünkü tersliklerle hırpalanıp da gerçeğe uyanınca, içinde bulunduğumuz zamanı aşar ve ileride elde edeceğimiz hayat ve saadetin ümidiyle "gelecek zaman" der ve tebessümlerle cennetin yamaçlarını süzeriz.*

*Rükû, Hakk karşısında iki büklüm olma manasındaki bududuyla, bütün kaddi bükülmüşlerden bir ses alır; yer yer "Rabbim bana zarar dokundu", zaman zaman da "Dağınıklık ve tasamı sadece sana açıyorum" der ve bize hayat ırmağından bir çağlayış, Yusuf ilinden de bir gömlek kokusu duyurur.. duyurur, hep hakikatlerin ötesinden gelecek hârikulâdeliklerin zuhur edeceği neşesiyle bizleri coşturur. Hem öyle bir coşturur ki, benliğimizden fışkıran bir hamd ü sena tufanıyla belimizi doğrultur ve O'na, bir ara fasıl minneti daha sunarız. Bu kısacık ayakta duruş, ilkinden farklı ve ayrı bir Hakk'a yürüme limanıdır. Bu nurlu limanda kıyamı, kıraati, rükû tesbihlerini, bir kere daha gönlümüzün derinliklerinden geçirir; hislerimizin sınırsızlığını, hayallerimizin sonsuzluğunu, bu kısacık tevakkuf içine sıkıştırarak duymaya çalışır ve bütün his gücümüzü vâridât avlamak üzere seferber eder ve yakaladığımız "kenz-i mahfî" tayflarıyla kendimizi daha engin ve kurbet renkli bir yeni duyuş çağlayanına salıveririz. Namazı rükûda duyup kıyamda dinleyenlerin nasıl bir haz ve lezzete erdiklerini, nasıl bir haşyet ve saygıyla kıvrandıklarını, nasıl bir ümitle gerilip nasıl bir korkuyla ürperdiklerini kestirmek zordur. Bu duyuş, bu dinleyiş, vuslata atılan adımların en ciddilerinden ilki, secde de bunun ikincisidir.*

*Secde, namazın içindeki mevhibe ve vâridâtın şükür zemini, erimiş gönüllerin kulluk kalıbına tam olarak döküldükleri mehâbet potası, duâlarla Hakk'ın kabulü, ortasında iki nokta arasındaki doğru çizgi ve bulunup bilinecek, bilinip sevilecek Zât'a karşı duyguların, düşüncelerin visâl koyu ve buluşma arsasıdır. Bizler, gerçek konumu içinde secdeyi duyup dinledikçe, imandan, İslâm'dan, ihsandan süzülmüş bir usârenin, namazlarımızın kıyam, rükû ve kavmesinden geçerek gönüllerimizin zümrüt tepelerine aktığını hissederiz.*

*Secdede baş ve ayaklarımızı aynı noktada birleştirerek yusyuvarlak hâle gelir; bir yay gibi gerilir; bir ses, bir soluk olur inler ve ümitlerimizin ameller önündeki her şeye yeten enginliğini, rahmetin her şeye sebkat eden öndeliğini imanımızla birleştirir, bütünleştirir; bir ucu dünyada bir ucu ukbâda âdeta bir gökkuşağına benzeyen bu alâim-i semâ altından*

*geçmek sûretiyle tâliimizi değiştirmeye çalışırız. Rabîa bin Ka'b bin Eslemî'nin rivayet etiği bir hadis-i şerifte diyor ki:*

*- Ben geceleyin Allah Resûlü ile beraber kalıyordum. O'na abdest suyunu ve ihtiyacını getirdim. Bana şöyle buyurdu:*

*"İste!" Ben de*

*"Sana cennette arkadaş olmak istiyorum Yâ Resûlallah!" dedim. Allah Resûlü bana:*

*"Başka bir şey istiyor musun?" dedi. Ben de:*

*"Sadece onu istiyorum." dedim. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de*

*"Öyleyse çok secde etmekle bana yardım et!" buyurdu.*

*İnsan, secdedeki duyuş ve sezişlerin kendisini yükseltmiş bulunduğu bahtının zirvesinden bakıp gerçeği temaşa ettiği bu noktada, kalbinin dilini kullanarak, hislerinin bütün kelimelerini ortaya dökerek, dünyayı biraz âhirete doğru yönlendirip, öteleri de biraz ruh dünyasının içine aksettirerek kulluğunun destanını okuyor gibi bir mazhariyeti duyabilir, yaşayabilir.*

*Evet, onun, kulluk şuuruyla coşan duaları, Allah'ın rahmet ve lütuf çağlayanlarıyla karşılaşıp birbirinin içine akıp da duâ ve icabet buluşunca, duygularımız cennet hayatı gibi güzel, vuslat gibi engin çağlamaya başlar. Anlayanlar için bu güzelliklerin tadı o kadar keskin, şivesi o kadar büyüleyicidir ki, onu bir kere duyup yaşayanlar bu nimetlere ve nimet sahibine nasıl şükredeceklerini bilemezler.*

*Başı yerde ve ışıktan bir helezonla en ulaşılmaz zirvelere tırmanıp ve semâvî seyahatle Hakk'a yakınlığı derinleştiren bir kurbet eri, "Hazîratü'l-Kuds"e ermiş olma his, şuur ve mahmurluğuyla vuslatını bir başka buudla daha da renklendirmek üzere Hakk'a tazim ve tekrimini arz ederek saygıyla başını kaldırır ve huzurda bulunmanın bütün âdâbıyla "et-tahiyyât..." diyerek vecde gelir ve artık bir yeryüzü varlığı değilmişçesine tabiatüstü bir hal, bir mana ve bir büyüye bürünür.*

*Öyle ki, bu engin hazlarla coşan namaz kahramanı, doyma bilmeyen bir hisle, kemmiyet ve keyfiyet sınırlarının üstünde, niyetle derinleştirip*

*sonsuzlaştırdığı; yakîniyle Hakk'la irtibatlandırıp hulûsuyla ebedîleştirdiği, mal, can ve bütün ilâhî mevhibeler adına Hakk'a karşı minnet borcunu edâya yönelir; gönlünün bütün duyarlılığıyla Allah'ı anar ve inler.. Nebî'yi yâdeder, içi inşirahla dolar.. kendisiyle aynı mutluluğu paylaşan insanları düşünür, hayır duâlarıyla gürler.. ve tekbirlerle başlattığı bu mirac yolculuğunu, dinin temeli sayılan şehâdetlerle noktalar...*

*Namaza alışmış ve onunla beslenen insanlar, ona hiçbir zaman doymazlar. Doymak şöyle dursun, her namaz bitiminde "Daha yok mu?" der, nafileden nafileye koşar; duhâ ile güneş gibi yükselir, evvâbinle gidip kurbet tokmağına dokunur, teheccüdle berzah karanlıklarına ışıklar gönderir ve ömrünü âdeta ibadet atkıları üzerinde bir dantela gibi örmeye çalışır ve kat'iyen içinde yaşadığı nurlardan, ruhunu saran manalardan ayrılmak istemez.. istemez ve hep ibadetin vaadettiği güzelliklere koşar.*[1]

1 M. Fethullah Gülen, Sızıntı, Temmuz/1994 Sayı: 186

# *Birinci Bölüm*

# *NAMAZIN TARİFİ, MAHİYETİ VE ÖNEMİ*

## Namaz Kelimesinin Anlamı Nedir?

Namaz Farsça bir kelimedir. Farsçada "ta'zim (büyük saygı) için eğilmek, kulluk, ibadet" anlamındadır. Salât kelimesinin karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. Kelime Kur'ân'da da "salat" kelimesi ile ifade edilmektedir. "Dua etmek" ve "Hayır duada bulunmak" manalarını ihtiva eder.[2] Tevbe Suresinin 103. âyetinde Yüce Rabbimiz: "Onlar için dua da et. Çünkü senin onlar lehine duan, onlar için büyük bir huzur ve tatmin kaynağıdır" buyurur.

Din ıstılahında ise namaz, Peygamberimizden görüle geldiği üzere kalbî, lisanî, bedenî fiiller ve özel rükünlerden oluşan gayet muntazam bir ibadetin ismi olmuştur ki necasetten taharet, hadesten taharet, setr-i avret, vakit, niyet, istikbal-i kıble diye bilinen altısı dışından başlıyan şartlar; iftitah tekbiri, kıyam, kıraat, rükû, secde, teşehhüd mikdarı, son oturuş diye bilinen içinde yapılan altı rükün olmak üzere lâakal on iki farzı; Fâtiha,

---

2 Bu manayı anlatan ayetler için: Bkz. Enfâl Sûresi, 8/35, Tevbe Sûresi, 9/91,103. İsrâ Sûresi, 17/110. Nûr Sûresi, 24/ 41, Ahzâb Sûresi, 33/43,56.

zammı sûre, tadili erkân, ka'dei ulâ vesaire gibi bir takım vacipleri, bunlardan başka birçok sünnetleri, müstehapları, edebleri, mekruhatı ve müfsidatı; beş vakit ve Cuma gibi farz, vitir ve Bayram gibi vacip ve diğer sünneti müekkede ve gayr-ı müekkede, nafileler olmak üzere çeşitleri vardır ki bunların açıklamaları fıkıh kitaplarında mevcuttur.[3]

## Namaz Her Hâl ve Şartta Kılınmalı mıdır?

Namaz İslamın mükellef saydığı şartları taşıyan herkesin yerine getirmesi gereken bir ibadettir. Hiçbir şey, iş, ticaret, görev, meşgale ya da bir mazeret mümini namazdan alıkoyamaz. Bu görevin yerine getirilmesi için dinimiz her türlü kolaylığı sağlamıştır: Namaz kılmak için abdest suyu bulamayanlar teyemmüm ederek[4] korku hali varsa yaya olarak veya binek üzerinde;[5] yolcular, dört rekatlı farzları ikişer rekat olarak;[6] Zaruret ve ihtiyaç halinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarını öğle veya ikindi, akşam veya yatsı vaktinde birleştirerek;[7] savaş halinde olanlar, nasıl güçleri yetiyorsa o şekilde[8] ayakta durmaya güçleri yetmeyen hasta ve özürlüler, oturarak, buna da güçleri yetmeyenler, yatarak namazlarını kılabilirler[9] Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim ve hadislerde namaz kılma her durumda yerine getirilmesi gereken bir ibadet olarak anlatılmıştır. Namaz bedeni bir ibadet olduğu için başkasının niyabetini kabul etmez. Bir kimsenin başkası yerine namaz kılması mümkün değildir.

---

3 Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'ân Dili, I, 190-191. Eser Neşriyat, İst. 1971.
4 Mâide, 5/6
5 Bakara, 2/239
6 Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 4.I, 478; Ebû Davud, Salat, 27. II, 7.
7 Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 52, I, 490; Buhârî, Taksîrü's-salâti, 13, II.39.
8 Nisa, 4/102
9 Âl-i İmran, 3/191

## Namazı Kılmamanın Hükmü Nedir?

Beş vakit namaz kılmamak Allah'a isyan etmektir, büyük günahtır. Yüce Allah Kur'ân'da, namazlarını kılmayan kimselerin cezasını çekeceklerini bildirmektedir: "Kendilerinden sonra yerlerine öyle bir nesil geldi ki namazı zâyi ettiler, şehvetlerinin peşine düştüler. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasını bulacaklardır"[10] Namaz kul ile Rabbi arasında irtibat sağlayan ve iki cihazı birbirine bağlayan kablo gibidir. Kablosuz bir cihaz çalışmadığı gibi, namazsız bir insan da karanlıkta kalır, ruh gerçek gıdasını bulamaz ve alamaz ve gücünü yitirir. Bu ayet aynı zamanda ümmetlerin çöküşlerinin, namazı gevşetmekle başladığına da işaret etmektedir. Görüldüğü üzere namazlarını kılmayanların bu terkin cezasını çekeceklerini ifade etmektedir. Çünkü dinin temeli ve mü'minin miracı olan namazı eda etmeyen bir insan diğer dînî görevlerinde de gevşek olacaktır, günaha girme konusunda serbest davranacaktır ve böylece bir anlamda kendine zulmetmiş olacaktır. Hazreti Ömer namazı zayi etmeden daha büyük bir ziyanın olamayacağını, söylemiştir.[11]

Bu âyet aynı zamanda; nefsine, şehvetlerine, iş, güç ve dünya meşgalesine, oyun ve eğlenceye dalıp namazlarını kılmayanların cehennemde cezalarını çekeceklerini de bildirmektedir. Zira Kainatın Efendisi "Kıyamet gününde kişinin ilk hesaba çekileceği ibadeti namazdır"[12] buyurmaktadır. Çünkü dinin direği ve mü'minin miracı olan namazı kılmayan bir insan diğer dînî görevlerinde de gevşektir, günah bataklığına dalmış ve böylece nefsine zulmetmiştir demektir. Ayetteki "gayya" kelimesi "cehennemdeki bir vadinin" adıdır. Anlaşılıyor ki namaz kılmaya terk edenler cehennemdeki bu özel yerde kalacaklardır.[13]

---

10 Meryem, 19/59
11 Kurtubî, el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'ân, XI, 82; Âlûsî, Rûhu'l-Meânî, 8/426
12 Tirmizî, Mevâkît 188; Ebû Dâvûd, Salât 149; Nesâî, Salât 9; İbn-i Mâce, İkâmet 202
13 Kurtubi, a.g.e., XI, 84; Âlûsî, a.g.e., 8/427

Namazı kılmayan kimse, namazın farz oluşuna inanmadığı ve namazı önemsemediği veya tembelliği ve ihmalkârlığı ya da unuttuğu için kılmamıştır. "Onlar mutlaka cennetlerde mücrimlerin durumu hakkında, kendi aralarında konuşurlar. O suçlulara 'Neydi bu cehenneme sizi sürükleyen?' diye sorulur. Onlar şöyle cevap verirler: 'Biz namaz kılanlardan değildik.'[14] ikazını Kur'ân-ı Hakîm bu sebeple yapmaktadır.

Farz oluşuna inanmadığı ve önemsemediği için namazı kılmayan kimse mü'min de olamaz, çünkü bu kimse Allah'ın kesin emrine inanmamaktadır. Farz oluşuna ve önemine inandığı halde tembelliği, ihmalkârlığı ve meşguliyeti sebebiyle şer'î bir özrü olmadan namazını kılmayan kimse ise büyük günaha girmiş demektir. Bir kısmını aşağıda zikrettiğimiz hadislerin ifade ettiği asıl mana da budur:

"Kim ikindi namazını terk ederse ameli boşa gider."[15]

"Sakın namazı kasten terk etmeyin. Kim kasten namazı terk ederse, Allah'ın ve Resûlünün zimmetinden beri olur"[16].

Peygamberimiz *(aleyhissalâtu vesselâm)*, bir gün namazdan söz etmiş ve şöyle demiştir: "Kim namazına devam ederse bu namaz kıyamet gününde onun için (karanlığa karşı) nur, (doğruluğuna) delil ve (azaptan) kurtuluş olur. Kim namazına devam etmezse onun nuru, delili ve kurtuluşu olmaz. O kimse kıyamet gününde Karun, Firavun, Haman ve Übey İbn Halef ile beraber olur"[17].

Bu ve benzeri hadislerin zahiri, kasten namazı terk etmenin insanı dinin dışına iteceğini ifade ediyor gibi anlaşılıyorsa da İslam alimleri, ancak namazın farz oluşunu inkâr ederek terk etmenin insanı küfre götüreceğini söylemektedirler. Çünkü kelime-i şehadeti inanarak söyleyen kişinin ebedi olarak cehennemde kal-

14 Müddessir, 74/40-43
15 Buhârî, Mevâkîtü's-Salâti, 138.
16 Müsned, VI, 421.
17 Müsned, II, 169.

mayacağına dair Efendimize *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* nisbet edilen beyanlar vardır. "Her kim Allah'tan başka gerçek ilah yoktur der ve Allah'ın dışında ibadet edilip saygı duyulanları inkar ederse onun malı ve canı haramdır, dokunulamaz. Gizli hallerinin hesabı ise Allah'a aittir."[18] "Lâ ilâhe illallah" deyip kalbinde bir arpa ağırlığı kadar iman bulunan kimse cehennem ateşinden çıkacaktır. Yine kalbinde buğday tanesi kadar iman bulunduğu hâlde "Lâ ilâhe illallah" diyen kimse cehennem ateşinden çıkacaktır. "Lâ ilahe illallah" diyen ve kalbinde zerre kadar iman bulunan kimse de cehennem ateşinden çıkacaktır."[19]

Bir müminin namazını kılmaması düşünülemez. Namazı kılmayan kimse, namazın farz oluşuna inanmadığı, namazı önemsemediği veya tembelliği ve ihmalkârlığı ya da unuttuğu için kılmamıştır. Namazını vaktinde kılmayı unutan kimse, hatırlayınca hemen namazını kılar. Unutmasından dolayı bir vebal yoktur.[20] Farz oluşuna inanmadığı ve önemsemediği için namazı kılmayan kimse mümin değildir. Çünkü Allah'tan gelen kat'i bir emre inanmamaktadır. Farz oluşuna ve önemine inandığı halde tembelliği, ihmalkârlığı ve meşguliyeti ya da başka bir sebeple şer'î bir özrü olmadan namazını kılmayan kimse büyük günaha girmiştir. Büyük günah işleyen kimsenin inkâr, şirk, nifak ve tekzîp (âyetleri yalanlama) hariç diğer büyük günahları işleyen kimse kafir ve münafık olmaz, imandan çıkmaz. Bu kimse tövbe etmeden ölürse işi Allah'a kalır. Allah, dilerse affeder, dilerse suçu nispetinde cezalandırır, sonra imanı sebebiyle cennetine koyar.

Namazlarını kılmayan insanlar, diğer günahlardan da korunamazlar[21] işlediği günahlar kalbini karartır[22] ve dinden soğu-

---

18 Müslim, İman 37

19 Buhari, Tevhid 36; Müslim, İman 326

20 Buhârî, Mevâkît, 37. I, 148. Müslim, Mesâcid, 309. I, 471. Ebû Dâvûd, Salat, 11. I, 303. Nesâî, Mavâkît, 52-54. I, 293, 295-296; İbn Mâce, Salat, 10. I, 227; Müsned, Ahmed, III, 1000

21 Ankebut Sûresi, 29/43

22 Mutaffifîn Sûresi, 83/14.

malarına sebep olabilir. Bu sebeple müminin beş vakit namazını ihlas ve huşu ile kılması gerekir.

## Namaz'ın İç Anlamı, Ruhu Nedir?

"Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle, yerdeki ve gökteki bütün varlıklar Allah'ı tesbih ederler,[23] yani kendi dilleriyle O'na ibadet hâlindedirler. İşte namaz onların hepsinin ibadet şekillerini içinde toplamaktadır. Metafizik bir bakışla, dağların dikey, hayvanların yatay vaziyette; bitkiler kökleriyle besinlerini aldıkları için onların da başları aşağıda olarak, hâl diliyle fiilen Allah'a ibadet ve taatte bulundukları söylenebilir.

İnsan namazda kıyamda iken dikey, rükûda yatay bir hâlde bulunur. Secdede ise başı yerdedir. Bu sonuncu hâlde iken Allah'a azamî derecede yaklaşır. Secde vaziyeti insanın Rabbine en yakın olduğu hâldir. İnsan Allah karşısında maddî olarak ne kadar eğilir ve küçülürse, mânen o nispette büyür ve yücelir.

Namaza başlama tekbiri sırasında "Allahu Ekber" diyerek elini kaldıran insan sanki şunu demek ister: "Ben şu anda bütün dünyevî kaygıları ve maddî düşünceleri, kısacası Hak'tan gayri her şeyi elimin tersiyle arkaya atıyor ve yüce Mevlâ'nın huzuruna çıkıyorum." Bu niyet ve duyguyla ibadete başlayan kişi, namaz sırasında Allah'a tam bir yakınlık içinde olacaktır. Onun için "Namaz müminin mîracıdır" buyrulmuştur. Mîraç sırasında Sevgili Peygamberimiz nasıl ki, Allah yakınlığının son noktasını yaşamışsa, Müslüman için de namaz, Allah'la beraber olmanın yoludur.

Kur'ân-ı Kerim'de namazın kötülüklere engel olacağı belirtilir.[24] Namaz kıldığı hâlde ahlâksız davranışlardan geri kal-

23 İsra, 17/44
24 Ankebut, 29/45

mayan kimse, büyük ihtimalle zamanla düzelecektir. Bunun örnekleri az değildir.

Namazın özü: a) Allah'ın huzurunda kalbin huşû ile, yani saygı ve korku ile dolması, b) Dil ile Allah'ın anılması, c) Bedenle O'na âzamî derecede tâzim ve saygı tavrı sergilenmesinden ibarettir. Bu üç unsur öteki dinlerin ibadetlerinin de özü sayılır. Bu üçü arasında en önemli olan ise birincisidir. Dilsiz kimse ikincisini, kötürüm kimse de üçüncüsünü yerine getiremeyebilir. O hâlde namazda özün özü kalbteki Allah'a yöneliş, O'na olan sonsuz saygı ve sevgi duygusunu canlı tutuştur.

Allah'ı seven ve sayan O'nun emirlerine uyup yasaklarından kaçacaktır. Sahibini ahlâksızlık sayılan tutum ve davranışlardan vazgeçirmeyen namaz faydasızdır. Kur'ân'da gaflet içinde ibadet edenler için "Yazıklar olsun o namaz kılanlara"[25] buyrulur. Hadiste: "Nice namaz kılanlar vardır ki, kıldıkları namazdan ellerine geçen sadece uykusuzluk ve zahmettir" denir. Yunus Emre şöyle der:

*Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil*
*Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil.*

Kur'ân-ı Kerim'de namaz "zikir", yani Allah'ı anma, O'nu hatırlama olarak da ifade edilir.[26] Bir kimsenin namazı, o sırada Allah'ı hatırlaması ölçüsünde değer taşır. Gaflet içinde kılınan namaz şeklen namaz olsa bile, gerçek namaz olmaktan uzaktır. Bununla birlikte namaz sırasında bir an bile Allah'ı hatırlayıp, kendini O'nun huzurunda hissetmek dahi bir başarıdır. İnsan namaz kılarken en azından böyle bir huzur anını yakalamayı düşünmelidir. Bu büyük bir mutluluktur. Bu anın başlama tekbiri sırasında yakalanması daha uygun ve kolay olur.

Gerçek namaz mîrac olmaya aday namazdır. Gündelik namazlarımız onun taklidi sayılır. Özlenen o asıl namaza ulaşabil-

---

25 Mâûn, 107
26 Ankebut, 29/45

mek için ihlâs ve samimiyetle gayret göstermeye devam etmelidir. Hep aynı noktada çakılıp kalmak, bir gelişme göstermemek hoş değildir. Zira, "İki günü birbirine eşit olan ziyandadır."

Namazdaki hareketleri ve taşıdıkları manaları biraz daha yakından ele alalım. İsmail Hakkı Bursevî başlama tekbiri alırken iki elin birden kaldırılmasını şöyle yorumlar: "İşin gerçeği şudur: Sağ el âhiretten, sol el dünyadan ibarettir. Elleri kaldırmak ise, dünya ve âhiret ilgisini elden çıkarıp arka tarafa atmak ve her ikisi sebebiyle de büyüklenmeyi yok etmek anlamını taşır." Aynı müellifimiz, abdesti mâsivâdan (Allah'tan başka her şeyden) ayrılmak, namazı ise Hakk'a kavuşmak olarak değerlendirir (Vudû ki mâsivâdan infisal, salât ki Hakk'a ittisaldir).

"Rükû" eğilmek demektir. Allah'a saygının, Onun büyüklüğünü itiraf etmenin fiilî şeklidir. İnsan aziz (izzet sahibi, değerli) bir varlıktır. Başka fâni varlıklar karşısında eğilmek ona yakışmaz. Allah'ın huzurunda eğilip, kulluğun sadece O'na ait olması gerektiğini bilenler, başkaları önünde eğilmezler. "Hakîkî hürriyet ubudiyettedir". Bir tek kapıya, yani yalnızca Allah'a kul olmasını bilenler başka kulluklardan; insana, paraya, mevkiye, şöhrete kul olmaktan yakalarını kurtarmış olurlar.

Rükûda Allah'ın azamet ve yüceliği dile getirilirken, doğrulunca da şükrün O'na mahsus olduğunu belirten sözler söylenir. Bir hadiste Allah'ın bu sözleri işittiği müjdesi verilir. Secde hâlinin ise, namazda insanın Allah'a en yakın vaziyet olduğuna evvelce değinmiştik.

Namazın sonuda okunan "Ettahiyyatü" duasıyla ilgili şöyle bir görüş vardır: Bu dua, Miraç'ta Hz. Peygamber'le Yüce Allah arasında geçen bir konuşmanın hatırasıdır. O mutlu anda Resûlüllah "Her türlü selâmın, duanın, güzelliğin Allah'a yönelik olduğunu" söyler. Allah da: "Ey Peygamber selâm/esenlik, rahmetim ve bereketim sana olsun." diye mukabelede bulunur.

Bunun üzerine Hak Resûlü: "Esenlik ve güzellikler aynı zamanda Tanrının iyi kullarının da üzerine olsun" der. Ve şehadet kelimesiyle duasını bitirir.

Namazın mü'min için mîraç olduğunu söylemiştik. Namazını bu duygularla kılabilen kişi, tahiyyat duasını okurken, onun anlamını da düşünerek aynı şuur ve aynı düşünceyi kafasında, gönlünde canlandırmaya çalışır. Böylece Rabbiyle konuşmasını devam ettirmiş olur. Bir hadiste, namaz sırasında Allah'ın kıble ile bizim aramızda olduğu belirtilir. Burada elbette maddî bir keyfiyet söz konusu değildir. Okuduğu sûre ve duaların manalarını da göz önünde bulunduran kişi, namazda Rabbiyle karşı karşıyaymış, O'nunla konuşuyormuş gibi bir yakınlık duygusu hissetmeye çalışmalıdır.

Bu seviyeyi yakalayamamak namazdan vazgeçmeyi gerektirmez. Gönül ehli şöyle diyor: "Önünde beklediğiniz kapıyı cevap almak için çalınız. Cevap gelmeyince vazgeçen muhtaç değil demektir. Bu durumda ev sahibi ona ilgi göstermez. Bu yüzden namaz terk edilirse manevî kayıp büyük olur.

Namazda Allah'ın huzurunda bulunduğunun farkında olmayan ve aklı fikri ticaretinde veya başka dünyevî işlerinde takılıp kalan kimse, gerçek anlamda namaz kılmış sayılmaz. Hz. Ali'nin, bacağına saplanan bir okun çıkarılması sırasında, onun vereceği acıyı hissetmemek için namaza durduğu ve o esnada çıkarma ameliyesinin yapıldığı söylenir. Gerçekten, zihin daha önemli bir şeyle ciddi şekilde meşgul olursa, fiziksel acılar duyulmaz.

Bu yönden namazın öteki ibadetlerden farklı bir özelliği vardır. Namaz kılan kimse, görünüş olarak da başka hiçbir şeyle meşgul olamaz. Namazı onu diğer işlerden alıkoyar. Mesela oruç tutan bu sırada alış veriş yapabilir, hac ibadetinin yapıldığı günlerde de bu mümkündür. Namaz sırasında ise bu kabil şeyler söz konusu değildir. Yunus Emre şöyle der:

*"Bir dona kan bulaşacak yumayınca mismil olmaz*
*Gönül pası yunmayınca namaz eda olmayısar."*

İsmail Hakkı Bursevî beş vakit namaz için şöyle bir sıralama yapar: Sabah namazı sırr'ın payıdır. Çünkü o, gecenin karanlığına yakın bulunması dolayısıyla, öteki namazlara göre "gayb"-tır. Nitekim "sır" da sair kuvvelere göre gaybdır.

Öğle namazı rûh'un payıdır. Çünkü onda ruhun zuhûru miktarınca tam zahir oluş vardır. Ruh âlem-i halktandır. Zira her ne kadar bizzat görülmezse de, uzuvlar ve kuvvelerdeki tezahürleri cihetiyle eserleri müşahede edilir.

İkindi namazı kalb'in payıdır. Çünkü o orta namazdır, nitekim kalb de uzuvların ve kuvvelerin ortasındadır. Bunun içindir ki "Kalb iyi olduğu zaman bütün ceset iyi olur, o bozulduğu vakit bütün ceset bozulur."

Akşam namazı, kendisinde nûrun batması dolayısıyla nefs'-in payıdır. Nefs, "emmâre" mertebesinde karanlık ve siyahtır. "Levvâme"de karanlığı hafifler. "Mülheme"ye intikal ettiği zaman aydınlanmaya başlar. Nihayet "mutmainne" olunca onun hâli, güneşin doğuşu sırasındaki insan durumuna benzer.

Yatsı namazı tabiatın payıdır. Çünkü yatsı, tabiatın vasıflarından olan uyku vaktidir.

Bursevî, namaz vakitlerini meleklerin kanatlarına benzetir, insanın onlarla mana âleminde uçtuğunu söyler. Cesedi göklere yükselmeye yetmeyen için, manevî mîracı tahsil etmek üzere namaz konulmuştur. Manevî kanat, maddî kanattan daha güçlüdür. Namaz rekâtları, organların hareketine muhtaç bulunmak itibariyle her ne kadar maddî bir görünüme sahipse de, sahip oldukları hususlar ve onlardan hâsıl olan neticeler manevîdir.

Namazda asıl olan "iki rekât" olarak kılınmasıdır. Bu da Allah'ın Cemâl ve Celâl'ine işarettir. Daha sonra bu iki rekât üzerine bir veya iki rekât ilâve edilmiştir. Şöyle ki:

Sabah namazı iki rekât olarak farz kılınmıştır. Öyle bir vakitte ki: Bir taraf gecedir, gece Zatî Celâl mertebesi olan "La taayyün" mertebesine işaret eder; bir tarafı gündüzdür. Gündüz vücudî ve hakîkî Cemâl mertebesi olan "Taayyün" mertebesine işaret eder. Ayrıca sabah namazının birinci rekâtı Celâl mertebesine, ikinci rekâtı Cemâl mertebesine işarettir. İki rekâtın toplamının birliği, kendisinde bu iki mertebenin toplandığı Kemâl-i Zatîye işarettir.

Akşam namazı sabah namazının aksidir. Çünkü Ahadiyet-i câmia onda gizli, bunda açıktır. Nitekim akşamda birinci rekât Celâl'e, ikincisi Cemâl'e, üçüncüsü ise Kemâl-i câmia işarettir.

Yatsı namazı, dört rekâtıyle "La taayyün"e işarettir. Burada gecenin vücûdu için celâl mertebesinde bilkuvve; zat, isimler, sıfatlar ve fiiller olarak dört taayyün söz konusudur.

Öğle namazı, dört rekâtı ile gündüzün vücudu için cemâl-i ilâhî mertebesinde bilfiil aynı dört taayyüne işarettir.

İkindi namazı, dört rekâtı ile, bu vakitte başkalaşma (tegayyür) olduğu için bilfiil cemâl-i kevnîye işarettir. Bu tasnifte bir ölçüde namaz vakitlerinin özelliğine de değinildiği görülür.

Bursevî namazın sonundaki selâmlar hakkında şu beyânda bulunur: Namaz kılan, vuslat ve cem'in ancak tevhid ile gerçekleşeceğine işaret olmak üzere, namaza tekbirle girer; ayrılık ve fark'ın ikilikte olacağına işareten namazdan iki selâmla çıkar. Tevhîde girdiği zaman vuslat alemine girmiş olur. Buradan namazın maddî şekli ile elde edilen manevî mîracın değeri anlaşılmış olur. Bunun için Peygamber *(aleyhissalâtu vesselâm)*, daimî mîraçta olmasına rağmen "Bizi rahatlat ey Bilâl!" buyurmuşlardır.

Serrâc'a (ö. 378/988) göre namazda kıyam edebi, Allah'ın huzurunda bulunma şuurudur. Kıraat edebi, Kur'ân ayetlerini gönül kulağıyla dinliyormuş gibi, yahut da Allah'a okuyormuş gibi bir duyguyla okumaktır. Rükû edebi, Allah'ı yüceltmek,

kendisini bir toz zerresi gibi görmek, "semiallahü limen hamideh" sözünü Allah'ın işittiğini bilmektir. Secde edebi, Allah'a en yakın olma hâlini hissetmek ve O'nu aziz bilmektir.

Hucvirî (465/1072) namazın şartlarıyla ilgili olarak şu yorumları getirir. Zâhirde necasetten, bâtında şehvet ve süflî arzulardan arınmak ve temizlenmektir. Zâhirde elbiseyi necasetten temizlemek, bâtında bu elbiseyi helâl yoldan temin etmektir. Zâhir kıblesi Kâbe, bâtın kıblesi Arş, sırrın kıblesi müşâhededir. Nefs mücahedesi ile uğraşmak namazdaki kıyam gibidir. Zikr-i daim namazdaki kıraat gibidir. Namazda huşûun şartı sağında solunda kimin bulunduğunu bilmemektir."[27]

## Niçin Namaz Kılmalıyız?

Çünkü;

1- Namaz, kelime-i şehadetten sonra İslam'ın en büyük ve en temel rüknüdür.

2- Namaz, tevhid inancından sonra dinin en önemli esaslarındandır.

3- Namaz, diğer islâmî farz ve rükünlerin ikizidir.

4- Namaz, ibadetlerin anasıdır.

5- Namaz, Allah'ın sarih emridir.

6- Namaz, Efendimiz'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* son vasiyeti ve emridir.

7- Namaz, Müslüman kişinin hayatının aynası ve müminin kalbinde dinine verdiği değerin ölçüsüdür.

8- Namaz, bütün semavi dinlerde olan temel esas (daime) bir ibadettir.

9- Namaz, İslam memleketinin bir şiârıdır.

---

27 Bkz.: Prof. Dr. Mehmet Demirci, "İbadetlerin İç Anlamı", Tasavvuf dergisi 3. sayı, Ankara 2000

10- Namaz, imanın ta kendisidir.

11- Namaz, münafıklıktan uzak olmanın nişanıdır.

12- Namaz, müminlerin yolu, Allah'ın felaha erdirdiği insanların ve Allah dostlarının şiarıdır.

13- Namaz, kainatın ubudiyeti içinde müşterek bir ibadettir.

14- Namaz, Allah'ın emrettiği en bereketli ameldir.

15- Namaz, Allah'a yakın olmanın ve yaklaşmaya vesiledir.

16- Namaz, bir ahlak okuludur.

17- Namaz, nefsin rahatlamasının, ruhi bir mutluluğun ve göz aydınlığının ifadesidir.

18- Namaz, eğriliklerin karanlığını gideren bir nur, imanı gösteren bir delil ve yüz aydınlığına işaret eden parlak bir rehberdir.

19- Namaz, sünen-i hüdâ'dandır.

20- Namaz, rabbani bir hediyedir.

21- Namaz, Allah'ın nimetlerine karşı teşekkürün ifadesidir.

22- Namaz, insanlığın hürriyetidir.

23- Namaz, münkerattan alıkoyar ve şehevâni duyguları törpüler.

24- Namaz, günahlara kefaret olur ve hataları siler.

25- Namaz, mümini sıkıntılardan koruyan bir sığınaktır.

26- Namaz, muhafaza altına alınma ve himaye demektir.

27- Namaz, rızkı artırır ve celbeder.

28- Namaz, müslüman olmanın ilk amellerinden, kıyamette hesaba çekilecek ilk hususlardandır.

29- Namaz, hem dünyada hem ahirette yardım görmenin, muzaffer olmanın, temkin ve felahın vesilesidir/sebebidir.

30- Namaz, kabir azabından kurtulma vesilesidir.

31- Namaz, ahiret hayatında ölmüşlerin ve azap görenlerin arzusudur, ümniyyesidir.

32- Namaz, Allah'ın azabından muhafazaya vesiledir.

33- Namaz, müminin makam ve derecelerini yükselten bir ameldir.

34- Namaz, bu ibadeti yapanı Cennet'te Allah'ı görmeye, rüyetullaha ehil hale getirir.

35- Namaz, hidayet anahtarıdır.[28]

## Namaz-İman-İslam İlişkisi Nasıldır?

İmanla namazı birbirinden ayırmak mümkün değildir. İman ve namaz aynı döl yatağında neş'et etmişlerdir; namaz, imanın ikiz kardeşidir. İman, dinin ve dini hayatın nazarî yanını teşkil eder; o nazarî yanın takviye edilmesi ve tabiatın bir derinliği haline getirilmesi ise ancak başta namaz olmak üzere diğer ibadetlerle mümkün olur. Bu itibarla da, denebilir ki; namaz pratik imandır, iman da nazarî bir namazdır.

Dini yalnızca bir vicdanî kabulden ibaret görenler ve ibadet ü tâatı devreden çıkaranlar, mesleklerini din kategorisi içinde mütalaa ettikleri halde hiç farkına varmadan şirke girmekten kurtulamamışlardır. Namaz dinin direğidir. Namaz, mü'minin günde en az beş defa içine girip temizlendiği sonsuzluğa doğru akıp giden bir tevbe ırmağı ve arınma kurnasıdır. O, savaş meydanında mücadelenin kızıştığı en tehlikeli anlarda bile hakkı verilmesi gereken çok önemli bir vazife, emin bir sığınak, Allah Teâlâ'ya mühim bir yakınlık vesilesi ve en kısa bir vuslat yoludur. Namazın bu hususiyetlerinden dolayıdır ki, Asr-ı saadetten günümüze kadar Hak dostları onu hayatlarının merkezine koymuş ve farzları ikâme etmekle yetinmeyerek her gün yüzlerce rek'at nafile kılmayı itiyad haline getirmişlerdir.

28 es-Salatü Limâzâ Muhammed b. Ahmed el-Muhaddem

Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir hadis-i şeriflerinde: "Bir insanla şirk ve küfür arasında en önemli vesile namazın terkidir"[29] buyurarak imanla namaz arasındaki sıkı münasebete temas etmişlerdir. İmanla namaz arasında doğurgan bir döngü vardır. Kul, namaz kıldıkça imanı kuvvetlenecek, imanı kuvvetlendikçe de namaza daha bir aşk ve iştiyakla sarılacaktır. İman-İslam ve namaz arasındaki ilişkiyi bir hadis-i şerifin anlamında daha görmek mümkündür. Abdullah ibn-i Ömer, babası Ömer ibn Hattâb'dan şu hadisi rivayet ediyor:

"Ben Hz. Peygamber'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yanında oturuyordum. Derken elbisesi bembeyaz, saçları simsiyah bir adam yanımıza çıkageldi. Üzerinde, yolculuğa delalet eder hiçbir belirti yoktu. Üstelik içimizden kimse onu tanımıyordu da. Gelip Hz. Peygamber'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* önüne oturup dizlerini dizlerine dayadı. Ellerini bacaklarının üstüne hürmetle koyduktan sonra sormaya başladı: Ey Muhammed! Bana İslâm hakkında bilgi ver! Hz. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* açıkladı: "İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehâdet etmen, namaz kılman, Zekât vermen, Ramazan orucu tutman, gücün yettiği takdirde Beytullah'a haccetmendir." Yabancı: "Doğru söyledin" diye tasdîk etti. Biz hem sorup hem de söyleneni tasdik etmesine hayret ettik.

Sonra tekrar sordu: "Bana iman hakkında bilgi ver."

Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* açıkladı: "Allah'a, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, âhiret gününe inanmandır. Kadere yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna da inanmandır." Yabancı yine: "Doğru söyledin!" diye tasdik etti. Sonra tekrar sordu: "Bana ihsan hakkında bilgi ver."

Efendimiz yine *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* açıkladı: "İhsan, Allah'ı sanki gözlerinle görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Sen O'nu görmesen de O seni görüyor."

---

29 Müslim, Îmân 134; Ebû Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, Îmân 9; İbni Mâce, İkâmet 17

Adam tekrar sordu: "Bana kıyametin ne zaman kopacağı hakkında bilgi ver."

Kainatın Efendisi bu sefer: "Kıyamet hakkında kendisinden sorulan, sorandan daha fazla birşey bilmiyor!" karşılığını verdi.

Yabancı: "Öyleyse kıyametin alâmetinden haber ver." dedi. Hz. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu açıklamayı yaptı:

"Köle kadınların efendilerini doğurmaları, yalın ayak, üstü çıplak, fakir davar çobanlarının yüksek binalar yapmada yarıştıklarını görmendir."

Bu söz üzerine yabancı çıktı gitti. Ben epeyce bir müddet kaldım. Hazret-i Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: "Ey Ömer, sual soran bu zatın kim olduğunu biliyor musun?" dedi. Ben: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir." deyince şu açıklamayı yaptı: "Bu Cebrail'di. Size dininizi öğretmeye geldi."[30]

Cibril hadisi diye meşhur olan bu hadis gösteriyor ki, imana kuvvet katacak hususlar, İslam'ın ortaya koyduğu davranışa dayanan (amelî) esaslardır. Amelî hayat, nazari hayatın takviyecisi olmalıdır. Amelî hayat olmadan nazari bir hayat yani sadece inanca dayalı bir hayat uzun ömürlü olmaz. Tabir-i diğerle "İslâmiyetsiz iman, vesileyi necat olamaz, ne dünyevî ne uhrevi insan hayatına ışık tutamaz." Nasıl inanıyorsan inandığın doğrultuda yaşayacak, amelînle inancına payanda vurmaya çalışacaksın. Dinin pratiği olan ibadeti olmayan insanın inancının uzun zaman devam ettiğine kimse şahit olmamıştır. Zaten hadisteki bu diyalog, soru soranın öğrenmek için bu soruları sormadığını, öğretmeye vesile olmak için bu soruları sorduğunu göstermektedir.

Yaşadığımız çağda meseleyi basit gören bir kısım kimseler, "Kalbim temiz ve Allah'a inanıyorum." iddiasında bulunurlar.

30 Buhari 1/27, 4/1793; Müslim 1/36, 39; Ebû Dâvud 2/635; Tirmizi 5/6

Halbuki sadece kalp temizliği anlayışının kendilerine hiçbir fayda sağlayamayacağı açıktır. Bir başka ifadeyle iman, mescit yoluyla takviye edilir. Namaz kılmakla perçinleşir. İman, oruç tutmakla takviye edilir. İman, gönlünden cimriliği çıkarmana vesile olacak yollara tevessülle takviye edilir. İman, bir sürü zorluklara katlanmak suretiyle, hacca gitmekle takviye edilir. İman, mârufu emretmek, münkerden nehyetmekle takviye edilir. Ne kadar erkân-ı İslâmiyye var ise bunlar imanın sağından, solundan, önünden, arkasından, altından payandalar mahiyetinde onu takviye edici mahiyette hususlardır.

## Müslüman Olmamızın Bir İşareti Olarak Namazın Değeri Nedir?

İslam, topyekün bir hayatı kucaklamaktadır. Hayatın her anında varlığını hissettirir. İbadet olarak, inanç olarak, muamelat olarak, ihtisas olarak, içtimai olarak bütün bir hayatı kucaklar, ahlak ve âdâb olarak talim terbiye sahalarına da girerek her sahada kendini hissettirir. Mükellefiyetine göre Resûl-ü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, risaletinin muktezâsı olarak yer yer İslam'ın tarifini vermiştir. Buhârî dışındaki diğer kütüb-ü hamse Hazret-i Talha'dan şu hadisi rivayet eder: İslam'ın tarifi adına bir bedevi geldi Resûl-u Ekrem'e *(a.s.)* İslam'ı sordu. "İslam nedir ya Resûlullah?" dedi, Allah Resûlü buyurdu: "Günde beş defa gece gündüz namaz kılmak. "Başka yapacağım bir şey var mı ya Resûlallah? "Hayır ancak nafile yaparsan o vardır." "Senin vazifen günde beş defa beş farz namazı kılmak." Daha var mı ya Resûlallah? "Hayır, sen yaparsan nafile kendinden yapmış olursun, sevap kazanırsın. Hakkın rızasını kazanırsın, hadisin ifadesiyle Allah gören gözün işiten kulağın, söyleyen ağzın, tutan elin olur." Allah Resûlü aynı şekilde zekâtı da tarif eder *(sallallâhu aleyhi ve sellem):* "Bundan başka vereceğim bir zekatım var mı?" "Hayır, ancak nafile yaparsan, sadaka verirsen, durmadan dağıtırsan o sana ait bir şeydir ki adım adım Hakk'a yaklaşırsın

Hakk'ın rahmeti de sana koşa koşa gelir." Bu da hadisin ifadesidir. Adam geriye döndü ve şöyle diyordu: "Bunun üzerine ne artırırım ne de eksik yaparım, bunu aynıyla yerine getiririm." Gerisin geriye dönüp gidiyor ve dudaklarından bu sözler dökülüyordu. Allah Resûlü ise bu adamın ardından şöyle buyurdu: "Doğru söylüyorsa kurtuldu, bu doğru söylüyorsa kurtuldu." veyahut da "Cennete girdi eğer doğru söylüyorsa."[31]

Bu bir tariftir. İslam'ın ya da başka bir ifade ile Müslümanın tarifi içinde bir şuurlu olarak eda edilen namazı, bir de gönülden koparak verilen zekatı görüyoruz.

Zaten namazı bize anlatan Kur'ân-ı Kerim'de "salât" kelimesi değişik kalıplarda 99, namazın farzlarından olan "secde" ile ilgili 64, "rukû" ile ilgili 13 kere tekrar edilmesi bu ibadetin çok önemli olduğunu ve Allah Teâlâ'nın namaza verdiği kıymeti ve önemi anlatan canlı bir şahittir.[32]

## Namazın Özü ve Manası Nedir?

Namazın özü, Cenâb-ı Hakk'ı tesbîh, ta'zîm ve O'na şükürdür. Zira tesbîh, tekbîr ve hamd, namazın çekirdekleri hükmündedir. Ondandır ki, namazdaki bütün hareketlerde ve zikirlerde "Sübhânallah", "Elhamdülillah" ve "Allahu Ekber" sözlerinin manaları gizlidir. Bediüzzaman Hazretlerinin de ifade ettiği gibi, iftitah tekbîrinden selam vereceğimiz ana kadar biz, hemen her an söz, hal ve tavırlarımızla ya "Sübhânallah" deyip Cenâb-ı Hakk'ı takdîs eder, ya "Elhamdülillah" sözüyle hamd ü senâ hislerimizi seslendirir ya da "Allahu Ekber" diyerek O'na ta'zimde bulunuruz. Namaza başlarken söylenen tekbîre, ibadete onunla başlandığı için "iftitah tekbîri" dendiği gibi; namaz içinde bazı şeylerin yapılması bu tekbîrle haram kılındığı için ona "tahrim tekbîri" ya da "ihram tekbîri" de

31 Buhari, 1/25; Müslim 1/40; Ebu Dâvud 1/160; Müsned 1/162
32 el-Mu'cemu'l-Müfehres Li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, 324, 344-345, 412-414

denmiştir. Aslında bu tekbîr, mâsivaya ait her şeyi kendine haram kılarak harem dairesine adım atma, bütün dünyevîlikleri kapının dışında bırakma ve yalnızca Sultan-ı Kâinat'a teveccühte bulunma adına bir söz vermedir. O andan itibaren, namazın bütün dakikalarına, saniyelerine ve saliselerine tesbîh, tahmîd ve tekbîr ruhunu işleme, bir manada bütün bütün namaz kesilme ve adeta namazlaşma ahdi demektir. Melekler, bu sözün gereğini yerine getirerek namazını ikâme eden bir âbidin âlem-i misâle yansıyan resmini çizseler, ihtimal ortaya namaz çıkar; o insan ancak mücessem bir namaz kesilmiş olarak resmedilebilir.

Namazı hakkıyla ikâme etmek -ki Kur'an bu ifadeyi kullanır- istiyorsak, tekbîrle beraber mâsivâdan sıyrılmalı ve gönlümüzü sadece O'na açmalıyız. Dudaklarımızdan dökülen her kelimeye şuurumuzun mührünü basmalıyız. Mesela, "Elhamdülillah" derken, bu sözün ne mana ifade ettiğini iyi bilmeli, onu derinlemesine mülahazaya almalı, "Kimden kime olursa olsun bütün hamd ü senâlar, bütün minnet ve şükürler Allah'a (Tebâreke ve Teâlâ) aittir; bu hakikati ilan benim vazifem, Hâlık-ı Kâinat'ın da hakkıdır" diye gürlemeliyiz. Böylece, o söz, Cenâb-ı Allah'a yükselirken üzerine yüklediğimiz o derin manalarla beraber yükselmelidir. O'nun Rahmân ve Rahîm olduğunu ilan ederken, yine aynı derin duygularla dolmalıyız. "Mâlik-i yevmi'd-din" hakikatini dile getirirken onun ihtiva ettiği manaları da üzerine bir damga gibi vurmalı ve Cenâb-ı Hakk'a o yüküyle beraber göndermeliyiz. Namaz hepimiz için bir mi'rac olmalı ve her birimiz Resûl-ü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz'in Mi'rac'da duyduğu hakikatleri kendi idrak ufkumuzdan duymaya çalışmalıyız. Namazın bütün manalarını yudumlayarak adım adım yükselmeli, adeta birinci kat semada Hazreti Adem'le, ikinci kat semada Hazreti Yahya ve Hazreti İsa ile, üçüncü kat semada Yusuf Aleyhisselamla,

derken diğer katlarda Hazreti İdris, Hazreti Musa ve Hazreti İbrahim'le görüşmeli, herbirinin hayatından ibretler almalı, huzurlarının insibağına ermeli ve bir adım daha atınca kendimizi sanki haremgâh-ı ilâhîye girmiş gibi hissedebilmeliyiz.

Namazın sonunda selam verir vermez de huzurun adabına riayet edememiş olma endişesiyle bir kere daha ellerimizi kaldırmalı, yine, tesbîh, tahmîd ve tekbîr cümleleriyle dergâh-ı ilahîye nazar etmeli ve namazın manasını te'kid eden o mübarek kelimeleri otuzüçer defa tekrarlamalıyız. İşte, namazı böyle engin duygu ve düşüncelerle ikâme etmek gerekiyorsa, biz onu geçiştiremeyiz; öncesinde yapılması icab eden hazırlıkları tam yapmalı ve onu manasına uygun bir tarzda eda etmeliyiz.

## Namaz Nasıl Farz Kılınmıştır?

Namaz, vasıtasız gelen bir emirdir. Yani peygemberimiz bu emri Allah'tan bizzat kendisi Miraç gecesi almıştır. Aslında namaz her gün elli vakit kılınacaktı. Efendimiz miraçtan geri dönerken Hz. Musa'nın yanına geldiğinde o Peygamberimiz'e:

"Rabbin, ümmetin için neyi farz kıldı?" diye sordu. Belli ki Hz. Musa bu kurbiyeti yakalayan Efendimize mükellefiyetler yüklendiğini anlamıştı.

"Elli vakit namaz." buyurdular. İsrailoğullarıyla çok acı tecrübeler yaşayan Hz. Musa *(a.s.)*

"Rabbine müracaat et ve bu mükellefiyeti hafifletmesini iste; çünkü Senin ümmetin buna güç yetiremez! Zira ben, İsrailoğullarıyla benzeri çok tecrübeler yaşadım ve bunu tecrübeyle gördüm." dedi. Efendimiz *(s.a.s.)* çok geçmeden mübarek ellerini kaldırdı ve şöyle yalvardı:

"Ey Rabbim! Ümmetimden bu mükellefiyeti tahfif eyle!"

Bu kadar iltifatâta mazhar olan bir biri, talepte bulunur da ona olumlu cevap verilmez miydi hiç! Gelen mesaj, elli vaktin

beş vakte indirildiğini söylüyordu. Hz. Musa *(aleyhisselâm)*, bunun da altından kalkılamayacağını ifade ediyordu. Tekrar müracaat etti ve tekrar bir beş vakit daha indirilmişti. Bundan sonra, her defasında yeni bir müracaat ve yeniden beş vakitlik bir indirim yaşanıyordu. Nihayet mesele, son beş vakte kadar geldi. Hz. Musa *(aleyhisselâm)*, bunu da çok bulacaktı; ama Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* rahmet kapısının daha fazla zorlanmaması gerektiği kanaatindeydi. İşte bu sırada, rahmet televvünlü bir ses yankılandı:

"Yâ Muhammed! Bunlar, bir gün ve gecede beş vakit olarak farzdır; benim katımda artık hüküm değişmez. Ancak, her bir vakit, on vakit gibidir; böylelikle toplamda elli vakit sevabı hasıl olur. Her kim, bir iyilik yapmak isteyip de onu yapamazsa, yine de bir sevap alır. Her kim de, iyiliğe niyet edip de onu yapmaya muvaffak olursa, en az on misli sevap kazanır. Yine her kim, ayağı kayıp da bir kötülüğe meyleder ve bunu yapamazsa, kötülüğün karşılığı günah ona yazılmaz; şayet bu adam, niyet ettiği kötülüğün içine düşer ve niyetini yerine getirirse, bu durumda da ona, sadece bir kötülüğün günah yazılır."[33]

## Kur'ân-ı Kerim'de Namaz Neden " İkâme " Kelimesiyle Anlatılıyor?

İkame, bir şeyi bütün ihtişamıyla inşa edip yerine oturtmak, bir abide gibi dikmek demektir. Namazı ikame etmek de bütün esaslarına uyarak, rükünlerini eksiksiz yerine getirerek, murâd-ı ilâhîde mahiyeti ne ise işte o şekilde ortaya koyarak namazı tastamam eda etmektir. Cenab-ı Hak, neye namaz demiş ve Resûl-ü Ekrem Efendimiz vasıtasıyla namazı ne şekilde talim etmişse, yani, ilm-i ilâhîde şekillenen namaz ne ise, onu o şekilde yapıp ortaya koymaktır. Haddi zatında, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde ve hadis-i şeriflerde namaz kılmayı ifade sa-

33 Buhari, Salât, 1, Enbiyâ, 5; Menâkibu'l-Ensâr, 42; Müslim, Îmân 259, 263

dedinde "ikâme" tabiri kullanılmıştır. İkâme, İşaretü'l-İ'caz'da da belirtildiği üzere, "namazda lâzım olan tâdil-i erkâna riayet etmek; ibadetin özündeki müdavemet ve muhafaza manalarını gözetmektir". Yani, namazın bütün rükünlerini ve esaslarını usulüne uygunca yerine getirmek, onu matlaşmaya ve renk atmaya maruz bırakmadan hep ilk günkü neşve içerisinde devam ettirmeye çalışmaktır.

Namazın, şartlarından ve rükünlerinden oluşan dış yapısının yanı sıra bir de halis niyet, huşû ve hudûdan ibaret olan iç yapısı vardır. Namazı iç ve dış bütün parçalarıyla yerine getirmeye, bunu sürekli yapmaya ve hep aynı hâl üzere kullukta devamlı olmaya "ikâme" denmektedir. Merhum Elmalılı Hamdi Yazır'ın da ifade ettiği gibi, bu kelimenin bir manası da "dikmek" veya "doğrultmak"tır. Dolayısıyla, "ikâme" tabiriyle, namaz, ancak cemaat ile kaldırılabilecek büyük bir direğe benzetilir ve onun güzelce dikilmesi suretiyle o yüksek din binasının inşa edilip ayakta tutulabileceği vurgulanır. Nitekim Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de "Namaz dinin direğidir." buyurmuştur. Bu açıdan da, namaz hem sırf Allah rızası için olmalıdır hem de "ikâme"nin manalarına uygun olarak eda edilmelidir.

## Ahirette İlk Sorguya Tabi Tutulacağımız Amelimiz Hangisidir?

Aslında bu sorunun cevabı hem namazın değerini anlatmakta hem de namazın ahiret hayatında bize sağladığı katkıyı ifade etmektedir. Zaten namaz ahiret hayatına inanmayı gerektirir. Öldükten sonra dirilmeye inanmanın da gereğidir namaz.

"İşte bu da bir feyiz kaynağı ve daha önceki kitapları tasdik edici olarak, bir de hem Mekke, hem de bütün çevresindeki insanları uyarman için indirdiğimiz bir kitap! Âhirete iman edenler, buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya

devam ederler."[34] Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurur: "Kişinin kıymet günü hesabının vereceği ilk ameli namaz olacaktır. Bu hesabı güzel çıkarsa başarılı ve mutlu olur. Hesap kötü çıkarsa perişan olur, hüsrana uğrar."[35]

Başka bir hadis ise hem kıyamet günü ilk hesaba çekileceğimiz amelimizin namaz olduğunu anlatır hem de nafile namazların bu hesap sırasındaki rolünü anlatır: "Kıyâmet gününde kulun ilk olarak hesaba çekileceği husus farz namazıdır. Eğer farz namazını tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Eğer yerine getirmemişse şöyle denilir: Bakın bakalım bunun nafile namazı var mıdır? Eğer nafile namazı varsa, farzların noksan kalan kısımları bu nafilelerle tamamlanır."[36]

Hem dünya hayatında kulluğun yegane nişanesi namaz, ahiret hayatından da ilk imtihan unsuru ve imtihanın başı ve temel sorgusudur.

## Kur'ân'da Geçmiş Ümmetlerde Namazla İlgili Bilgi Verilmekte midir?

Kur'ân'da Peygamber Efendimiz'den *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* önceki peygamberlerin namaz kılmakla emrolundukları değişik vesilelerle belirtilmektedir.[37] Bundan anlaşıldığına göre, namaz ibadeti sadece Efendimize *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve ümmetine has olmayıp önceki dinlerde de bulunmaktaydı. Belki şekli ve tarzı farklıydı. Hz. Adem, Nuh ve İbrahim'den sonra namazı terk eden nesillerin geleceği *(Meryem, 19/59)*, Hz. Zekeriyya'nın namaz kıldığı *(Âl-i İmran, 3/39)*, Hz. İsa'nın beşikteki mucizevi ko-

---

34 En'âm Sûresi , 6/92
35 Nesâî, Sünen-i Kübrâ, I, 143;
36 Ebû Dâvud, Salât, 149; Nesâî, Salât, 9; İbn Mâce, İkâmeti's-Salât, 202; Dârimî, Salât, 91
37 Bakara Sûresi, 2/38; Yunus Sûresi, 10/87; İbrahim Sûresi, 14/37, 40; Meryem Sûresi, 19/30-31, 54-55; Tâhâ Sûresi, 20/14

nuşmasında namaz vecibesine atıfta bulunduğu *(Meryem, 19/31)*, Hz. İbrahim'in yanı sıra Lût, İshak ve Ya'kub'a namaz emrinin vahyedildiği *(Enbiya, 21/73)*, Hz. İsmail'in halkına, ailesine namazı emrettiği *(Meryem, 19/55)*, Hz. Lokman'ın oğluna namazı hakkıyla kılmasını öğütlediği *(Lokman, 31/17)*, Hz. İbrahim'in namazı yalnız Allah rızası için kıldığını söylediği *(En'am, 6/162)*, kendisini ve neslini namazı dosdoğru kılan kullarından eylemesi için dua ettiği *(İbrahim, 14/40)*, Hz. Musa'ya Allah'ı anmak üzere namaz kılmasının emredildiği *(Tâhâ, 20/14)*, ifade edilmekte, Allah'ın İsrailoğullarından yerine getirme sözü aldığı görevler arasında namazın da yer aldığı görülmektedir. *(Bakara, 2/83, Mâide, 5/12)*

Hadis ve tarih eserlerinden, İslam öncesi Hicaz-Arap toplumunda Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği tevhid dininin etkilerinin ve bazı ibadet türlerinin şekil ve mahiyet değiştirerek de olsa devam ettiği, Ebu Zer ve Zeyd bin Amr bin Nüfeyl gibi bu dine tabi olup Hanif diye isimlendirilen kimselerin Kabe'ye yönelerek namaz kıldıkları anlaşılmaktadır. *(Müslim, Fezâlü's-Sahabe, 132)* Buna karşılık Cahiliye Arapları arasında muayyen bir namaz şeklinin bulunduğu bilinmemektedir.[38]

Namazın daha önceki dinlerde de emredilmiş olduğu hatırlanınca, sayısız hikmetinin yanında güçlüklere, zorluklara ve de karşılaşılan her türlü problemde iç huzurun sağlanmasında bir fonksiyonu bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu hakikati "Ey inananlar sabır ve namaz ile yardım isteyin."[39] âyeti ifade eder.

## Bir Müslüman Kulluk Hayatında Namaza Ne Kadar Değer Vermelidir?

Aslında her hususa Allah Teâlâ ne kadar ehemmiyet buyuruyorsa o kadar ehemmiyet vermek, üzerine düşmek gerekir. Namaza Allahın verdiği kadar değer vermeliyiz. Çünkü Allah,

---

38 T.D.V. İ.A., Namaz Maddesi, 32/350-351
39 Bakara Sûresi, 2/153

neye ne derece ehemmiyet veriyorsa, ona o kadar değer vermek kalbin Allah'la irtibatının emâresidir. Yani, Allah Teâlâ namaza çok önem vermişse, namazla bütünleşen, günde şu kadar namaz kılan bir insan hafife alınmamalıdır. Cenâb-ı Hak, Kendisine teveccühe önem veriyorsa, bir kulun sürekli ellerini açması, kollarını kaldırabildiği kadar kaldırıp yüreği çatlarcasına Allah'a yalvarması çok önemli bir meseledir. Bir insan, ibadetlerini, şuuruna misafir etmeden, hissinde ağırlamadan, latife-i Rabbâniyesiyle buluşturmadan angarya kabilinden, baştan savma veya eda edip içinden sıyrılma gibi mülahazalarla yerine getiriyorsa onun Allah'la münasebeti de o kadar demektir. Öyleyse, Cenâb-ı Hakk'ın önem verdiği şeylere fevkalade önem vermek müminler için bir esastır ve onların Hak karşısındaki derecelerini belirleyen bir ölçüdür.

Namaz ebedi yolculukta enîs olacak, gökçek yüzlü, boyu posu, edası endamıyla hiçbir tarafı tenkit edilemeyecek uhrevi bir misalî vücuda sahiptir. Eğer onu eda ederken şeytanın hırsızlığına mâni olamazsanız, şeytanı rükunuzdan, secdenizden kovamazsanız, o azgın düşman, namazın bir sağına vurur, bir soluna; bir yandan kıyamını götürür, bir yandan kıraatini... namazınızı öyle yaralar ve o hale getirir ki; onun misâlî vücudu da kırık-çıkıklara mâruz kalır ve ahirette size ne der bilemiyorum. Mutlaka diyeceği şeyler vardır. "Allah hayrını versin beni zâyî ettin" mi der, "Sen beni zâyî ettin, Allah da seni zâyî etsin" mi der, bir şey der mutlaka. Öyle bir namaz sakat olur, kör, topal, sağır hale gelir. Üzerinizden atıyor gibi alelacele kıldığınız namaz, beraber bulunmaktan nefret duyacağınız, onunla olmayı istemeyeceğiniz, abus çehreli, çirkin mi çirkin bir varlık olarak berzah hayatında karşınıza çıkacak, ondan tiksinti duysanız da kabirde, mahşerde yanınızdan ayrılmayacak ve "Beni zayi ettin..." deyip duracaktır. Evet, orada rahatsızlık yaşamamak için sizin burada namaza rahatsızlık vermemeniz ve hırsız elinin

ona uzanmasına mani olmanız gerekir. Hiçbir rüknünden bir şey çaldırmamalısınız. Bütün kalbiniz, hissiyatınız ve letâifinizle Allah'a müteveccih olmalısınız.

Yoksa zamanla füyûzat hisleriniz gerçekten ölür gider. Ölür gider de, artık namazları adeta geçiştirir, başınızdan atıverirsiniz, sabah namazına zor güç kalkarsınız; Allah'a karşı mükellefiyetlerinizi, yeme–içme gibi nefsinizin, arzularınızın, iştihalarınızın gerektirdiği şeyler kabilinden edâ edemezsiniz, angarya gibi yerine getirirsiniz. Hiç farkına varmadan özünüze zarar şerarelerle kavrulur gidersiniz.

## Namazın Hayatımızda Ağırlığı Ne Kadar Olmalıdır?

Müslüman, hayatını namaza göre tanzim etmelidir. Namaz bir takvim gibi hayatın her noktasını kuşatmalı. Hayatın gerçek takviminin blokajı namaz üzerine oturtulmalıdır. Namaz vakitleri köşe taşları olmalı ve sair işler bu köşe taşlarına göre programlanmalıdır. Eskiler bir iş için sözleştiklerinde "sabah namazından önce.. öğle namazından sonra.." derlerdi. Kur'an'da da bu espri muhafaza edilir ve pek çok yerde "namaz kılındıktan sonra.. namaza kalktığınızda.. namaza durduğunuzda.." gibi ifadelerle ferman buyrulur.

İslam'ın şartı olarak bildiğimiz ibadetlerin hepsi farzdır, dinde hepsinin ayrı bir yeri vardır. Normal şart ve zamanlarda, bu ibadetlerin bazıları bazılarından üstündür. Mesela, sahabe efendilerimiz, namazı, imandan sonraki en önemli bir esas kabul etmiş ve onu gâye ölçüsünde bir vesile seviyesinde görmüşlerdir. Ona, mü'minin miracı nazarıyla bakmışlardır. Onlara göre, küfürle insan arasındaki biricik perde, namazın kılınması veya kılınmamasıdır. Namaz kılınmazsa, aradan o perde kalkar ve insanın öbür tarafa, tehlikeli bölgeye geçmiş olma ihtimali hasıl olur. İşte namaz hayatımızda o kadar bir ağırlığa sahip olmalıdır.

## "Namazı kaybetmek" Ne Demektir?

Kıymetli bir eşyamız veya sevdiğimiz bir şey kaybolunca ne kadar üzülürüz değil mi? Günlerce etkisinden kurtulamadığımız kayıplarımız olmuştur. Izdırabımız da kaybettiğimiz şeyin kıymeti nispetinde olur.

Sonuç itibariyle bu kayıplar bir gün er veya geç onlardan ayrılacağımız fani dünyaya ait kayıplardır. Hani şairin "Sultan Süleyman'a kalmayan dünya; ahirde bizden de geçen dünyasın." dediği gibi...

Bir de öyle bir kayıp var ki, mümini Allah'tan ayıran bir kayıptır. Müminin Rabbini kaybetmesidir. Böyle bir kayıp akleden bir kalb için en büyük kayıptır. Büyük arif Ataullah İskenderânî'nin Hikem'inde dediği gibi "Allah'ı kaybeden neyi kazanır? Onu kazanan neyi kaybeder?"

Müminin miracı olan namazı terk eden Allah'ı terk etmiş demektir. Zira namaz ubudiyetin hülasasıdır.[40]

Ondandır ki kulluğu ruhunun derinliklerinde duyan insanlar, bir vakit namazlarının kazaya kalmasından ciddi ürpermişlerdir. Buhari'nin naklettiği bir hadisinde o en büyük Arif ve Abid "İkindi namazını kaçıran bir kişi bir afette bütün evlad-u iyalini kaybetmiş gibidir." derken bu hususu ne güzel çerçevelendirmiştir.

Asrımızın mana büyüklerinden Seyyid Abdülhakim Arvasi (kuddise sırruhû) hazretlerinin "Bir vakit namazımı kaybetmektense dünyaları kaybetmeyi tercih ederim."[41] sözü de aynı manayı teyid eden ne müthiş bir beyandır. Peki, namazı kaybetmek neden büyük bir hasarettir? Ve namazı kaybeden neleri kaybeder? Bu iki hususu birkaç maddede toplayabiliriz:

---

40 Sözler, Şahdamar Yayınları, s:125
41 Kısakürek N. Fazıl , O ve Ben, 165

1- Allah'la irtibatını (kurbet) yitirir: İnsan için en önemli husus Allah'la olan bağdır. "Bizim en parlak, en bereketli yanımız Allah'la olan irtibatımızı ifade eden yanımızdır."[42] "İstikameti yakalayabilmenin belki de yegane yolu Allah'la irtibattır." "Hayati Allah'la irtibat yörüngeli olmazsa inhiraf kaçınılmazdır."[43] Bu irtibatın kopması bir insanin başına gelebilecek en büyük felakettir. Bu konuda şu tespit çok önemlidir. "Bence yeryüzünde selden, depremden, yangından daha büyük bir bela varsa, o da insanın kendini gaflete kaptırması ve Rabbisiyle olan münasebetini sezememesidir."[44] Kulun Rabbisiyle olan bu bağı ibadetle sağlanır. Hatta "Eskiler bir adamın Allah'la irtibatının derecesini anlamak için onun namazdaki yatıp kalkışına, temkinine Allah karşısında samimiyetle duruşuna bakar ve ona göre hüküm verirlerdi."[45]

Evet, "Namazsız niyazsız veya namazı ruhuyla eda etmeksizin gerçek manada mümin olmak mümkün değildir." Ve yine Hocaefendiye göre bir hizmet erinin namazlarını hayatının en önemli meselesi yapmadan hedefi yakalaması imkânsızdır."[46] Evet, "ibadet ü taat yapmayan bir insanin inancı sığdır. Ve böyle bir insan her an inhiraf etmeye mahkûmdur. Dini hayatin kaymalardan korunması ve kollanması ancak ibadet-ü taat ile mümkündür."[47]

2- Hakkıyla şükretmeyi yitirir: İnsanın kâinatta bulunma gayesi şükürdür. Ve kulluk tamamen bir şükürden ibarettir. Kulluğun özeti olan namaza da hamd ile yani Allah'a şükür ve teşekkürle başlanmasında ince bir nükte vardır. Zira namaz kâinattaki canlı cansız bütün mahlûkatın şükürlerinin dergâh-ı

---

42 Fasıldan Fasıla-3, Nil Yayınları, s:32
43 Fasıldan Fasıla-3, Nil Yayınları, s:76; Fasıldan Fasıla-2, Nil Yayınları, s. 107,108
44 Fasıldan Fasıla-3, Nil Yayınları, s:33
45 Prizma-2 , Nil Yayınları, s:105
46 Prizma-2, Nil Yayınları, s:21
47 Fasıldan Fasıla-4, Nil Yayınları, s: 67

ilahiye arz edilişidir. "Namazın manası Cenab-ı Hakki tesbih ve takdis ve şükürdür."[48]

Namazı kaybeden şükrü de büyük ölçüde kaybeder. Bu kainat sarayında misafiri olduğu Rabb-i Rahim ve Kerimine büyük bir nankörlükle mukabele etmiş olur. Zaten "Ey nefis! Ubudiyet, mukaddeme-i mükâfat-ı lâhika değil, belki netice-i nimet-i sabıkadır. Evet, biz ücretimizi almışız; ona göre hizmetle ve ubudiyetle muvazzafız"[49] denmiştir.

3- Namaz kılmama ebedi bir hayatın yitirilmesi demektir: "İnsanın yaradılış gayesi Allah'la kulluk ve ibadettir."[50] Kur'an bunun önemini defaatle anlatır.[51]

Ve ibadeti terk edenleri de şiddetle uyarmıştır. Mü'minun suresi 60. ayette söyle buyurulur: "Bana ibadet etmekten büyüklenip yüz çevirenler muhakkak ki, aşağılanmış bir vaziyette Cehenneme gireceklerdir."

Mürselat Suresinde ise "Yalanlayanların o gün vay haline. Onlar 'Rüku edin' denildiği zaman rüku etmezler" buyurularak namaz kılmamanın mümin vasfı olmadığı, cehennem ehline ait bir sıfat olduğu bildirilmektedir.

4- Ruh sükûnetini ve kalp itminanı kaybeder: İnsan ruhu bu dünyada asıl vatanından ayrılmış bir gariptir. O ruhlar aleminden, alem-i emirden gelmiş, vücut elbisesini giymiş, bu alemde görünmüş şuurlu bir kanundur. Ama burada sıla özlemi çekmekte ve Mevlâna'nın dediği gibi ney gibi inlemektedir. "Bütün dünya benim olsa gamım gitmez nedendir" diyen sair bu ızdırabı ne güzel dile getirmiştir. Ruh asıl sahibini, Mevlasını buluncaya ve asıl vatanına avdet edeceği zamana kadar bu inilltileri sürecektir." Dikkat edin kalpler ancak ve ancak Allah'ın zikriyle mutmain olur." Kulluğu terk eden bu hayat okyanusu-

48 Sözler,Şahdamar Yayınları, s:40
49 Sözler, Şahdamar Yayınları, 458
50 Zariyat 56
51 Bkz. Nahl 36, Bakara, 2/21, A'raf 59, Enbiya 25, İbrahim 31, Rum 31

nun girdapları içinde pusulasız ve direksiz giden bir gemi gibidir. Bunun sonucunda stresler, sıkıntılarla ve onların getirdiği sefahat ve gayr-i meşru bir hayatla ömrünü zayi eder, ızdırap içinde bırakır..." Halbuki namazda ruhun ve kalbin ve aklın büyük bir rahatı vardır. Hem cisme de o kadar ağır bir iş değildir. Hem namaz kılanın diğer mübah dünyevî amelleri, güzel bir niyetle ibadet hükmünü alır. Bu surette bütün sermaye-i ömrünü âhirete mal edebilir; fani ömrünü bir cihette ibka eder.[52]

Namaz, ruhun istirahatı, vicdanın tenezzühüdür. Herkesin, birşeye karşı zaaf ve şehveti vardır. Allah Resûlü'nün şiddetli iştiyak ma'nâsına şehveti ise, namaza karşıdır. Onun içindir ki, her defasında Bilâl'e seslenir: "Bilâl, bizi biraz rahatlat! (İçimize su serp!)"[53] der. Ve "Namaz, bana gözümün aydınlığı kılındı"[54] buyurarak bu hususa işaret eder. Zannediyorum, bizim cennete girerken duyacağımız arzu ve iştiyakı, Allah Resûlü, her namaza duruşunda hissediyordu ve onun için de, bir namazdan sonra diğer namazı iştiyakla bekliyordu.[55]

5- Günahlardan muhafazayı kaybeder: Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de buyuruyor ki "Sana vahyedilen kitabı okuyup tebliğ et. Namazı hakkıyla ifa et. Muahkkak ki namaz insanı ahlak dışı davranışlardan, meşru olmayan işlerden uzak tutar. Allah'ı namazla anmak, elbette en büyük fazilettir. Allah bütün işledkleriniz bilir. "[56] Gerçekten "Şuurla eda edilmiş her namaz sahibini koruyucu bir atmosfer gibi kuşatır. Ve münkeratın yol bulup ona ulaşmasına mâni olur."[57]

Tabii burada kastedilen namaz şuurla, hissederek kılınan namazdır. Böyle bir namaz "münkerata girmeme hususunda ilahi bir garantidir."[58]

52 Sözler, Şahdamar Yayınları, 24
53 Ebû Davud, Edeb, 78; Müsned, 5/364, 371
54 Nesâî, İşretü'n-Nisâ, 1; Müsned 3/199
55 Sonsuz Nur, Nil Yayınları, s:349
56 Ankebut Sûresi, 29/ 45
57 Fasıldan Fasıla-2, Nil Yayınları, s:60
58 Fasıldan Fasıla-2, Nil Yayınları, s: 73

İbadetler, itikada ait meselelerin bir yönüyle blokajı, bir yönüyle de onları inkişaf ettiren fakülteler gibidir. Zira ibadet olmaz ve günümüzde çok yaygın bir kanaate göre hareket edilerek, din vicdanlara hapsedilirse -hafizenallah- inhiraf edip mahvolma ve tabiî ki bunun neticesi olarak dünya ve ukba hayatını kaybetme kaçınılmaz olur. İnsanın, değişik kaymalarından korunması ve inancını sağlama bağlaması ancak ibadetle mümkündür. Bu açıdan, rahatlıkla denilebilir ki, bir mü'minin kendi olması ve özüyle bütünleşmesi ancak ibadet ile olabilir. Kant'ın "Allah nazarî akılla değil, amelî akılla bilinir" tesbiti de bu hükmü doğrulama istikametinde söylenmiş olduğu kabul edilebilir.

İnsan ilmî araştırmalar neticesi Allah'a iman edebilir ama bu nazarî bir imandır. Onun gerçek imana dönüşmesi ve imanla hedeflenen seviyeye yükselmesi, ancak ibadet ü taatle gerçekleşebilir. Bu açıdan denebilir ki, ibadet, tabiatının bir parçası haline gelmeyen ve onda derinleşemeyen bir insanın kayması ve yoldan çıkması daima melhûzdur. Ve buradan hareketle; "inanıyorum ama içki de içiyorum veya namaz kılamıyorum..." diyen insanların teminat kordonlarından birinin kopuk olduğunu söyleyebiliriz. Bu kişiler sözlerinde sâdık iseler, imanlarını amel ile desteklemeli, yapageldiği ibadetlerle Hakk kapısının âzad kabul etmez kulları olmalıdır ki, gerçek ve hakikî anlamda iman etmiş olsunlar. Bu sebeple 20. asrın, 21. asrın münevver gençleri, tamamiyle fiziğe ait dünyalarda bile metafiziğe açılan kapılar aralamalı, nazarîden pratiğe yönelmelidirler. Fizik laboratuarından metafiziğe yani medreseden tekyeye bir yol vurup gerçeğe ulaşmanın her yolunu mutlaka denemelidirler. Aksi halde, Kur'ân'dan ve Resûlullah'tan asırları bulan gurbetimiz devam edeceğe benzer.[59]

[59] Prizma-3, Nil Yayınları, s:133

## Namazda Niyet Ne Kadar Önemlidir?

Niyet, ibadet ü taatın gerçek derinliğini teşkil eder. İbadet ü taat bir fiil, bir davranış ve bir aksiyondur. Onun gerçek derinliği de insanın niyetinde, onu hâlisane ortaya koymasındadır. Bununla beraber, yaptığı şeyi çok görmeme, yeterli görme gafletine düşmeme, edâ ettiklerini az görme ve daha fazlasının arkasına düşme esastır. Evet, kimseye "bin rekat namaz kıl" denmez. Fakat birisi kalksa ve dese ki "Bin rekat namaz kılıyorum, ne dersiniz?" Ona, "Elinden geliyorsa bin rekat daha ilave et. İkibin rekat kıl!" diyebiliriz. Bu düşünceyi ancak Allah Resûlü'nün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "İnne'd-dine yüsrun, ve len yüşâ'dde'd-dîne illâ galebeh – Din tamamen kolaylık üzerine bina edilmiştir. Onu zorlaştırır, yaşanmaz hale getirirseniz mağlup olur, dinin gereğini yapan kimseye de onu terkettirirsiniz." hadisiyle tadil edebiliriz. Ancak Rabbimizin üzerimizdeki hukuku açısından bin değil üç bin rekat bile kılınsa "daha fazlası" demek gerekir.

Bazı amellerde te'sis-i niyet şarttır ve o amelin mebdeinde niyet lazımdır. Mesela, bir insan niyet etmeden namaza durup da kavmeden veya rukûdan sonra "niyet ettim şu namazı kılmaya" dese, o namaz sahih olmaz. Ancak şunu da ifade etmeliyiz ki, niyet kalbin amelidir. İnsan diliyle birşey söylerken kalbinden başka birşey geçiriyorsa, niyet, dilinin dediği değil, kalbinin meşgul olduğu şeye göre gerçekleşmiş olur. Dolayısıyla niyeti kalbinden yapan, niyetinde mutlaka isabet eder; fakat diliyle bir şeye niyet ettiğini söyleyen kimsenin kalbi başka birşeyle meşgulse o insan niyetinde isabet edememiş olabilir. Evet, niyet namazın şartlarındandır; o şart yerine gelmeden namaza başlanmış olmaz; namaz gibi ibadetlerin daha başlangıcında niyet şarttır, bunları eda edebilmek için te'sis-i niyet gerekir.

## Kur'ân-ı Kerim Namazı "İkâme" Fiiliyle Birlikte Zikrediyor. İkame İle Ne Kastediliyor?

İkame; bütün esaslarına uyarak, rükünlerini eksiksiz yerine getirerek, murâd-ı ilâhîde mahiyeti ne ise işte o şekilde ortaya koyarak namazı tastamam eda etmektir. Cenab-ı Hak, neye namaz demiş ve Resûl-ü Ekrem Efendimiz vasıtasıyla namazı ne şekilde tâlim etmişse, yani, ilm-i ilâhîde şekillenen namaz ne ise, onu o şekilde yapıp ortaya koymaktır. Haddizatında, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde ve hadis-i şeriflerde namaz kılmayı ifade sadedinde "ikâme" tabiri kullanılmıştır. İkâme, Bediüzzaman Hazretlerinin İşaretü'l-İ'caz'da ifade buyurduğu üzere, "namazda lâzım olan tâdil-i erkâna riayet etmek; ibadetin özündeki müdavemet ve muhafaza manalarını gözetmektir". Yani, namazın bütün rükünlerini ve esaslarını usulüne uygunca yerine getirmek, onu matlaşmaya ve renk atmaya mâruz bırakmadan hep ilk günkü neşve içerisinde devam ettirmeye çalışmaktır.

Evet, namazın, şartlarından ve rükünlerinden oluşan dış yapısının yanısıra bir de halis niyet, huşû ve hudûdan ibaret olan içyapısı vardır. Namazı iç ve dış bütün parçalarıyla yerine getirmeye, bunu sürekli yapmaya ve hep aynı hâl üzere kullukta devamlı olmaya "ikâme" denmektedir. Merhum Elmalılı Hamdi Yazır ikâme kelimesinin tefsirinde der ki; Bu kelimenin bir manası da "dikmek" veya "doğrultmak"tır. Dolayısıyla, "ikâme" tabiriyle, namaz, ancak cemaat ile kaldırılabilecek büyük bir direğe benzetilir ve onun güzelce dikilmesi suretiyle o yüksek din binasının inşa edilip ayakta tutulabileceği vurgulanır".[60] Nitekim Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de "Namaz dinin direğidir" buyurmuştur. Bu açıdan da, namaz hem sırf Allah rızası için olmalıdır hem de "ikâme"nin manalarına uygun olarak edâ edilmelidir.

---

60 Elmalılı Hamdi, Tefsir, 1/187

## Namaza Virüs Karışması Ne demektir?

Bazen namazda huşuyu yakalama adına dinin ruhuna uygun olmayan davranışlara girilebiliyor. Bunlar her ne kadar ilk bakışta iyi niyetli olarak değerlendirilse bile namazın ruhuna ve keyfiyetine zarar veren birer virüs halini alabiliyor. Meselâ, namazda imamın arkasında ses çıkarmalar oluyor. Birisi durup dururken boğazı sıkılıyor gibi sesli sesli "Allaaahuekber" diyor; "ettehiyyaaaaatü lillaaaahi vessalavaaaatü" diyor. Dinde böyle bir sorumluluk yoktur. İnsan kendi kendisi duyacak, anlayacak kadar söylemelidir. Şimdi bu harekete bir zaviyeden bakınca riya veya süm'a olarak değerlendirilebilir.

İşte birinin böyle bir hareketi karşısında aklımıza o şahsın süm'a yaptığı gelebilir. Meselâ gece erkenden kalkıyor, kapıları sertçe açıp kapatıyor, su sesini duyuruyor bize. İçimize "Acaba daha sessiz yapamaz mı bunu? Allah'a doğru yaptığı bu yolculuğu sessizlik içinde götüremez mi? Çok inceyse şayet, inceliğini ortaya kalınlık şeklinde koymak suretiyle hakkında su-i zan ettirmemeli değil mi?" gibi duygular gelebilir. Bu meselenin bir yanı. Fakat bu türlü meselelerde biz, neden o adam hakkında böyle düşünürüz? Çünki bir insan, ibadet ü taata, o ibadet ü taat teşri kılınırken söz konusu olmayan meseleleri iradî olarak katarsa Allah'a ibadete başka şeyleri karıştırmış olur. Dinde, imamın arkasında boğaz sıkılıyor gibi ses çıkarmak diye bir şey yoktur. İbadet ü taatte bulunulurken ses çıkarılacak diye bir şey yoktur. Bunların hepsi süm'adır (insanlar duysun diye gösteriş yapmak) dinimize göre. Ve dolayısıyla bu tür hareketlere riya ve süm'a nazarıyla bakılır. İnsanın kalbinde öyle kendini harap edecek kadar bir incelik yoksa, içinde bulunduğu manevî hava itibariyle gerçekten boğazı sıkılır gibi olmamışsa, "Allah" dendiği zaman halinde bir değişiklik olmuyor, aynı kararında devam ediyorsa çok iyi bir kul hali sergilemek onun hakkı değildir. O,

o seviyenin insanı değildir ki; halkın içinde "Allah" diye seslensin. Onu iradesiyle ve düşünerek söylediyse, mâni olabileceği halde olmayıp söylediyse riya ve süm'a yaptı demektir.

Eğer namazda bazı duygular iradeyi aşkın gelirse ve insan bu sebeple değişik sesler çıkarırsa mâzur görülebilir. Meselâ, bir kul namaza öyle konsantre olmuştur ki, kendini O'nun dizlerine başını koyuyormuş gibi hisseder. Cenâb-ı Hak diz, baş ve ayaktan münezzeh ve mukaddestir ama Recaizade'nin dediği gibi "Allahım nerede ayakların!" ifadesi bir duyuşun ve sezişin seslendirilmesidir. İşte kul, o derece yoğun his ve ihsasların içindeyken boğazı yırtılacak kadar "Allah" dese de mâzurdur. Zira o durumdaki bir insan ne yaptığının, ne dediğinin farkında değildir. Ona yaptığını haber verseniz, "Ben öyle bir şeyin farkında değilim, hatırlamıyorum." diyecektir. Meselenin temeli de budur. Böyle bir durumda değilken ibadete dıştan, iradî bir şey karıştırmaya kimsenin hakkı yoktur. Zira bu, saf ve dupduru bir işi bulandırma olur.

Fakat önemli bir nokta daha vardır ki; o da, biz bir başkasında ne görürsek görelim onun hakkında "riya yapıyor" diyemeyiz. Elimizde riya yapıp yapmadığını ortaya çıkarabilecek belli bir mihenk taşı yoktur. Allah'la irtibatlı mı söylüyor; iradî mi, gayr-ı iradî mi?.. aşk ve heyecanını mı seslendiriyor, yoksa kendisini ifade etmek, etrafa duyurmak için mi bağırıyor?.. Kur'ân okuyor ama acaba kendini ihsas maksadına mâtuf mu okuyor, Allah rızası için mi?.. şeklinde başkalarını sorgulamaya hakkımız yoktur.[61]

## Namazın İnsana Kazandırdıkları Nelerdir?

Namaz ibadetlerin en esaslısı olunca maddi-manevi bir çok faydayı da içermektedir. İnsan bu faydaları düşünerek tabi ki

61 Kırık Testi, 24.06.2002 herkul.org

namaz kılmamamalıdır. İbadetler Allah rızası için yapılmalıdır. Ancak faydalarını anlatmalı ki, müminin şevkini, iştiyakını ve heyecanını arttırmalıdır. Namazın dünyevi-uhrevi, maddi-manevi sayısız faydalarından tesbit edebildiğimiz bazılarını zikredeceğiz:

### *1- Namaz Mü'minin Hayatını Düzenler*

Günde beş defa kılınan namaz, müminin hayatını düzene koyar. Sürekli belli vakitlerde îfa edilmesi, onu ruhen ve bedenen, maddeten ve manen disipline alıştırır. Cemaatle kılınan namazlarda özellikle imama iktida; müminleri askeri bir disipline kavuşturur. İmam "Allahu Ekber" dediğinde artık, konuşan ve Rabb'e yüksek sesle iltica eden o olur. Müminlere aynı zamanda vekalet etmiş olur. İmamın tekbirleri bir direktif halinde tüm cemaati oturtur-kaldırır. Bu açıdan cemaatte manevî, ruhî, yüksek ve yüce bir disiplin vardır. İdeal bir cemaatin ve inanmış topluluğun ileri derecede disipline olmuş formlarını ancak günde beş defa kılınan namazda bulmak mümkündür. Şüphesiz bu disiplin her şeyden önce ruhî, fikrî ve manevî bir disiplindir. Diğer bazı disiplinlerin soğukluğu da onda yoktur. Her ibadet hareketi sımsıcak bir duygu ve disiplin verir insana. Bu hareket, bütün ömür boyu devam eder.

### *2- Namaz İnsanı Kötülük ve Şerden Alıkoyar*

Allah *(celle celâlühû)*, Kur'ân-ı Kerim'de: "...Muhakkak namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor"[62] buyuruyor. Fuhşiyat ve münkerat, kendilerine has o menhus yönleriyle mümini miraciyesinden ve Allah'a kurbiyetinden uzaklaştırır. Haddi zatında her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır. Günah, işlene işlene insana küfrü kolaylaştırır. Ancak, namaz Allah'a bir kurbiyet olduğu için, insanı her türlü günahtan korur, tıp-

[62] Ankebût, 29/45

kı bir paratoner gibi. Tabi namaz, gerçek anlamda bir namaz ise. Yukarıdaki ayette de ifade edildiği gibi gerçek manasına ve ruhuna uygun olarak ifa edilen namaz, her türlü kötülükten, hayasızlıktan, azgınlıktan ve taşkınlıktan alıkoyar. Şuursuz ifa edilen bir ibadette ise bu kuvvette bir koruyuculuk söz konusu olmaz.

Nitekim Maûn sûresinde Allah *(celle celâlühû)* "...veyl olsun o namaz kılanlara! Onlar ki kıldıkları namazdan gafildirler."[63] buyurur. Demek ki namazda, insanı kötülüklerden koruyan bir kuvvet var; var ki, hakkıyla eda edilmediği zaman kul kendini günahlara karşı riske açıyor demektir. Namaz kurbiyeti temsil ettiği için, yüksek düzeyde vefa da istiyor. Bunun anlamı şudur; kulun, namaza karşı gösterdiği vefa, özen ve iştiyak nisbetinde, namaz da ona karşı vefalı olur ve ondaki fuhşiyata açılan duyguları ve kötülük hislerini köreltir. Yani namazda karşılıklı vefa söz konusudur.

### 3- Namaz Kalbî Huzuru, Manevi Rahatlamayı Temin Eder

Müminin namazlarını şuurlu olarak eda etmesi, onun düzensiz hayatına bir düzen, dağınık kalbine bir denge ve insicam getirecek, perişan hislerini ayağa kaldırıp bulanık yönlerine de bir ışık saçacaktır. O, bu sayede doğru görme, doğru düşünme, doğru konuşma imkânını elde edecektir. Günde beş defa Rabbin huzuruna gelinip şuurla eda edilen namaz, Allah'ın izniyle bütün bunları insana kazandıracak mahiyettedir. Namaz, bu manaları hem taşır hem de tekeffül etmiş durumdadır.

Peygamber Efendimizin hayatına bir bakalım. Sahabe-i kiram bakın ne tespitte bulunuyor. Hz. Huzeyfe *(r.a.)* anlatıyor: "Resûlullah'ı *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* herhangi bir şey üzecek olursa

---

63 Maûn, 107/4-5

namaz kılardı."[64] Demek ki kalbî huzurun yegane kaynağı namazdır. Müminin hudû ve huşû içinde eda ettiği namaz, gerçek namaz bu huzuru temin edecektir.. Ama huşûun temini için bir kısım şartlar vardır; evvela huzur-u kalb lazımdır; sonra bir tefehhüm, yani meseleyi kavrama; sonra da bir recâ ve ümitle Rabb'e bel bağlama.. daha sonra da utanma ve sıkılma havası içinde Rabbin huzuruna gelme.

Evvela, huzur-u kalb nedir? Huzur-u kalb, namazda söylenip ifade edilen bütün bu mânâların dışına çıkmamaktır. Zaten "huzur" Arapça manası itibarıyla; "hazır olma", "hazır bulunma" demektir. Halk arasındaki ifadesi ile, çarşıya pazara çıkarken cüzdanınızı yanınızda taşıdığınız gibi, namazda kalbinizi yanınızda taşımanız demektir. Zira Allah indinde geçer akçe bir şey varsa, o da kalbdir. Siz, kalbinizi O'na verecek, karşılığında da O'nun rahmet ve rızasını alacaksınız.

### *4- Namaz İçtimâi (Sosyal) Boyutuyla da Önemli Bir İbadettir*

Ferdî ve ruhî bir ibadet olduğu kadar, namazın sosyalleştirici bir yönü de vardır. Özellikle farz namazların cemaatle kılınmasının lüzumu, ondaki içtimaî muhtevanın boyutunu göstermesi bakımından önemlidir. İslâm'da camilerin, tarih boyunca Müslüman ferdlerin sosyalleşmesinde büyük hizmetleri ve rolü olmuştur. Zira camiler yalnızca ferdlerin namaz ibadetlerini ikame etmeleri için inşa edilmiş değildir. Peygamber Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Medine'ye hicret ettikten sonra orada mescidi inşa ettiğinde, Müslümanların bugünkü ifade ile plan ve projeleri, ferdî, ailevî, sosyal ve uluslar arası (diğer kabile ve devletlerle arasındaki) ilişkileri adına bütün problemleri mabedde görüşülüyor, istişare ediliyor ve karara bağlanıyordu. Belki daha sonraki yüzyıllara damgasını vuracak olan ilmi faaliyetlerin ve halkaların da merkezi konumuna

[64] Ebû Dâvud, Salât 312; Nesâî, Mevâkît 46.

yükselecekti. İlim ve medeniyetin ilk çekirdekleri, denebilir ki buralarda atıldı. İslâm medeniyetine bir mâbed medeniyetidir de denebilir. Mâbed, ibadet edilen yer demektir; ama toplu-ca, cemaat halinde ifa edilen ibadet mahalleri, aynı zamanda Müslüman bireylerin sosyalleşmesinde ve kamusal bir şuur edinmelerinde temel fonksiyonlar icra etmiştir. Bu bakımdan namaz, İslâm'da yalnızca bir ibadet değildir. Bireylerin sos-yalleşmesinde ve ilk şehir ve kentlerin oluşmasında merkezi bir rol oynamıştır. Bilindiği gibi İslâm'da ilk şehirler, camiler etrafında örgülenmiştir.

### *5- Namaz İnsanlar Arası Eşitliği, Toplum Bütünlüğünü Sağlar*

İslâm-ibadet sisteminin amaçlarından birisi de insanlar ara-sındaki farklı toplumsal statü gruplarını ve sınıfsal yapıları re-füze ederek, mahviyet ve tevazu etrafında eşitleyen bir sosyal model oluşturmasıdır. Fakir-zengin, efendi-köle, âlim-cahil, aristokrat ya da orta halli, memur-sivil, devlet başkanı ve sı-radan bir vatandaşı aynı safta ipe dizercesine eşit bir statüye kavuşturmasıdır. Sınıf çatışmalarıyla ilgili kavgalar, insanlık tarihinde nasıl kanlı olaylara, siyasi, kültürel ve etnik gettoların oluşmasına hizmet etmiştir? Bunu Batı'nın tarihinden bilmek-teyiz. İslâm tarihinde bu anlamda bir çatışmadan ve farklı-laşmadan söz edilemez. Bunun sebeplerinden birisi ve belki de en önemlisi, cemaat halinde kılınan namazların bireylere kazandırdığı kardeşlik ve eşitlik ruhudur. Çünkü her inanmış, kültürel ve sosyal mevkii ne olursa olsun, birlik, beraberlik, ortak düşünce ve hazzı bu namazlar sayesinde elde eder.[65]

### *6- Namaz Hata ve Kusurları Siler*

Namaz kişinin günahlarının da affına vesile olan bir ibâdet-tir. Sadece bir vazifenin yerine getirilmesinin de ötesinde na-

[65] sorularlaislamiyet.com

maz günahların da affedilmesine vesile olur. Sahih-i Müslim'in naklettiği hadiste Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır;

"Allah'ın, hatalarınızı silip temizleyeceği ve sizi derece derece yükselteceği (önemli) bir hususa delalet edeyim mi? Ashabı:

- Evet Yâ Resûlallah! dediler. O da şöyle buyurdu:

- Şartların alabildiğine ağırlaştığı ve abdestin zorlaştığı durumlarda, eksiksiz tastamam abdest almak, mescidle ev arasında gelip gidip çok yol yürümek ve bir namazdan sonra diğer bir namazı beklemeye koyulmak, işte sınır boylarında nöbet tutma seviyesinde kendini Hakk'la irtibatlandırma budur."[66]

Şimdi, yine gücümüz yettiği ölçüde bu zeberced söz dizisi üzerinde duralım:

Evvela, Allah Resûlü, "Elâ" kelimesiyle, sözünün başında tenbih yapıyor ve muhatapları uyarıyor. Zira hadisin devamında anlatılacak olan meseleler, dikkat isteyen meselelerdir. Zaten onların yapılması, ancak dikkat ve uyanıklıkla mümkündür. Bazı davranışlara insan, uyku halinde de muvaffak olabilir. Meselâ, bir insan uyuduğu için zina etmese veya uyuduğu için gıybette bulunmasa, en azından böyle günahlara girmemiş olur. Fakat bizim üzerinde durmak istediğimiz davranışlar, bizzat uyanıklık isteyen ve ancak uyanık olanların yapmaya muvaffak olacakları amellerdendir. Onun için, sözün başına tenbih edatı olan getirilmiştir.

"Hata" kelimesi de, hadîste dikkat çeken bir kelimedir. Her insan hata işler. Hatta hatası olmadığını söyleyen bir insan, en büyük hatayı yapmış sayılır. Hata işlememek enbiyaya mahsustur; herkes hata işler, hata işleyenin en hayırlısı da tevbe edendir. İşte burada Allah Resûlü, insanı gayyâya doğru sürükleyen hatalardan kurtulma çaresini haber vermek istiyor.

---

66 Müslim, 1/219; Tirmizi, 1/72

Sadece hatadan kurtulmak yeterli değil, insanın derece derece yükselmesi ve mesafe alması da çok önemlidir. Aslında hatanın silinmesi de onun bir derece yükselmesi demektir. Diğer yapacağı amellerle de o, ayrı derinliklere ulaşacaktır. Böylece insan menfi-müsbet bu amelleri sayesinde nurdan bir helezon içine girecek ve sürekli namütenahiliğe doğru pervaz edecektir. Zannediyorum, Marifet-i İlâhî deryasında yelken açmak da bu olsa gerek...

Bu amellerden birincisi, en zor şartlarda abdest almaktır. Ancak bu abdest, arızasız, kusursuz olmalıdır. Karda, kışta, soğukta, bazen suyun abdest alınmaz gibi olduğu anlarda...

İkincisi, mescid yolunda ömür tüketmektir. Böyle bir ömür, bir gün çürüyen bir çekirdek gibi, ahirette cennet meyvesi veren bir ağaç haline gelecektir. Çok uzak mescidlere gitmek ve ayağın hiç mescidden kesilmemesi, bu da ikinci ameldir.

Üçüncüsü ise, bir namazın ardından iştiyak içinde diğer namazı beklemektir. Bu da, bir başka hadiste de ifade edildiği gibi, kalbin mescide bağlı (asılı) olması, demektir.

Namaz, ruhun istirahatı, vicdanın tenezzühüdür.[67] Herkesin, bir şeye karşı zaaf ve şehveti vardır. Allah Resûlü'nün şiddetli iştiyak ma'nâsına şehveti ise, namaza karşıdır. Onun içindir ki, her defasında Bilâl'e seslenir: "Bilal, bizi biraz rahatlat! (İçimize su serp!)" der. Ve "Namaz, bana gözümün aydınlığı kılındı." buyurarak bu hususa işaret eder. Zannediyorum, bizim cennete girerken duyacağımız arzu ve iştiyakı, Allah Resûlü, her namaza duruşunda hissediyordu ve onun için de, bir namazdan sonra diğer namazı iştiyakla bekliyordu.

Hadiste üç ayrı şey anlatılıyor: Ancak, dikkat edilirse bütün bu üç şeyin de namaz etrafında dönüp durduğu hemen anlaşılır.

---

67 Sonsuz Nur, Bir Demet Hadis Tahlili

Namaz, insan hayatında, ucu miraca dayanan ve insanı, insanî hakikatlere karşı en güzel şekilde uyaran, tenbihte bulunan, önemli bir faktördür ki, mü'minin miracı sayılmıştır.

Namaz, dinin direğidir ve sefine-i dini namaz yürütür. O, olmayınca, dinin uzun süre ayakta durması mümkün değildir. Namaz, nasıl bizâtihi tenbih işidir; öyle de edası da, aynı şekilde bir münebbih olarak yerine getirilmelidir. İnsan, namazını kalbi ve duyguları başka bütün meşgalelerden âzâde olarak edâ etmelidir. Onun içindir ki, insanın abdest için sıkıştığı bir durumda namaza durması mâkbul sayılmamıştır. Evet, insan, kafası böyle şeylerle meşgulken namaza durmamalıdır. Çünkü o anda insanın kafası, iki şeyle meşgul olur. Ve bu gibi durumlarda ise, ekseriyetle çok önemli hususlar kaçırılmış olur. Ayrıca, böyle bir vaziyette namaza durmada, namaza da hakaret vardır. Zira o, hemen geçiştiriliverecek kadar basit bir iş değildir. O, hemen aradan çıkarılıversin diye değil, arayı aydınlatsın diye vardır.[68]

Meseleyi bir başka hadisi zikrederek noktalayalım. Ebû Osman en-Nehdî anlatıyor: Bir defasında Selmân *(radıyallâhu anh)* ile bir ağacın altında dikiliyorduk. Selmân ağaçtan kuru bir dal alıp salladı. Dalın yaprakları döküldü. Bana:

- Yâ Ebâ Osman, niçin böyle yaptığımı bana sormayacak mısın? dedi.

- Niçin yapıyorsun? dedim.

- Resûlullah da bana böyle yapmıştı. Şöyle: Bir keresinde birlikte bir ağacın altında iken ağaçtan kuru bir dal alıp salladı. Dalın yaprakları döküldü. Bana:

- Selmân, niçin böyle yaptığımı bana sormayacak mısın? buyurdu.

68 Bkz.: Sonsuz Nur, "Bir demet hadis tahlili" bölümü. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* miraçta, başlarına demir ve taşlarla vurularak işkence gören kimselere rastlamış ve bunların kimler olduğunu sormuştu. Cibril: "Bunlar, farz namazları kılma konusunda bir türlü sebat edemeyen ve onu geçiştirenler" buyurmuştu ki namazı geçiştirivermenin neticesini açık bir şekilde beyan eden bu vak'a kayda değerdir.

- Niçin yapıyorsun? dedim. Resûlullah:

- Bir Müslüman güzelce abdest alarak beş vakit namazı kılarsa şu yapraklar döküldüğü gibi onun da hataları dökülür, buyurduktan sonra şu ayeti okudu: "Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüttür."[69]

### *7- Namaz Günahlara Keffarettir*

Namaz ibadeti kâmil manada kılınırsa, -birçok hadis-i şerifte de işaret buyrulduğu gibi- günahları siler, temizler. Ebû Ümâme *(radıyallâhu anh)* anlatıyor: "Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile beraber mescidde idik. O esnada bir adam geldi ve:

- Ey Allah'ın Resülü, ben bir suç işledim, bana cezasını ver, cezamı istiyorum, dedi. Resûlullah adama cevap vermedi. Adam talebini tekrar etti. Aleyhissalâtu vesselâm yine sükut buyurdu. Derken (namaz vakti girdi ve) namaz kılındı. Resûlullah *(aleyhissalâtu vesselâm)* namazdan çıkınca adam yine peşine düştü, ben de adamı takip ettim. Ona ne cevap vereceğini işitmek istiyordum. Efendimiz, adama:

- Evinden çıkınca abdest almış, abdestini de güzel yapmış mıydın, buyurdu. O:

- Evet Ey Allah'ın Resülü, dedi. Efendimiz:

- Sonra da bizimle namaz kıldın mı, diye sordu. Adam:

- Evet ey Allah'ın Resülü, deyince, Efendimiz: "Öyleyse Allah Teâlâ hazretleri haddini -veya günahını suçunu demişti- affetti" buyurdu.[70]

Zira namazda tövbenin şuur bir iç kabul haline gelmesi söz konusudur. Yani, namaz ile yapılan tevbe kasdî ve iradî olmamakla beraber, insanın namazla bütünleşmesi ve bu bü-

---

69 Ebû Abdillâh el-Mervezî, Ta'zîmu Kadri's-Salât, 1/ 154

70 Buhârî, Hudûd 27, Müslim, Tevbe Sûresi, 44, 45.

tünlük içinde Rabbin huzuruna gelmesi onda tevbe adına bir şuur mayalar. Yeter ki, namaz istenen ölçüler çerçevesinde eda edilmiş olsun. Diğer taraftan namaz, yekpare tevbe demektir. Tevbe namazın öncesinde abdestle, ezanla ve namazın bütün rükünlerine öyle sinmiştir ki, onu tevbeden ayrı mütalâa etmek âdeta imkânsızdır. Her tevbe elbet namaz değildir; fakat şuurla kılınmış her namaz aynı zamanda bir tevbedir. Ukbe İbn Amir r.a. anlatıyor: "Resûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle söylediğini işittim:

- Rabbin, koyun güden bir çobanın, bir dağın zirvesine çıkıp namaz için ezan okuyup sonra da namaz kılmasından hoşlanır ve Allah Teâlâ hazretleri şöyle der:

- Benim şu kuluma bakın! Ezan okuyor, namaz kılıyor, yani benden korkuyor. Kasem olsun, kulumu affettim ve onu cennetime dâhil ettim.[71]

Hadislere baktığımızda, günahlara kefaret olan namaz hakkında herhangi bir kayıt ve isimlendirme olmadığını görürüz.. Bundan da, eda edilen her namazın böyle potansiyel bir güce sahip olduğu manasını anlayabiliriz. Ne var ki, namazın böyle bir te'sir icra edebilmesi için öncelikle onun istenen seviyede yerine getirilmesi lazımdır.

Konuyla ilgili hadislerden anlaşılabilecek şöyle bir nükteye de dikkatleri çekmek yerinde olur. Cenâb-ı Hakk dilerse her namazda günahları affedebilir. Ancak kul, günahının ızdırabını, yirmi dört saat gönlünde duymalıdır ki, bu, o günahların affına ciddi bir davetiye olsun ve o gün işlenen günahlara mukabil, yine o gün dolu dolu tevbeyle geçsin.. ve kul, bu tevbenin kabulünü o günün bütün namazlarında arasın; arasın ve bulmaya çalışsın. Her gününü böyle geçirenler için, bu şuurla namazın eda edilmesi de ayrı bir lütuf olsa gerek. İşte namazın bizzat

[71] Ebû Dâvud, Salât 272; Nesâî, Ezân 26.

isimlendirilerek söylenmemesinde bir de böyle bir nükte var. Nasıl ki, Ramazan içinde kadir gecesi, cuma içinde duaların makbul olduğu vakit gizlidir ve bununla da bütün Ramazan ayının ve bütün cuma gününün değerlendirilmesi hikmeti gözetilmiştir. Bunun gibi, günaha kefaret olacak namaz da gizli tutulmuştur ki, insan her namazında bunu arasın ve namazını bu duygularla eda etsin. Neticede de, namazlarından herhangi birinde kefaret meyvesini devşirmiş olsun.

### *8- Allah ve Peygambere İtaat Etmiş ve En Faziletli İbadeti İfa Etmiş Olur*

Namaz; ilk defa farz kılınan, âhirette ilk sırada hesabı sorulacak olan ibadettir.[72] Çünkü namaz, dinin direği[73] ve imanın alameti[74] ve amellerin en fazîletlisi ve Allah'a en sevimli olanıdır:

"Amel(ler)in Allah'a en sevimli olanı hangisidir?" sorusuna Peygamberimiz *(aleyhissalâtu vesselâm)*,

"Vaktinde kılınan namazdır."[75]

"Hangisi daha fazîletlidir?" sorusuna ise yine

"Vaktinde kılınan namazdır." cevabını vermiştir.[76]

"İşin başı İslam, direkleri namaz, en yüksek noktası ise cihattır"[77] buyuran Peygamberimiz *(aleyhissalâtu vesselâm)*, beş vakit namazını kılan kimseye Allah'ın "cennet" va'd ettiğini, kılmayan kimseye ise bir va'dinin bulunmadığını bildirmiştir.

### *9- Allah'ı Anmış Olur*

İbadetlerden maksat Allah'ı anmaktır. Allah'ı anmanın en güzel yollarından biri Kur'ân-ı Kerim okumak ve namaz kılmaktır. Yüce Allah,

---

72 Nesâî, Salat, 9. I, 231-233.
73 Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II, 39-40.
74 Aclûnî, II, 40.
75 Buhârî, Mevâkît, 5. I, 134.
76 Buhârî, Mevâkîtü's-Salati, 5. I, 134; Müslim, İman, 137. I,89.
77 Tirmizî, İman, 8

"Beni anmak için namaz kıl." buyurmuştur *(Taha, 20/14)*. Namaz kılan kimse hem Kur'ân okumuş, hem Allah'ı tekbir, tespih ve dua ile anmış olur. Her türlü zikir namazda toplanmıştır.

### *10- Beş Vakit Namazını Kılan Kimse, Kibir ve Gururdan Kurtulur*

Alnını secdeye koyan insan, kul ve yaratılmış olduğunun farkına varır, dinin haram kıldığı kibir ve gururu terk eder. İnsan haklarına saygılı olur. Allah rızası için iş yapmaya alışır. Her cemaatle namaz kılışta her meslekten, her makamda olan insanla yan yana omuz omuza dururuz. Bu resmin anlattığı şey herkesin namazda Allah'ın huzurunda eşit olduğudur.

### *11- İlâhî Murakabe Altında Olduğunun Farkında Olur.*

Peygamberimiz *(aleyhissalâtu vesselâm)*, "Gece ve gündüz melekleri sizi takip ederler. Sabah ve ikindi namazlarında toplanırlar. Sonra sizinle geceleyen melekler, ilâhî huzura çıkarlar. Rab'leri onlara, "Onları en iyi bir şekilde bildiği halde- kullarımı nasıl terk ettiniz?" diye sorar. Melekler, "Onları namaz kılarken terk ettik ve namaz kılarken bulduk." cevabını verirler" demiştir.[78] İşte namazda bir ilahi murakabe söz konusudur. Her halimize nigehban olan Rabbimiz namazımızda bizi özel bir murakabeye tutmaktadır.

## Hissesi Çok Bir Hadise…..

Bir gün Hazreti Muaviye'yi şeytan namaza kaldırır. Hz. Muaviye şaşkınlıkla neden kaldırıldığını sorar: Şeytan ona şu ibret amiz cevabı verir: "Ben şeytanım. Geçen gün birisi sabah namazını kaçırdı. Kalktığında öyle bir "of" etti ki, onun nedameti yüzü suyu hürmetine Allah pek çok kimseyi bağışladı.

---

[78] Buhârî, Mevâkît, 16. I, 139.

Seninki de öyle olur diye korktum ve onun için seni namaza kaldırdım."

Evet, günahlara karşı ciddi bir nedamet hissi, o günahın açtığı boşlukları kapatabilir. Aksi takdirde açılan gayyalar her zaman bizi içine çekip yutabilir. Bundan dolayıdır ki, çok dikkatli yaşama mecburiyetindeyiz. Çünkü, insan hayatında "kabz u bast"lar sürekli olarak birbirini takip eder ve onu hep boşlukların etrafında gezdirirler.

Çarşıda gözünüz bir harama iliştiğinde, hemen anında mescide gidip, iki rekat namaz kılmalı.. bir an kahkahayla gülme gafletinde bulunulduğunda, derhal bir kenara çekilip tevbe edilmeli.. zira, unutulursa kalır, kalır ve katmerleşir. Zamanla da Rabb ile irtibat, kesilir ve o günahzede kendini dalâlet ve inhirafların ağında bulur.[79]

## Tadîl-i Erkân Nedir?

"Tadîl" doğrultma, düzenleme, düzgün hale getirme demektir. "Erkân" da "rükn"ün çoğulu olup kıyam, rükû ve secde gibi namazın esaslarını ifade eder. "Tadîl-i erkân" ise namazın içinde yer alan kıyam, rükû, secde gibi rükünleri yerli yerinde, hakkını vererek düzgün ve sükûnet içinde yapmaktır.

Tadîl-i erkânın yerine gelmesi için kıyam, rükû, secde ve oturuş gibi pozisyonlarda bir müddet hareketsiz durmak şarttır. Kıyamdan rükûa gidildiğinde bir müddet hareketsiz beklemek gerekir. Rükûdan kalkınca tam doğrulmuş vaziyette yine bir müddet durulmalıdır. Secdede ve iki secde arası oturuşta sükûnet içinde bir müddet hareketsiz kalınmalıdır.

## Tadîl-i Erkân'ın Hükmü

Kur'ân-ı Kerim'de elliden fazla ayette namaz (salât), "ikâme" fiilinin muhtelif kipleriyle birlikte zikredilmiştir. Ayrıca

[79] Fasıldan Fasıla, Perspektif

birçok ayette "Namazı ikâme edin!" buyrulmaktadır. "İkâme etmek" ise namazı dosdoğru kılmak, itina ile kâmilen eda etmek demektir.

Namazı ikâme etme hususundaki Kur'ânî emir ve tahşîdatın yanı sıra yukarıda geçen hadis-i şerif gibi daha pek çok rivayetten hüküm çıkaran âlimler, tadîl-i erkânın vâcip ya da farz olduğu görüşüne varmışlardır. Zira Peygamber Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* namazı usûl ve âdâbına göre kılmayan mezkûr şahsa tekrar kılmasını emretmiştir.

Hanefi mezhebine göre tadîl-i erkân vaciptir. Nitekim İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed, vâcip olduğuna hükmetmişlerdir. İmam Ebû Yûsuf ise tadîl-i erkânın vâcipten de öte, farz olduğu görüşündedir.

## Tadîl-i Erkânın Ölçüsü

Namaz kılarken Allah Teâlâ'nın huzurunda durma havası namazın bütün erkanına içirilmiş, sirayet etmiş gibi olmalıdır. Ayakta durduğumuz zaman acaba kıyamda mı duruyor, denmeli dıştan bakanlar tarafından. Rükûda durduğumuz zaman görenler acaba donup kaldı mı demeli. Secdeye gittiğimiz zaman aynı hava, kendisinde hissedilmeli. Ve bir ehl-i tahkikin ifadesiyle namazında müminin Allah mütecellî olmalı. Yani onun namazına bakan katiyen hükmetmeli ki; bu insan Allah'a öyle iman etmiş ki böylesine saygılı, haşyetli ve edebli rabbin huzurunda eğilirken, kalkarken O'nu duyma, dolma ve doyma havası içinde yapıyor. Müminin namazında Allah mütecellî olmalı. Bakıp bakıp ta Allah'a imanı okumalı insan onda. Mümin böyle namaz kılmalı. Yoksa falan rükün de var, filan rükün de var deme meselenin formülünde sadece saplanıp kalmanın ifadesidir. Ruhu, bütünüyle namazı bir merdivenle Rabbe doğru yükseliyor gibi, mirac yapıyor gibi edâ

etmektir. Namazın rükünlerinde ve rükünler arasında en az bir tesbih miktarı, yani sübhânallah diyecek kadar durmak vaciptir. Bu itibarla tadîl-i erkânın asgari ölçüsü, sübhânallah diyecek kadar sükûnet içinde uzuvların hareketsiz kalmasıdır. Bu miktar, zaman bakımından birkaç saniye demektir.

Namazda özellikle rükûdan doğrulunca ve iki secde arasında bir müddet hareketsiz durmaya rüku ve secde geçişlerine itina gösterilmelidir. Bunun süresi, en azından bir defa sübhanallah diyecek kadar olmalıdır. Çünkü bu iki rükün çok defa aceleye getirilmekte ve tadîle riayet edilmeden hızlıca geçiştirilmektedir. Dolayısıyla namaz noksan ya da kusurlu eda edilmektedir. Bu da nazmın ecrine tesir edecektir.

Özellikle günümüzde tadîl-i erkânda ihmal söz konusu olduğundan çok dikkat etmek gerekmektedir. Zira kimilerinin namaza durmasıyla birlikte hemen rükûa varması, daha tam doğrulmadan secdeye kapanması, iki secde arası oturmayı tam yapmadan secdeye gitmesi bir olmaktadır. Oysa kıyam, kıraat, rükû, secde, oturuş ve bunların arasındaki rükünlerde tadîl-i erkâna riayet etmek şarttır. Aksi takdirde usul ve adabına uygun namaz kılınmış olmaz. Zira Peygamber Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* namazda olmayan bazı hareketlerin namazda yapılmasından dolayı bunları bazı hayvan davranışlarına teşbih etmiştir. Mesela horozun yemi hızlı hızlı gagalaması gibi namaz kılmaktan men etmiştir.[80] Ayrıca O *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu uyarılarda bulunmuştur: "Rükû ve secdeleri tamamlayın!"[81] "Rükû ve secdelerinizi güzel yapın!"[82] "Sizden biriniz rükû ve secdelerden kalkarken belini tam olarak doğrultmadıkça namazı yeterli olmaz."[83] Bu itibarla kılınan namazların boşa gitmemesi için rükünlerin tadîl (itidal) ve sükûnet üzere yapılması icap eder.

80 Müsned, 2/265
81 Buharî, Eymân, 3
82 Müsned, 2/234
83 Ebû Dâvud, Salât, 143

## Maneviyat Büyükleri Bize "Namaz Kahramanı" Olmayı Tavsiye Ediyorlar. Bu Ne Demektir?

Her bir müslüman namazı hayatının gayesi haline getirmeli ve farz namazları hakkıyla ikâme etmenin yanı sıra, tam bir namaz kahramanı haline gelebilmek için şu hususlara çok dikkat etmelidir:

1. Allah Resûlü *(aleyhi ekmelü't-tehâyâ)* bize bir hedef gösterirken, Cennet'te yüz mertebe bulunduğunu ve Firdevs'in, makam bakımından en yüksek derece olduğunu belirttikten sonra, "Allah Teâlâ'dan Cennet'i istediğiniz zaman, Firdevs'i isteyiniz." buyurarak, himmetimizi âli tutmamız gerektiğine işaret etmiştir. Dahası, bize Firdevs talebinden de öte isteklerde bulunma edebini öğretmiş ve Cenâb-ı Hak'tan neler isteyebileceğimizi gösteren dualar talim buyurmuştur. Ondan öğrendiğimiz dualar sayesindedir ki, sabah-akşam "Allah'ım, Cemâlini seyretme arzusuyla içimizi doldur, Sana kavuşma şevkiyle gönlümüzü coştur ve ötede Cemâlinle bizi serfiraz kıl." diyoruz; Cemâlullah'ı müşahedeye, rıza-yı ilahîyi tahsile ve rıdvâna ermeye talip olduğumuzu ilan ediyoruz. Evet, Peygamber Efendimiz'den öğrendiğimiz bu dualar, asla dûn himmet olmamamız ve himmetimizi hep âlî tutmamız gerektiğini salık veriyor.

Dolayısıyla, namazın hakikatini idrak etme hususunda da yüce himmetli olmalı; Cenâb-ı Hak'tan selef-i salihînin ibadet aşk u iştiyakını, onlardaki kulluk temkinini dilenmeli ve namazı şuurluca ikâme edebilmek için inâyet-i ilahiyeyi talep etmeliyiz. Belki herbirimiz şöyle demeliyiz: "Allah'ım, Resûl-ü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz namazı hangi enginlikte ikâme ediyor idiyse, bana da o idraki lutfeyle; namazın manasını benim ruhuma da duyur. Rabbim, ben de Peygamber Efendimiz'in eda ettiği gibi namaz kılmak ve onu benliğimin bütün zerrelerinde duymak istiyorum.. namaz esnasında Sen'den

başka bütün mülahazalara karşı kapanmayı ve tamamen namazlaşmayı arzu ediyorum.. Ne olur Allahım, bu lütfunu bana da nasip eyle!..”

Evet, peygamberâne bir ibadet ufkuna mazhar olmayı istemek peygamberlik istemek demek değildir. Bu talep, her hususta takip edilmesi gereken İnsanlığın İftihar Tablosu’nu ibadet hayatı itibarıyla da örnek almak ve namazda daha bir derinleşmek talebidir. Sizin bu türlü bir duanız kat’iyen boşa gitmez. Bu duada istekli ve ısrarlı olursanız, Allah sizi mahrum etmez; inşaallah o sayede maiyyete ulaşırsınız. Siz bu kadarcık bir istek izhar edince Sultan-ı Ezelî de kendi ululuğu, azameti ve rahmetinin enginliği ölçüsünde Zât’ına yaraşır bir mukabelede bulunur. Bu açıdan, meâliye müştak olmak ve ulvi hedeflere göz dikmek himmeti âlî tutmanın ifadesidir; namazı ikâme hususunda da insan hep daha yükseklere tâlib olmalıdır.

2. Namazın hakikatini idrak etme isteği kavlî ve kalbî bir duadır; bu duanın fiilî yanını ise, en başta bu mevzuda yazılmış eserleri okumak teşkil eder. Namazı şuurluca kılmak isteyen bir mü’min şayet onunla alakalı üç-beş kitap okumamış, büyüklerin bu konudaki mütâlaalarını öğrenme gayretinde bulunmamış ve meselenin nazarî yanını dahi ihmal etmişse, onun bu talebinde samimi olduğu söylenemez. Öyleyse, namaz yolcusu ikinci adım olarak, gönlüne ibadet iştiyakı salacak, onu namazın nurlu iklimlerinde dolaştıracak ve mana aleminin büyüklerinin namazla alakalı engin anlayışlarını, derin duyuşlarını aktararak içine haşyet dolduracak makaleleri ve kitapları okumalıdır. Hazreti Üstad, bazı risaleleri önemli gördüğünden dolayı yüz on beş defa okuduğunu belirtmiştir. Bir mü’min, Zât-ı Uluhiyet hakikatıyla, iman esaslarıyla ve ibadetlerin mana buuduyla alakalı birkaç eseri hiç olmazsa birkaç defa gözden geçirmeli değil midir? Evet, Kur’an talebeleri, Hazreti Gazalî, Hazreti Mevlânâ ve Hazreti Bediüzzaman gibi Hak dostlarının namaz-

la alâkalı mütâlaalarını ve günümüzde kaleme alınmış namaza dair makaleleri mutlaka okumalı ve konuyla alakalı müzakerelerde bulunmalıdırlar.

3. Hem kavlî hem de fiilî duada ısrarlı olma, matlubu elde etme mevzuunda kararlı ve istikrarlı bir tavır ortaya koyma ve aktif sabırla, adım adım hedefe yürüme de neticeye ulaşma yolunda çok önemli diğer bir şarttır. Namaz sevdası tâlibin gönlüne hemen düşmeyebilir; insan birkaç günde, birkaç ayda, hatta birkaç yılda namaz hakikatini duyamayabilir. Dolayısıyla, talepte ve neticeye götürecek sebepleri yerine getirme mevzuunda ısrarlı olmak pek mühimdir.

Şayet, namaz kahramanlığına adaysanız, sizi o ufka taşıyacak bütün argümanları kullanmayı ihmal etmemelisiniz. Hangi ses, hangi soluk sizi şahlandırıyor ve kalbinizi coşturuyorsa, bir kere değil, belki yüz kere aynı vesileye başvurmalısınız. Belki bir kitabı onlarca kez okumalı, bir kaseti birkaç kere dinlemeli, bir büyüğün sözlerine defalarca kulak vermeli ve oturup kalkıp hep gözünüzü diktiğiniz hedefi düşünmelisiniz. "Olmuyor!" diyerek, yoldan dönmeyi asla aklınıza getirmemeli ve kat'iyen aceleci davranmamalısınız. Unutmamalısınız ki, bu yolda belki senelerce sular gibi çağlayacak, pek çok kayaya çarpacak, ama her an biraz daha arınacak ve sonunda ummana ulaşacaksınız.

## Bazen Namaza Durduğumuzda Başka Duygular İnsanın Hatırına Gelebiliyor. Bu Konuda Nasıl Davranmalıyız?

Namaz Allah Teâlâ'nın bir emridir. Bu sebeple ibadetler öncelikle sırf Allah Teâlâ'nın emri olduğu için yapılır. İbadetlerin neticesi olarak karşımıza çıkan bir kısım faydalar ibadetin yapılması için bir gerekçe olamaz. Zaten namazla ilgili de Kur'ân-ı Kerim'de şu ifadeleri görürüz. "Namazı hakkıyla eda edin, zekâtı verin. Dünyada hayır olarak ne yapıp gönderirseniz, mut-

laka onun mükâfatını ahirette Allah katında bulursunuz. Zira Allah işlediğiniz her şeyi görmektedir."[84] Öncelikle namazın şartlarına riayet edilerek eda edilmesi, ardından da zekat gibi ekonomiye dayalı bir ibadetin yerine getirilmesi ahiret mutluluğunun sebeplerinden birisi olarak gösterilmekte ve aynı zamanda namazın hakkıyla eda edilmesini istemektedir. Hakkıyla eda edilen namaz ne demektir? Vaktinde eda edilen namaz, iç huzur (huşû ve hudû) ve namazın dış şekline dair şartlara riayet edilen namaz, kulun kendisini Allah'a en yakın bulduğu namaz, miracın gölgesinin duyulduğu namazdır. Hz. Enes *(r.a.)* anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*:

- Allah, kullarına kaç vakit namazı farz kıldı? diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:

- Allah, kullarına beş vakit namazı farz kıldı, diye cevap verdi. Adam tekrar sordu:

- Bunlardan önce veya sonra başka bir şey var mı?" Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*:

- Allah kullarına beş vakti farz kıldı, buyurdu. Bu cevap üzerine adam,

- Bunlar üzerine hiçbir ilavede bulunmayacağına, onlardan herhangi bir eksiltme de yapmayacağına dair yemin etti. Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* da

- Bu adam sözünde durursa mutlaka cennete girecektir! buyurdu."[85]

Görüldüğü gibi hadis-i şerifte de kişi Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tarafından sadece namaz kılmaya yönlendirilmekte başka düşüncelerle kişinin zihninin bulanmaması konusunda teşvik edici bir üslup kullanılmıştır.

---

84 Bakara Sûresi, 2/110

85 Müslim, İman, 10; Tirmizî, Zekât 2; Nesâi, Salât 4.

*İkinci Bölüm*

# NAMAZA HAZIRLIK

## Namaza Ön Hazırlık Mâhiyetinde Bazı Yapılan Davranışlar Mükafat Kazandırır mı?

Kalp huzurunu sağlayarak namaz kılmak için kişinin yapacağı bütün ön hazırlıklar da, aynen namaz gibi insana sevap kazandırır. Onun için evvela, atması gerekli olan adımları atacak ve ibadet yoluna sadece ibadet duygusuyla girecek ve namazda kendisini meşgul edecek bütün tesirlerden kurtularak, namaza öyle duracaktır. Böylece namaza durma anına kadar geçen her merhale, o insana yine sevap kazandıracaktır. Çünkü onun niyeti, huzur içinde namaz kılmaktır ve mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır. Düşünmeli ki, bir başkası, bu ihtiyacını görürken sadece ihtiyacını görmüş olur; halbuki mü'min ıtrâhatında dahi sevap kazanır.. Evet onun istincası, istibrası, kollarını sıvayıp namaz için abdest almayı beklemek hep sevaptır.

Aslında ihtiyacın giderilmesi, abdestin alınması, insanı ruhen namaza hazırlamaları itibariyle de, oldukça ehemmiyetlidirler. İster bu abdest uzuvlarının yıkanması esnasında vücuddaki elektriklenmenin mecrâ değişikliğine uğramasından,

isterse getirilen başka izahlar sebebiyle olsun, netice değişmez. Aslında mü'min abdest alırken, bu gibi hikmetleri hiç de aklına getirmez. O, abdesti ne için alıyorsa sadece onu düşünür. Düşündükleri arasında en birinci sırayı da namaz alır.

Abdest için yapılan hazırlık, tenbihin birincisi, abdest ise ikincisidir. Sonra ezan okunur, bu da, üçüncü defa insanı namaz için uyarır. Aslında hem abdest alırken, hem de abdestin sonunda mesnun olan artık suyu içmek, dua okumak gibi sünnetleri yerine getirirken insan, hep metafizik bir gerilime girmektedir. Ardından buna, bir de sünnet olan namazı kılmak eklenir ki, böylece insan farzı kılmaya tam hazır hâle gelir.

Evet, namaz turnikesinde her şey bize namazı hatırlatıyor. Ta işin başında minarelerden yükselen lâhutî sadâ, gerilimimizi artırabildiğince artırıyor ve biz Allah'ın büyüklüğünü vicdanımızda duymaya başlıyoruz. Gideceğimiz mescide ulaşmak için, adımlarımızı daha da sıklaştırıyoruz.. böylece ezanla, ötelerden gelen bir çağrıya icabet ediyor gibi ritmimizi artırıyoruz. Ezanı okuyan ses, sona doğru erimeye yüz tutarken, biz de, vicdan ve ruhumuzla âdetâ eriyoruz. Sonra mescide gelip nafile namaza duruyoruz. Bu da, bir bakıma bizim için farzın kapılarını zorlama oluyor. Ve sanki nâfilemizle teveccüh ettiğimiz Rabbimize şöyle demek istiyoruz: Allah'ım istiyorum ki hep Sana teveccüh edeyim.. aradığımı Sen'de bulayım... Seni görüp, Seni duyayım... Ve hep Seni soluklayayım. Çünkü Sen'in dışında başka taraflara bakmak, başkalarını görmek, başka şeylerle meşgul olmak fuzûlidir. Ben fuzulî şeylerden kaçıyor, çok önemli bir şeye teveccüh ediyorum.

Nafilede, kapıyı böylesine zorlamak ve hak kapısının tokmağına dokunmak, farza şuurluca girebilme halini yakalamaya çalışmak, farzla konsantre olmak için önemli vesilelerdir.

Abdest, yapacağı tesiri yapmıştı... Ezan da yaptı.. ve nafile ile üçüncü adımı da atmış olduk. İşte tam bu esnada, nağmesi sûzişî bir müezzin kalkıyor, kemal-i samimiyetle Allah'a yöneliyor ve kamet getiriyor. Bizim için bu, artık heyecan adına bardağı taşıran son damla olur...

Bu son noktada olsun, vicdan heyecana gelmiyor, Allah'a tam teveccüh edemiyor ve "mihrabım neredesin!" deyip inleyemiyorsa o işte bir noksanlık var demektir.

Müezzin kamet getirmekle, Allah'tan başka insanı meşgul edecek her şeye son darbeyi indirir ve kul da "Allahü Ekber" deyip namaza bu mülâhaza ile girer, sonra da rükûa giderken, secdeye varırken hep bu sözü tekrar eder. Böylece her rükünde Rabbinin büyüklüğünü, kendisinin de küçüklüğünü ilan ederek: "Rabbim, Sen büyüksün, ben de küçük." der büyük azametiyle durur, küçük de O'nun karşısında tam bir kulluk ve kölelik şuuru içinde serfürû eder, düşüncesiyle kıvranır durur. Siz isterseniz buna, namazla konsantre olmanın umûmî serancamesi diyebilirsiniz.

İnsan, namazda Allah'a ulaşır.. Hem öyle ulaşır ki, Hz. Muhammed Mustafa'nın Miraç'ta Allah'a mülaki olup, verdiği selamı, o da tahiyyatta, doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'a yöneltir ve o selâmı tekrar eder.[86]

## Abdestin Ehemmiyeti

İbadetlere mânen ve ruhen hazırlanmaya vesile olan ve onlardan azamî istifadeyi sağlayan abdest, özellikle namaz yolunda ilk tembih ve birinci hazırlıktır. Abdest her amel ve ibadet için değil, başta namaz olmak üzere bazı ibadetler için farz kılınmıştır. Namaz kılmak, tilavet secdesi yapmak veya Kur'an-ı Kerim'i elle tutmak için abdestli olmak farzdır; Kabe'yi tavaf

[86] M. Fethullah Gülen, Yeni Ümit, Ekim-Kasım-Aralık 1991, Cilt: 2, Sayı: 14

etmek için alınan abdest vacip; ezan okumak, kâmet getirmek ve din ilimlerini okuyup okutmak gibi maksatlarla abdest almak ise menduptur; yani, din kat'î olarak emretmese de yapıldığında sevap kazanılan bir ameldir. Ayrıca, Resûl-ü Ekrem Efendimiz'in *(sallallâhu aleyhi vesellem)* her zaman abdestli olmaya özen gösterdiği ve abdest almadan hiçbir iş yapmadığı mâlumdur; bu itibarla da, müslümanın sürekli abdestli bulunması sünnettir.

## Hadesten Tahâret

Abdest tabiri, su manasına gelen "âb" ile el demek olan "dest" kelimelerinden teşekkül etmiş Farsça bir isimdir. Bu kelimenin Arapça'daki karşılığı ise "vudû"dur. Güzellik ve temizlik manalarını ihtiva eden vudû kelimesi, ibâdete niyetlenen insanın, kalbini mâsivâ düşüncesinden kurtarıp manevî duygularla donatmasını ve el-ayak gibi azalarını yıkayıp iyice temizlemesini, böylece hem ruh hem de beden itibarıyla arınıp güzelleşerek dergâh-ı ilahîye çıkmaya hazır hale gelmesini ifade etmektedir.

Bilindiği gibi namazın şartlarından biri de "hadesten tahâret"tir. Hadesten tahâret, hükmî kirlilik sayılan abdestsizlik halindeki bir kimsenin abdest alması ve guslü gerektiren bir durumdaki insanın da gusül etmesi (boy abdesti alması) demektir. Abdest ve gusül, maddî kirleri giderme ve beden sağlığını koruma gibi pek çok zâhirî faydayı içinde bulundursa da esas itibarıyla "taabbüdî"dir; yani, sırf Allah emrettiği için yerine getirilen ve bilemeyeceğimiz başka hikmetlere de mebnî olan dinî muhtevalı ve ibadet niyetine bağlı bir temizliktir.

Allah Teâlâ, "Ey iman edenler! Namaza kalkmak istediğinizde, yüzlerinizi ve ellerinizden dirseklerinize kadar kollarınızı yıkayın. Başınızı meshedip, topuklarınızla birlikte ayaklarınızı da

yıkayın..”[87] *(Mâide, 5/6)* mealindeki ayetle abdesti teşrî kılmıştır. Kulluğun en önemli şiarı olan namazdan önce abdest almanın farz olduğunu bildiren bu ayetin devamında Cenâb-ı Hak, şayet insan cünüb ise ilk fırsatta gusletmesini, yani tastamam yıkanıp boy abdesti almasını, su bulamadığı takdirdeyse toprakla teyemmüm yapmasını emretmiş ve ancak ondan sonra namaza durabileceğini belirtmiştir.

## Amelleri Mülahazalar Derinleştirir

Evet abdest, namaz yolunda ilk ikaz ve birinci hazırlıktır. Ne var ki, onun istenilen semereyi verebilmesi insanın mülahazalarındaki derinliğe bağlıdır. Aslında insan, duygu ve düşüncelerindeki samimiyet ölçüsünde, yaptığı bütün işleri derinleştirebilir ve başından geçen her hadiseye bambaşka bir mahiyet kazandırabilir. Mesela, mâruz kaldığınız bir belaya öyle ya da böyle katlanırsınız. Fakat, o belayı mecburen tahammül etmeniz gereken, sıradan bir musibet olarak görürseniz, o esnada çektiğiniz acıları ve yaşadığınız sıkıntıları o yanlış telakkinizin darlığına hapsetmiş olursunuz. Şayet, o musibetin dış yüzüne takılır kalır ve arka planına dair bazı meseleleri hiç düşünmezseniz, hem o hadiseyi içinde bulunduğunuz zamana sıkıştırmış ve böylece hayatınızı daraltmış, hem de bin bir ızdırabı boşu boşuna çekmiş sayılırsınız.

Oysa, daha musibetle karşı karşıya geldiğiniz ilk andan itibaren onu bir arınma vesilesi ve sevap kazanma fırsatı olarak değerlendirmeniz de mümkündür. Şayet, belanın ötesinde onu vereni görebilir ve kainâtta meydana gelen hiçbir hadisenin başıboş ve manasız olmadığını düşünürseniz, içinizde rıza yörüngeli bir sabır duygusu hasıl olur. Hemen Cenâb-ı Hakk’a teveccüh eder ve dergâh-ı uluhiyetle irtibata geçersiniz. O’nun

---

87 Mâide, 5/6

her şeyi duyup bildiği ve her işinde binlerce hikmet bulunduğu mülahazasıyla "Hoştur bana Senden gelen / Ya hıl'at ü yahut kefen / Ya taze gül, yahut diken / Lûtfun da hoş, kahrın da hoş" dersiniz. Karşı karşıya kaldığınız o bela beyninize bir balyoz gibi inse ve belinizi bükse de, "Demek ki günah ve hatalarımdan arınmam ve ciddi bir metafizik gerilime ulaşmam için bu sıkıntıları çekmem lazımmış; zaten benim kusurlarıma da ancak böyle bir dert keffaret olurdu; Rabbim, Senden gelen bu musibete de razıyım; yeter ki beni affet!" der ve mecbur olduğunuz için değil Cenâb-ı Allah'tan geldiğine inandığınız için gönül hoşnutluğuyla sabredersiniz. Bu sayede, öyle bir musibeti bile çok iyi değerlendirmiş ve engin mülahazalarınızla onu da derinleştirmiş olursunuz. Hatta, bu hislerinizi açığa vurmasanız ve hiç dile getirmeseniz de, gayet yumuşak bir tavır ortaya koymanız ve sabrınızı halinizle ifade etmeniz bile içinizde bir huzur esintisinin hâsıl olmasına zemin hazırlar ve o çirkin yüzlü hadise bir musibet olmaktan daha ziyade bir mağfiret vesilesine dönüşür.

## Kostümlerin En Güzeli

İşte, namazı daha derince duyabilmek için de henüz abdeste teşebbüs ederken aynı gönülden mülahazalarla dolu olmak gerekir. "Allah'ım, Senin huzuruna dünyevîliklerden arınmış bir insan olarak çıkmam için bana abdest kurnasını işaret ettin; bu işaret ve emrine binâen abdest alıyorum. Şayet, 'Namaza durmadan önce yedi defa deryaya dalman lazım' demiş olsaydın, ben onu da yapardım" deyip abdesti Cenâb-ı Hakk'ın emri olan bir vazife bilmek ve onu Allah Teâlâ'nın tâyin ve tespit ettiği bir nevî ibadet kostümü şeklinde değerlendirmek icap eder. Çünkü, abdestin ne ifade ettiğini, nasıl bir temizliğe vesile olduğunu ve bizi misal âlemi itibariyle hangi hüviyete büründürüp nasıl güzelleştirdiğini sadece O bilir ve O görür. Bir de,

O'nun izniyle mele-i âlânın sakinleri ve hafeze melekleri görürler. Dolayısıyla, Hazreti Rahman, "matlûp keyfiyet şudur" deyip bize emir buyurduğu temizlenme tarzı ne ise ve bizi nasıl görmek istiyorsa, onu o şekilde kabul edip uygulamak mü'min olmanın gereğidir. Abdestin va'd ettiklerine ulaşabilmenin ilk şartı da, ona her şeyden önce sırf Allah emrettiği için değer vermek ve maddî-manevî temizleyiciliğine inanıp onu dinin belirlediği esaslar çerçevesinde ele almaktır.

Abdestin manevî kir ve lekeleri de yuyup yıkayan bir temizleyici olduğunu vurgulayan Resûl-ü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Bir mü'min abdest alırken yüzünü yıkayınca, gözüyle işlediği bütün günahlar yanaklarından damlayan o su ile –veya suyun son damlasıyla– dökülür gider; ellerini yıkayınca elleriyle yaptığı hataların vebali abdest suyuyla beraber düşer kaybolur; ayaklarını yıkayınca da harama yürümek suretiyle ayaklarının sebep olduğu bütün günahlar parmaklarının ucundan süzülen en son damlayla akıp tükenir. Böylece, eksiksiz abdest alan bir kul, günahlarından bütün bütün arınmış ve temizlenmiş olur."[88] Demek ki, sağdan-soldan üzerine bulaşan maddî kirleri temizleyen insan, abdest sayesinde, manevî lekelerden de arınmış, Huzur-u Kibriyâ'ya en uygun ibadet kisvesine bürünmüş ve Hazreti Sultan'nın yüce dergahına çıkmaya tam hazırlanmış olur.

Evet, abdest adeta huzura çıkmak için giyilmesi gereken en uygun kostümdür. Âdâbına riayet edilerek tastamam alınan bir abdest o kostümü eksiksiz, arızasız ve en şık bir şekilde giyinmek, namaz isimli kabul salonuna girmek için hazır hale gelmek demektir. Kim bilir, abdestin kare kare misal âlemine aksedişine şahit olsak, mülahazaların enginliğine ya da sığlığına göre ötelere ne kadar farklı kılık kıyafetlerin yansıdığını görürüz; belki de, bir yandan, onu ibadet neşvesi içinde ele alan

[88] Müslim, Taharet 32

insanın abdestinin ne güzel bir kaftana dönüştüğünü, diğer taraftan da, abdesti, ibadet maksadıyla yapılsa da sıradan bir el-ayak yıkama gibi gören kimsenin elbisesinin yırtık pırtık bir vaziyette olduğunu müşahede ederiz.

## Kalb Huzuruyla İbadet Etmek İçin

Diğer taraftan, namaza duracak insanın önce abdest kostümünü giyinmesi gerektiği gibi, kalbini ibadetin ruhundan uzaklaştırabilecek bütün meşgalelerden de âzâde olması icab eder. Onun içindir ki, insanın sıkıştığı bir durumda namaza durması çirkin görülmüştür. İnsan, evvela, atması gerekli olan şeyleri atmalı, ibadet turnikesine sadece ibadet duygusuyla girmeli ve kendisini meşgul edebilecek bütün menfi tesirlerden kurtularak namaza öyle durmalıdır. Zaten, fıkıh kitaplarında bu mesele ele alınırken hüküm kalbin meşgul olup olmamasına bağlanmış ve şayet insan tuvalete gitme ihtiyacı içinde ise onun namaza durması mekruh sayılmıştır. Çünkü, kalb ve zihin bir işle meşgulken diğer bir işe konsantre olamaz. Zihni bir ihtiyaca yoğunlaşan insanın ikinci bir meseleye teksîf-i himmet etmesi çok zor, hatta imkansızdır. Dolayısıyla, böyle bir ihtiyaçla meşgul olan kimsenin namazı şuurluca kılması, onun hakkını vermesi ve ibadetini derince duyması mümkün değildir. Dahası, öyle bir vaziyette namaza durmada, namaza hakaret de söz konusudur; zira o, hemen geçiştiriliverecek kadar basit bir iş değildir. Namaz, hemen aradan çıkarılıversin diye değil, hem o anı nurlandırsın hem de bütün hayatı aydınlatsın diye vardır. Bütün bu hususlardan dolayıdır ki, Vehbe Züheylî gibi bazı fıkıhçılar, abdeste niyetin daha ıtrahâta gidilirken yapılmasını uygun bulmuşlardır. Çünkü, böyle bir niyet sayesinde, huzur-u kalble namaz kılmak için yapılan bütün ön hazırlıklar ibadet kategorisinde değerlendirilir; abdest öncesi hazırlıklardan başlayıp namaza durma anına kadar geçen her merhale insana sevap kazandırır.

İbadet havasına bürünme ve namaza konsantre olma açısından da abdest çok önemlidir. Ne havanın soğukluğu ne de sıcaklığı, bir mü'minin tastamam abdest almasına mâni değildir. Şartlar nasıl olursa olsun, o bir yolunu bulur ve miraca yükselecek bir yolcu edasıyla maddî-mânevî temizliğe koyulur. Daha ellerini suyun altına götürürken, çoktan Rabbin mehafet ve mehabeti altında bir ibadeti eda ediyor olma havasına girer ve dünyaya ait fuzûlî sözleri terk eder. Sonra da, her uzvunu yıkayışıyla biraz daha mesafe alır, farklı bir aydınlık idrak eder ve daha ayrı bir canlılığa erer.. abdest esnasında okunan duâları bilir ve zikrederse ya da onların ihtiva ettiği mânaları zihninden geçirip bir de o yüce duygularla Cenâb-ı Hakk'a yönelirse, işte o zaman bütün bütün ruhânîleşir ve bambaşka bir metafizik gerilim içine girer.

## Abdest Dualarının Ehemmiyeti Nedir?

Abdest dualarını okumak, abdestin âdâbına (edeplerine) dâhildir. Fıkıh ıstılahında edep; işlenmesine sevap terettüp eden ve dînen matlup kabul edilen ama terkine zemm taalluk etmeyen bir amel demektir. Yani, yapılması sevap olan, fakat, yapılmaması da günah sayılmayan amele "edeb" denir. Aslında, abdest duaları, bizzat Resûl-ü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz'den rivayet edilen dualar değildir ama öz itibarıyla O'nun mübarek sözlerine varıp dayanmaktadır. Bunlar, selef-i salihînin bazen ilavelerde bulunarak bazen de biraz kısaltarak, zaman zaman daha farklı ifadelerle seslendirdikleri dualardır. Fakat, şu muhakkaktır ki, Hak dostlarının dilinden dökülen ve onların engin mülahazalarının seslendirilmesinden ibaret olan bu içli niyazlar, okuyan kimseleri çok farklı iklimlere çeker götürür, gönüllerini en samimi hislerle doldurur ve içlerini ibadet aşk u şevkiyle donatır.

Samimi bir kul, abdeste başlarken, dergâh-ı İlâhî'den kovulmuş ve sonsuz rahmetten nasipsiz kalmış şeytandan Allah'a sığınır; her zaman olduğu gibi abdeste de, engin rahmet sahibi ve yegâne merhametli Rahmân ü Rahîm'in adıyla başlar. Sonra, suya temas ederken, İslam nimetinin büyüklüğünü düşünür, onu bir ışık kaynağı ve manevî lekelerden kurtulma vesilesi kılan ve suyu da maddî kirlerden arınmak için tertemiz bir nezafet vasıtası yapan Allah'a şükreder. Mazmaza (ağıza su verme) anında, "Allah'ım, Kur'ân-ı Kerim'i okuma, Seni her zaman gönülden anma, Sana layıkıyla hamd ü senâda bulunma ve en güzel şekilde kulluk yapma hususlarında yardımını istirham ederim. Allahım, bana Resûl-ü Ekrem'in havzından kana kana içmek nasip eyle; öyle içeyim ki bir daha da ebediyyen susamayayım" der, avuç avuç Kevser yudumlayacağı bir güne erişme ümidiyle dolar. İstinşak (buruna su verme) sırasında, daha dünyadayken ötelerin râyihâsını duymayı diler, ahirette de Cennet'in kokusunu koklamak ve onun nimetlerinden rızıklanmak için dua eder. Yüzünü yıkarken, "Allah'ım, dostlarının yüzlerini ağartıp nurlandırdığın, hasımlarının çehrelerinin ise kapkara olduğu gün yüzümü ağart, beni de nurlandır" diyerek bir kere daha nazarlarını Cuma yamaçlarına diker.

Ondan sonra yıkadığı ya da meshettği her uzuvla beraber ayrı bir isteğini daha dile getirir: Hesap gününde muhasebesinin kolaylaştırılmasını, amel defterinin sağ taraftan verilmesini, saçının ve cildinin ateşten korunmasını, Cenâb-ı Hakk'ın arşının gölgesinden başka sığınılacak bir yer bulunmayan mahşer gününde Arş-ı A'lâ'nın himayesine alınmayı, hayat boyunca sadece faydalı sözleri dinleyip en güzeline uyanlardan olmayı, Cehennem ateşinden âzâde kılınmayı, ayakların kaydığı o gün Sırat köprüsünde ayaklarının kaymamasını ve Cennet'e yürürken yolda kalmamayı talep eder. Abdesti tamamlarken, "Allahım, sa'y ü gayretimi bol bol ihsanlarla mükafatlandır; günah-

larımı mağfur eyle, beni bağışla; amellerimi makbul kıl, bana kârlı bir ticaret lütuf buyur ve hiç zarar ettirme" der; sürekli tevbe eden ve temizliği tabiatının bir yanı haline getirip günahlarından arınan kullardan olmayı diler.. ve böylece, abdestin her safhasında bu mülahazalara bağlı kalan bir insan adım adım tam bir konsantrasyona yürür.

Abdest suyuyla beraber günahlarının da döküldüğüne inanan mü'min, abdestle kazandığı metafizik gerilimi ezân-ı Muhammedî'yi dinlerken de devam ettirir, hatta daha da artırır. Ezanı müteakiben bir de sünnet namaz kılarak derinlik içre derinliğe ulaşır. Madem, sünnet ve nafile namazlar "cebren linnoksan"-dır; yani, farz namazlardaki noksanları tamamlar, eksiği gediği giderir.. ve madem Cenâb-ı Hak nafileleri edâya ekstradan bir yakınlık va'dinde bulunmuş; "Kulum Bana, kendisine farz kıldığım ibadetlerden daha sevgili olan bir amelle yaklaşamaz. Farzları eda eden kulum nâfilelerle Bana yaklaşmaya devam eder. Öyle ki, nihayet Ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli... olurum." demiş.. işte o, bunları düşünerek ve sürpriz bir yakınlık talebini haliyle seslendirerek sünnet namazı tamamlar. Böylece, konsantrasyon adına çok önemli bir adım daha atmış, namazla bütünleşme yolunda son mesafeyi de katetmiş ve farzı kılmaya hazır hâle gelmiş olur.

Böyle dikkatli ve hassas bir kul için, namazı bekletme hiç söz konusu değildir, her zaman namazı bekleme esastır. O, namazdan, hatta ezandan evvel abdestini alıp "Tam tekmil hazırım Allahım! Sen bana teveccüh buyurduğun an, nazarlarımın Sana müteveccih olduğunu göreceksin." duygusuyla gerilmiş olarak "Haydi, şimdi huzuruma çıkabilirsin." komutunu bekler; bekler ve bir dizi hazırlıktan sonra iyice heyecana gelmiş vicdanıyla adeta "Seccadem neredesin!" der. Zaten, abdest öncesinden başlayıp ezan ve sünnet namaza kadar sürüp

giden hazırlıklar silsilesinde insan böyle bir metafizik gerilimi yakalayamamışsa, o işte bir eksiklik var demektir. Fakat öyle olsa da, farzdan önce kâmet getiren müezzin, insanı ibadet düşüncesinden alıkoyup mâsivâullaha çeken her şeye son darbeyi indirir ve böylece konsantrasyonunu tamamlayan kul, en derin mülâhazalarla "Allahü Ekber" deyip namaza durur.[89]

## İbadetlerde Konsantrasyonu Yakalamak İçin İrade Ortaya Koymak Gerekir

Asr-ı saadette, yüce dinimiz İslam'ın emirleri birer semavî mâide (sofra) gibi ter ü tâze iniyordu. Sahabe efendilerimiz her gün farklı farklı ibadetlerle tanışıyorlardı. Mesela, bir gün namazı öğreniyor, ertesi gün ezanı duyuyorlardı. Ezan kulaklarında tın tın edip içlerine bambaşka bir ürperti ve heyecan salınca, namazı da işte o huzurla kılıyorlardı. O dönemin müslümanları, duyup öğrendikleri her meseleyi böyle orjinal, çok süslü ve pek câzip buluyor; bu göz alıcı güzelliklerin cazibesine kapılıyor ve adeta büyüleniyorlardı. Onlar, her an gökler ötesinden haber alıyor, her gün yeni bir sürprizle karşılaşıyor ve bir nevi kesintisiz sürprizler kuşağında yaşıyorlardı. Sürekli yeni bir sûre ya da ayet duyuyor, dinliyor; onunla yunuyor, yıkanıyor ve böylece ulvî hislerle donanıyorlardı. İşte, o semavî ve ilahî donanımla da Allah'ın huzuruna çıkıyorlardı. Dolayısıyla, onlar, metafizik gerilim elde etmek, gereken konsantrasyonu yakalamak ve ibadete hazır hale gelmek için ziyade bir cehd ve gayrete ihtiyaç duymuyorlardı. Sürekli maiyyet solukladıkları için farkına varmasalar da gayr-i irâdî olarak sürekli öteler düşüncesiyle ve manevî duygularla dolu bulunuyorlardı; "Şimdi huzura varma zamanı!" dedikleri an bütün hislerini ve latifelerini ibadet üzerine yoğunlaştı-

[89] Sonsuz Nur, Bir Demet Hadis Tahlili bölümü

rabiliyorlardı. Bundan dolayıdır ki, daha abdeste yönelirken Hazreti Ali Efendimiz'de bet beniz kalmıyor, yüzü sapsarı kesiliyordu. Kendisine "Yâ İmam! Bu ne hal?" diye soranlara "Daha ne olsun ki, biraz sonra Rabbim'in huzuruna çıkacağım!" cevabını veriyordu.

Fakat bize gelince; semânın sağanak sağanak vahiy boşalttığı asr-ı saadetten uzak bulunduğumuzdan dolayı, o konsantrasyonu ve manevî donanımı gayr-i iradî olarak elde edemeyiz. Bu itibarla da biz, o asırla aramızda bulunan uzaklığı, cehdimizle, gayretimizle ve iradedeki zirekliğimizle (uyanık ve kararlı durmamızla) aşmak zorundayız. Dinin özündeki orijinalliği iradî olarak mülahazalarımızı canlandırmamız ve tetiklememiz sayesinde duymaya çalışmalıyız. Sahabe ve selef-i salihîn efendilerimizin yaptığı gibi en ulvî duygularla ve engin mülahazalarla namaz kılmak istiyorsak, bu konuda da i护ademizin hakkını vermek mecburiyetindeyiz. Evet, biz, her zaman temiz duygu ve düşüncelerle dolu olmaya bakmalıyız; namaza yürürken de, abdest öncesinden başlamak suretiyle hep bu nezih mülahazalar istikametinde yol almalıyız. Mesela, namaza durmadan önceki son sözlerimizi mutlaka sohbet-i Cânan etrafında örgülemeliyiz; yürekleri şahlandırmaya mâtuf, O'nunla alâkalı bir mevzu hakkında konuşmalıyız. Allah dostlarının namazla alakalı dile getirdikleri hususları düşünmeli ve böylece, iradî olarak his ve fikirlerimizi namaza kilitlemeliyiz.

Bu zaviyeden, bizim masivâdan uzaklaşmamız ve güzelce hazırlanarak namaza yoğunlaşmamız oldukça zor görünüyor. Fakat, unutmamak lazımdır ki, bir işte ne kadar çok meşakkat bulunursa ve o şey ne kadar zor tahsil edilirse, onda o kadar çok sevap vardır. Bundan dolayı, "Bikadri'l-keddi tüktesebü'l-meâlî - Meşakkat ölçüsünde mükafat elde edilir" sözü darb-ı mesel olmuştur. Evet, ne kadar zorlu işlerle meşgul olursak, ne kadar aşılmaz, sarp tepelere tırmanırsak, mükafatımız da

o kadar büyük olur. Dolayısıyla, güzel hislerle dolma ve ibadetleri tam duyma yolunda, iradî olarak zorluklarına katlanıp tastamam alacağımız bir abdestin mükafatı da o ölçüde büyük olacaktır.

## Şadırvan Başındaki Rûhânîler

Resûl-ü Ekrem *(aleyhi ekmelü't-tehâyâ)* ashab-ı kirama "Allah'ın, hatalarınızı silip temizlemeye ve sizi derece derece yükseltmeye vesile kıldığı şeyleri söyleyeyim mi?" dedikten sonra şunları saymıştır:

* Şartların alabildiğine ağırlaştığı ve abdestin zorlaştığı durumlarda, zahmetine rağmen eksiksiz abdest almak,

* Mescidle (ev arasında gelip) gidip çok yol yürümek.

* Bir namazdan sonra diğer bir namazı beklemeye koyulmak.. Peygamber Efendimiz, bunları saydıktan sonra da şu ilavede bulunmuştur: "İşte (ribat) sınır boylarında nöbet tutma seviyesinde kendini Hakk'la irtibatlandırma budur."[90] Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, bu hadis-i şerifte abdest almayı "isbağ" kelimesiyle ifade etmiştir ki, bu kelime, abdestin gereklerini eksiksiz ve tastamam yerine getirmek, ağıza ve buruna dolu dolu su vermek, elleri ve ayakları iyice yıkamak demektir. Hadiste kullanılan diğer bir ifade de "ale'l-mekârih" sözüdür; bu da, bütün zorluklarına rağmen, soğuk-sıcak demeden suyun başına koşup tastamam abdest almak manasını ihtiva etmektedir.

Şartlar ne olursa olsun abdest alma meselesi ve arz ettiğim bu nebevî söz bana hep Erzurum'un kışında, her yanı donmuş şadırvanın başında, buz tutmuş kurnalardan akan sopsoğuk suyla abdest alan insanları hatırlatır. O namaz yolcularının, insanın içine işleyen uhrevî halleri bugünkü gibi gözümün önüne

---

90 Müslim, Taharet 41

gelir. Her tavır ve davranışlarından Cenâb-ı Hakk'a tam inanmışlık dökülen ve O'na ait gizli bir kısım fısıltılar duyulan bu samimi kulların iç çekişlerinin su çağıltılarına karışıp Allah'a yükselişi hatıralarımda hâlâ capcanlıdır: Bambaşka uhrevî bir edayla kollarını sıvayıp, paçalarını katlar ve muslukların başına geçerler. O esnada hava o kadar soğuktur ki, parmaklarına değen su dirseklerine gelene kadar neredeyse buz bağlar. Dışarının soğuğu suyun sertliğiyle birleşince, daha ellerini yıkarken bütün hücreleriyle tir tir titrerler. Hele bir de o titremeye iç titreme de inzimam edince ötelerle irtibatın sesi soluğu olduğuna şeksiz şüphesiz inanacağınız bir ses yükselir semaya: "Allââhümmme, a'tınîîi kitâabîîi biyemîiinîiii ve hâasibnîii hisâaben yesîirâaa – Allah'ım, hayatımın hesabını soracağın gün muhasebemi kolaylaştır ve amel defterimi sağ tarafımdan ver!" diye inlerler. Biraz soğuk bağırtır onları; zira, "ale'l-mekârih" sözüyle ifade edilen zorluk işte bu türlü meşakkatlerdir; fakat, o soğuktan başka onları inleten bir sebep daha vardır ki o da olabildiğine mahrem bir kısım hislerle ebedî mihrablarına kilitlenmeleridir.

Mü'minler her şeyle imtihan oldukları gibi böyle bir mekârihle de imtihan olduklarının farkındadırlar. Kulluk karnelerindeki bir kısım boşlukları o konsantrasyon cehdiyle ve tamamıyla O'na yönelme gayretiyle dolduracaklarına inançları tamdır. İşte, bu iman ve inançla abdeste de bambaşka bir kıymet verir ve onu yedi hatta yetmiş veren bir tohum gibi değerlendirirler. Amel defterlerine bir abdest yazdırırlar ama -bazen toprağın bağrına atılan tek tohumdan yediyüz başak çıkması gibi- kat kat fazlasıyla mükafat görecekleri ümidini taşırlar. Neden olmasın ki, Bu Allah'ın bir lütfudur, onu dilediğine ihsan eder."[91]

[91] Hadid, 57/21

## Cennet Kapılarının Anahtarı Olan Dua

Nitekim, Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, "Âdâp ve erkânına uymak suretiyle abdest alıp kıbleye dönerek, "Eşhedü en lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve Resûlühû" diyen bir kul için cennetin kapıları açılır; o, cennet kapılarının dilediğinden içeri girer."[92] buyurmuştur. Belki, böyle büyük bir mükafatı abdest alan herkesin elde etmesi pratik itibarıyla söz konusu değildir; çünkü, her mü'minin, namaz yolunda aynı derin mülahazalarla dolması ve abdesti kendi enginliğiyle duyması mümkün olmayabilir. Fakat, abdest sayesinde böyle bir mükafata nâil olmak potansiyel olarak hemen herkes için mevzubahistir ve kendilerine Cennet'in bütün kapıları açılacak olan bu tali'lilerin abdestin hakkını veren kimseler arasından seçileceği muhakkaktır.

Belki de bu sebeplerle Resûl-ü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, her vakit namaz için ayrı ayrı abdest almıştır. Hatta, Mekke fethine kadar bir abdestle iki vakit namaz kılmamıştır. Sahabe Efendilerimiz de, kıyamet gününde ak alınlı, aydın bakışlı, eliyüzü tertemiz ve vicdanı göktekilerin iç âlemleri kadar nezih olmanın yolunun namaz ve namaz öncesi amellerden geçtiğine inanmış ve hep bu inanç üzere yaşamışlardır. Mesela, Ebû Hüreyre *(radiyallahu anh)* abdest alırken ellerini neredeyse omuzuna kadar, ayaklarını da dizlerine kadar yıkamayı itiyad edinmiştir. Kendisine bunun sebebi sorulunca da, "Ben Resûlullah'ın, 'Ümmetim kıyamet günü çağrıldıkları vakit, âzâlarındaki abdest izinden dolayı nur gibi parlar halde gelirler. Öyleyse kimin imkanı varsa nurunu artırsın.' dediğini duydum." cevabını vermiştir. Diğer bir rivayete göre de, Peygamber Efendimiz'in "Mü'minin zineti, abdest suyunun ulaştığı yere kadar yükselir." buyurduğunu nakletmiştir.

---

92 Müslim, Taharet 33

## Peygamber Kardeşlerinin Alnındaki Nur

"Secde ve abdest uzuvlarındaki emarelerle öndekilerden de önde olma ve ötede Peygamber Efendimiz tarafından tanınma meselesi bir başka hadis-i şerifte şöyle bir müjdeyle anlatılmaktadır: Bir gün, Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, cennet koridoru diyebileceğimiz Baki' kabristanına gidip orada medfun bulunan kutlu insanları ziyaret etmiş; "Selâm size ey mü'minler diyarının sakinleri! İnşaallah bir gün biz de size katılacağız." buyurmuştu. Daha sonra da "Kardeşlerimi görmeyi çok arzu ederdim" demişti. Bunun üzerine ashab-ı kiram, "Ya Resûlallah, biz, Senin kardeşlerin değil miyiz?" diye sorunca, Resûl-ü Ekrem Efendimiz, "Siz benim ashabımsınız; kardeşlerim ise henüz gelmediler; onlar sonra gelecekler." cevabını vermişti. Bunun üzerine sahabe efendilerimiz "Ümmetinden henüz gelmeyenleri ötede nasıl tanıyacaksın ya Resûlallah?" dediklerinde, o Şefkat Peygamberi şunları söylemişti: "Düşünsenize; bir adamın alnı ak ve ayağı sekili atları olsa ve onlar yağız ve doru atların arasında bulunsa, o adam kendi atlarını tanıyamaz mı? İşte benim kardeşlerim abdestten dolayı yüzleri nurlu, el ve ayakları parlak olarak gelecekler. Ben havzın başına onlardan önce varacak ve tanıdıklarımı tutup yanıma alacağım."[93] buyurmuştu.

İşte, abdest hem bu dünya hem de öteler hesabına çok büyük mükafatlar va'd etmektedir. Fakat, onun va'd ettiklerine ulaşmak için aşılması gerekli olan bir sarp yokuş vardır. O yokuşun geçilmesi ise insanın iradesine bağlanmıştır. Demek ki, bu mevzuda kullara düşen vazife, ibadet konsantrasyonunu yakalama adına irâdî bir cehd ve gayret göstermektir. Başlangıç itibarıyla zor ve ağır gelmesine, beraberinde bir kerâhet bulunmasına ve bazen şartların çok elverişsiz bir hal almasına rağmen

93 Müslim, Taharet 39; İbn Mâce, Zühd 36

dişinizi sıkıp sabretmeniz sayesinde zamanla abdestten öyle bir lezzet alırsınız ki artık onu gözünüzün nuru sayar ve hiçbir şeye değişmezsiniz. "Bismillah" deyip yola çıktıktan ve sabırla o sarp yokuşu aştıktan sonra onun öyle bir tadı, öyle bir lezzeti ve öyle bir şivesi ile karşı karşıya gelirsiniz ki, abdest ve namaz arası dokuduğunuz mekiğin hiç bitmemesini dilersiniz. Şahsen, hata ve kusurlarımdan dolayı olsa gerek, abdesti ve namazı derinlemesine duyduğumu söyleyemem. Fakat, bazen bunlar sayesinde içime esip gelen ve meltem gibi bütün benliğimi saran öyle bir ruh haleti oluyor ki tariften acizim. Benim öyle bir halet-i rûhiyeye liyakatim olduğunu hiç zannetmiyorum; herhalde Rabbim "duyup ifade edeyim, dolayısıyla başkalarını da şevklendireyim" diye nasip ediyor. Size kasemle teminat veririm; bazen başımı secdeye koyduğum zaman içimden diyorum ki, "Keşke bu secde hiç bitmese, alnımı yerden hiç kaldırmasam!" Rabbimin huzurunda yüzümü yere sürdüğüm o dakikalarda o hal üzere altmış sene durabileceğimi düşünüyor ve bütün rûh u cânımla o ânın hiç bitmemesini istiyorum.

Evet, abdest, kulun diğer ibadetlere mânen ve rûhen hazırlanmasına ve bu ibadetlerden azamî verim elde etmesine yardımcı olan kıymetli bir vesiledir. Abdest almak isteyen kimse daha hazırlığa başlarken ona niyet ederse, hem abdestten hem de ona hazırlık için yaptığı bütün fiillerden dolayı sevap kazanır; çünkü, bunların herbiri ibadete vesile olması cihetiyle bir çeşit ibadet olur. Diğer taraftan, abdestin, vücuttaki kinetik enerjiyi dengeleme ve insana streslerini yenme imkanı sağlama gibi bizim için mahfuz ve müsellem olan daha pek çok talî faydası da vardır ama mevzunun çerçevesini aştığı için onları başka bir fasla bırakmak herhalde daha uygun olsa gerektir."[94]

---

94 Herkul.org, Kırık Testi, 10.04.2006

## Namaz Kılmamaya Bahane Getirenler Ne Yapmak İstiyor?

Her meselenin başı ve esası iman olduğu gibi, bu meseleye de öncelikli olarak bu çerçeveden yaklaşmak gerekir. Şöyle ki, imanın şartları arasında sayılan esaslar, ferdin dünyaya bakış açısını şekillendirmektedir. Buna göre Allah'a iman, kalbî huzurun yegane esası ve teminatıdır. Allah'a imandan nasibi olmayan kalbler, bu boşluğu kat'iyen başka bir şeyle kapatamazlar. "Dikkat edin. Kalbler başka değil, ancak Allah'ı zikir ile tatmin olur"[95] âyeti bu hakikatı hatırlatır.

Peygamberlere iman; maziyi karanlık, geleceği ise endişeler içinde görme bahtsızlığından kurtaran önemli bir faktördür. Biz, onlara ve hususiyle de Nebiler Sultanı'na iman sayesinde, dünya ve ukbanın en tehlikeli yerlerini berk-i hâtif gibi geçeceğimize inanır, O'nun şefaat-i uzması ile hayal ufuklarımızı aşan nimetlerle serfiraz olacağımıza iman ederiz.

Meleklerine iman; bize, en yalnız kaldığımız anlarda dahi onlarla beraber olduğumuz, onların kontrol ve gözetimi altında bulunduğumuz hissini verir. Bu mülâhaza ile davranışlarımızı kontrol altına alır ve hayatımızı duyarak hissederek yaşarız.

Kadere iman; musibet veya meserret televvünlü başa gelen her şeyin O'ndan olduğuna, aksine ihtimal vermeyecek kat'iyette inanma demektir.

Âhirete iman; iman esasları içinde yer alan ve davranışlarımızı murakabe altına almamızı sağlayan en büyük unsur olmanın yanında, hadd ü hesaba gelmeyen nice dünyevî faydalar da sağlamaktadır. Ayrıca her bir müminin gaye-i hâyâli olan, Allah Resûlü ile vicahî görüşmek, ancak ahirette olacaktır. Enbiyâ-yı izâm, selef-i salihin, evliya-yı kiram, asfiya-yı fihâm hazerâtının hemen hepsi ahirettedir. Dolayısıyla bunlarla kavuşma aşk u

---

95 Râd, 13/28

şevki içinde bulunan müminlerin, ahirete imanı ve o imanın kazandırdıkları bir başkadır.

Şimdi, bu esasların bütününe iman etmek, kişiyi, öncelikle akide konusunda, oturması gereken yere oturtacak ve onu gerçek huzura kavuşturacaktır. Bundan sonra da, bu huzuru ihlal eden unsurlar iradî olarak def edilecek ve yine huzurun devamını sağlayacak ibadetler yerine getirilecektir. Dolayısıyla, soruda bahsedilen husus, şayet vâki ise, bu problemin menşei ibadet öncesindeki icmalen arzettiğimiz iman esaslarında aranmalıdır. İmanı tam tekmil olanlar için böylesi problemler aslâ bahis mevzuu olamaz.

Burada soruya cevap ararken, namaz ile ilgili bazı mücmel değerlendirmeler de yapılabilir zannediyorum. Namaz, yukarıda kısaca üzerinde durduğumuz iman esaslarını teker teker hatırlatan bir ibadettir. Namazda her zaman, potansiyel bir hatırlatma ve derin bir zevk vardır. O, insana, Rabb karşısındaki acz ve fakrını hatırlatır. Üstesinden gelinmesi mümkün olmayan ya da öyle gözüken problemleri çözme yollarını gösterir ki, bunun aslı ve esası da her şeye gücü yeten bir Kadîr-i Mutlak'a imandır. Bu son hususu, Fatiha ayetleri üzerinde durarak biraz daha açabiliriz:

Elhamdü'lillahi rabbi'l alemin: Hamd, zerrelerden sistemlere kadar her şeyi terbiye eden, yetiştiren, olgunlaştıran Allah'a mahsustur. Binbir hadise karşısında elimizden tutan ve bizi boğulmaktan kurtaran böyle bir Rabbe inandıktan sonra ben ne için ümitsiz olacağım ki?

Er-Rahmani'r-Rahim: O dünya ve ukbada, kafirlere de müminlere de merhametlidir. Rahmeti, gadabını ve öfkesini aşkındır. Öyleyse ne diye ümitşiken olacağım ki?

Mâliki yevmi'd-din: O, ceza gününün tek sahibidir. Her kulun burada yapmış olduğu en küçük amelleri dahi, kendisine

arzedecek ve hesabını soracaktır. Ama rahmeti gadabını geçmiş olan Allah'ım bana orada da yardım elini uzatacaktır.

"İyyake na'büdü ve iyyake nestain." Kulluğumuzu sadece Sana hasrettik.. ve sadece Senden yardım diliyoruz. Senin Rubûbiyetin, Ulûhiyetin karşısında boynumuzda tasma ve kulağımızdaki küpe ile kapına geldik. Bu halimizle sana köle olduğumuzu ilan ve itiraf ediyoruz. Fakat bu ne şerefli bir kölelik; Sultanımız, Sultanlar Sultanı olan Sensin Allah'ım. Ayrıca bizler, hiçbir mahlûka boyun eğmeyecek kadar aziz ve şerefliyiz. Senin hoşnutluğunun olmadığı her şeye başkaldırmaya hazırız.. Ve biz sadece Seni dileriz. Yunus'un ifadeleri içinde

*"Cennet cennet dedikleri*
*Birkaç köşkle birkaç huri*
*İsteyene ver onları*
*Bana Seni gerek Seni"*

diyoruz. Şimdi, her tarafında tevhid akidesi nümayan ve şuurla yapılan bu kulluğun arz edilmesi ve yardım dileme aslında Allah'ın lütuf ve ihsanları karşısında yapılması gerekli olan şükrün, ibadetin tam yapılamadığının bir itirafıdır. Hâlık-Mahlûk münasebetini kavramış olmanın esprisi içinde âciz ve fakir olunduğunun beyanıdır. Öyle ise, bu anlayış ve bu düşünce içinde bulunan bir insan nasıl ümitsiz olur ki?

Fatiha'nın devam eden cümleleri de aynı minval üzere değerlendirilebilir. Ancak ifade edilmek istenen mana anlaşıldığı zannıyla kısa kesiyorum. Evet, bu duygu ve düşüncelerle namaz kılmaya muvaffak olabilen bir insanın, dünyevî işlerini bahane ederek namaz kılmaması düşünülemez. Öyleyse imanın yanı sıra, namaz hakikatinin de bu insanlara anlatılması ve mümkünse, bunları duymasına yardımcı olunması şarttır.

İnsan, namaz ibadeti ile, tıpkı günebakan çiçeklerinin güneşe bakarak gelişimlerini tamamlamaları gibi gelişmesini tamam-

layabilir. Günde beş defa Rabbisine teveccüh ederek, pörsüyen duygularını, solan şuurunu yeniden canlandırabilir.. ve tekrar zindelik kazanabilir.. kazanabilir ve böylece Rabbisine olan ahd ü peymanını yeniler. Bu yönüyle namaz, Allah'ın bizlere en büyük bir lütfudur. Bunun yokluğu, güneşin yokluğu gibidir. Nasıl güneş olmadığında -sebepler plânında- günebakan çiçekleri de yoktur; öyle de ibadet olmadığında, bir anlamda insan da yoktur. Öyleyse ibadete gerçek anlamda muhtaç olan bizleriz.

Namaz kılan ve Rabbisinin huzurunda şarj olan bir insan, atılacağı ticarî hayatında haramlardan, mekruhlardan olabildiğine kaçınır. Özellikle gün ortasında kıldığı öğle, ikindi namazları, insanın murakabe ve muhasebe hislerini çoşturur. O mekanizmayı harekete geçirir ve insanı yanlışlar içine düşmekten kurtarır. Akşam, yatsı, teheccüd ve sabah namazları ise

*"Nâçar kaldığı yerde nâgah açar ol perde*

*Derman olur her derde"*

dizeleriyle anlatılmak istenen esrarın tecelli merkezleridir.

Ve namaz Müslümanın günlük hayatını düzen ve nizam altına alan cebrî bir faktördür. Günde beş defa Rabbin huzuruna çıkan insan, ister-istemez, hayatını bir düzen içine sokar. Sabah namazından sonra işine başlar. 6-7 saatlik bir yoğun mesai ile yeniden yorulunca, öğle namazı ile yeniden zindelik kazanır. Döner ikindiye kadar tekrar çalışır. İkindi namazı ile yeniden zihnî ve bedenî dinlenme faslı yaşar. Zaten böyle bir mesaî tanzimi olmasa, o iş yerinden netice almak, adeta imkansız denecek ölçüde azalır. Namazdaki bu esasları bilemeyen, sezemeyen insanlar huzursuzluk girdabına kapılır ve bunalımdan bunalıma sürüklenir giderler.

Hâsılı, işlerinin çokluğundan namaza vakit bulamayanlar, İlâhî gerçeklere gözleri kapalı olanlardır. Buna göre imandaki zafiyet, iman esaslarına inanılması gerektiği ölçüde inanmama

ve bir-iki noktasına temas ettiğimiz namaz hakikatini kavrayamama, maalesef insanımızı bu türlü düşünceler içine sokabilmektedir. Bunlardan kurtuluş yolu ise, yukarıda kısmen izah etmeye çalıştığımız gibi, yakîn derecesinde bir iman ve onun hayata yansıtılmasıdır

## Namazın Zikir Olması Ne Demektir?

Zikir, mümini Allah'a en seri şekilde yaklaştıran bir ibadet ve gaflet bulutlarını dağıtan en tesirli bir rüzgârdır. Zikir; anma-hatırlama ve insanın hayatı duyarak yaşaması ya da varlığın koridorlarında gezerken hemen her nesneden Allah'a ait bir mesaj alması demektir. Bu manada zikir ile namaz arasında sıkı bir irtibat söz konusudur. Hatta diğer ibadetlerdeki zikir, namazdaki zikrin yanında ancak, tâli bir mübarekiyeti hâizdir. Zaten o ölçüde Allah'ı hatırlatacak ve insanın görme, düşünme, anlama ve değerlendirme ufkundan gafleti izale edecek başka bir ibadet olsaydı, Allah, namazın yerine o ibadeti emir ve tavsiye buyururdu.

Namaz, zatında potansiyel olarak hatırlatıcı bir güce sahiptir. Kur'ân-ı Kerim, "Ve ekimi's-salâte lizikrî"; "Beni hatırlamak için namaz kıl."[96] *(Taha, 20/14)* ayetiyle bu hakikati hatırlatır. Evet, ayette de ifade edildiği gibi hatırlama (zikir) ile namaz arasında sıkı bir münasebet vardır. Namazın bu ölçüdeki öneminden ötürü Kur'ân'da Allah *(celle celâlühû)*, günde beş vakit namazı sık sık vurgulamıştır.

Oruç, gizli bir ibadettir ve oruçlu bir kimsenin oruçlu olduğunu kimse bilemez. Vakıa oruç, gizliliğinden ötürü nezd-i uluhiyette de ayrı bir hususiyet arz eder ki, Allah *(celle celâlühû)*, onu da kudsî bir hadisiyle tebcil ederken, "Oruç bana aittir ve mükafatını da ben veririm." buyurur. Ancak eğer Allah *(celle celâlühû)*, oruç-

96 Taha, 20/14

ta da namazdaki zaruri temadi söz konusu olsaydı, bize savm-ı Davud gibi gün aşırı oruç tutmayı farz kılardı. Bu itibarla denebilir ki, namazın bu çok güçlü hatırlatma tesiri, katiyen başka bir ibadette mevcut değildir. Belki cuma namazı veya hac gibi küllî ibadetlerde böyle güçlü bir tesirden söz edilebilir ve bunların hatırlatıcılığı önemli seviyede bir zikir sayılabilir. Ancak, bunlar dahi namaz gibi her gün ve aynı zamanda günde beş defa olmadığı için namazın yerini tutmaları mümkün değildir.

Namaz, insanları günahlardan arındıran ve ondaki isi-pası temizleyen bir kurna gibidir. Her gün onda beş defa yıkananlar günahlarından arınır ve tertemiz hale gelirler. "Gündüzün her iki tarafında ve gecenin saçaklarında (gündüze yakın olan saatlerinde) namaz kıl! Muhakkak ki, iyilik kötülükleri giderir. İşte bu, (Allah'ı) ananlar için bir hatırlatmadır."[97] ayeti, bu gerçeği delillendirmektedir. Bu ayetten anlaşılan şey, kılınan her namazın, yekün bir hasenat teşkil etmesi ve bu hasenatın seyyiatı silip süpürüp götürmesidir. Ayrıca âyet-i kerimenin sonunda, "Zâlike zikrâ li'z-zâkirîn" "İşte bu, Allah'ı ananlar için bir hatırlatmadır." denilerek, namazın hatırlatıcı gücü bir kere daha nazarlara verilmektedir.

Zikir ile namaz münasebetini bu şekilde tesbit ettikten sonra, tevbe ile namaz arasındaki irtibata gelince; tevbe, kişinin Allah'a yönelmesi ve kendi içini Allah'a *(celle celâlühû)* açıp dökmesidir. Tevbe, Allah'ın, bizim mahiyetimize dercettiği günahlarla deformasyona uğrayan temiz ve latif duygularda, yeniden bir yapılanma meydana getirme ameliyesidir.

Her günah işleyen insan, sevaptan yüzünü çevirip küfre doğru bir adım atmış sayılır. Evet Üstad Hazretleri'nin de ifadeleriyle "Her günah içinde küfre giden bir yol vardır." Öyleyse her günah işleyen, bir adım Allah'tan uzaklaşmış ve bir adım da

97 Hûd, 11/114

şeytana yaklaşıyor demektir. Tevbe ile insan, "Eyledim hadsiz günah, nihayet tasmalı boynumla döndüm sana ilâhî." diyerek, tekrar Allah'a dönmüş olur ki, böyle bir insan aynı zamanda seyyiatını da hasenata çevirmiş sayılır. Üstad'ın yaklaşımı ile tevbe, insanı sürekli kötülüklere açık olan kabiliyetlerini, hayra tevcih etmektedir ki, bu da potansiyel olarak insanın hayır yapması demektir. İşte namazda da bu durum söz konusudur. Zira namaz, insanda gerçek manada bir tevbe şuuru meydana getirir. Her ne kadar insan, günde beş defa kavlî olarak tevbe etmese bile, onun kılmış olduğu namazlar, fiilî bir tevbe yerine geçmektedir. Kaldı ki, namazda okunan evrad u ezkarda, tevbe-istiğfar manası taşıyan birçok dua ve ayetler vardır. Mesela; mümin namaza, "Allahu ekber" sözüyle başlamaktadır. Allahu ekber'le başka işlerden kopma ve kesilme adına âdeta eldeki fikir ve şuur balyozu malayani şeylerin üzerine indirilmekte ve Allah'a *(celle celâlühû)* teveccüh edilmektedir. Evet, namazda, masivadan kopma ve Hakk'ın davetine icabet edip, ' O'na yönelme söz konusudur. Ne var ki, böyle bir teveccühü, herkes ancak kendi kamet-i kıymetine göre gerçekleştirebilmektedir.

Daha sonra "Subhanekallahümme ve bihamdike" gelir ki, bu, makam-ı cem'in ifadesi bir sözdür. Subhaneke, "Şu varlık içinde Sana şerik koşulabilecek hiçbir şey yoktur. Sen, zatında, sıfatlarında ve icraatında teksin. Ne benim ef'alim, ne de kainatta cereyan eden hadiseler, Senden başkasına verilemez. İşte ben, böyle bir şirk düşüncesine sırtımı dönüyor, Seni tesbih ve takdis ediyorum" demektir.

"Ve bihamdik", "Hamd yalnızca Sana mahsus" anlamına gelir. "Sübhaneke" sözünde Cenab-ı Hakk'ı bütün noksanlıklardan tenzih ederek, vâhidî tecelliye karşı tam bir ubudiyet ortaya koyma manası, böyle bir tenzih ifadesinden sonra gelen 'Ve bihamdik'le insan, "Ben, bu manayı ihata edemem ama Sen, bana bunu duyuruyorsun. Zira Sen bunları bana duyur-

mazsan ben duyup hissedemem. Öyleyse ben Seni bir taraftan tesbih ederken, aynı zamanda hamdle medyuniyet ve şükranlanlarımı da sadece sana takdim ederim demektir.

"Ve tebareke'smük," "Senin ismin bereket kaynağıdır. Benim gibi boynu tasmalı, ayağı prangalılara, o engin hazinenden bir şeyler versen ne çıkar! Zira Sen, Seni inkâr edip, şirke koşanlara bile nice nimetler bahşediyorsun. Ben de bütün günah ve inhiraflarıma rağmen, Sana teveccüh ederek, Senin bereket kaynağı mübarek ismine sığınıyor ve Alvar İmamı edasıyla;

*"Kerem kıl, kesme Sultanım keremin bînevâlerden,*

*Kerem kesmek yakışır mı Keremkâne gedâlerden"*

diyerek huzurunda inim inim inliyorum, demektir.

"Ve teâlâ ceddüke" "Senin şanın müteâldir. Nitekim Sultana sultanlık, gedaya da gedalık yaraşır. Ben çok düşüp kalkmış olabilirim, ancak şimdi iki büklüm olup kapına geldim; zira Sen'den başka gidecek melce ve mencâ yoktur.. Ve bu mülâhazada; evet günah bana yaraşmaz doğru, fakat af da Senin şanındır manası vardır.

"Ve lâ ilâhe ğayruke" ise, "Başkasına nasıl dönebilirim ki; Sen'den başka Mabud u bi'l-hak ve Maksud u bi'l-istihkak yoktur." demektir.

Evet, namazda Allahu Ekber'den başlayıp selam verene kadar hep böyle tevbe yörüngeli bir teveccüh söz konusudur ve işte bu teveccüh zamanla kulu, adım adım ihsan yamaçlarına doğru götürebilir.

## Kur'ân-ı Kerim'de Namaz İçin Sabır İsteme Emredilmektedir. Bunun Anlamı Nedir?

Her şeyden evvel Cenab-ı Hakka'a yönelmek çok önemlidir. Zira büyük problemler ve yapılmaz gibi görülen büyük işler, ancak O'na teveccüh ile gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla

büyük olarak addettiğimiz bütün ideallerimizi gerçekleştirebilmek için, Kudreti Sonsuz'a teveccüh etmemiz gerekmektedir. İşte bu teveccüh de, bir yönüyle sabır ve namazla olmaktadır. Esasen bu ikisi arasında bir telâzüm vardır. Yani bunlar birbirinden ayrılmaz iki parça gibidir. Çünkü namaz, Allah'a imandan sonra kulluk adına yapılabilecek en büyük bir iştir. Evet, namaz; malî, bedenî bütün ibadetleri câmî bir ibadettir. Hac, oruç ve zekat gibi ibadetlerin nüvelerini de onda görmek mümkündür. Yalnız bu, kâmil manada eda edilen namaz için geçerlidir. Dolayısıyla her insan namazı kılarken kâmil manada eda etmeye çalışmalıdır. Namaz, her şeyiyle halis bir ibadet ve mi'rac için yegâne vesile, sonra da Allah Resûlü'ne *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, gökler ötesi seyahatinin en son noktasında tevdi edilen ilâhî bir armağandır.

Nebiler Serveri *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Mi'raca "kâb- kavseyn" ruhuyla yönelmişti. O, sebepler üstü yaşadığı o noktada, namazla müşerref oldu ve onu hayat boyunca da en kâmil manada eda etti. O noktada başka bir şey değil de be vakit namazn hediye olarak verilmesi dikkate şayandır. Zira namaz tamamen Allah Resûlü'nün misyonu ile alâkalıdır. Evet, O'nun *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* misyonu; beşerin ulaşamadığı noktalara ulaşmak, kurbetin hazzını tadıp geriye gelmek; sonra da duyup tattığı hakikatleri başkalarına anlatmak ve o zümrüt tepelere onları da götürmektir. Öyleyse, mi'racın esas armağan namazdır ve bu aynı zamanda her mü'minin mi'raç olarak, onlar da mi'raca götürecek nurdan bir helezondur. Bundan dolay Allah Resûlü'ne *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir milyon cennet bahşedilmiş olsaydı belki de başkalarının ayağının altına uzatılacak böyle nurdan bir helezonun verilmesi kadar onu sevindirmeyecekti.

Evet, namaz öylesine büyük bir armağandır ki, bu armağan içinde, herkese kılacağı namaz ölçüsünde bir mi'raç mukadderdir. Öyleyse, o inayet ve riayete mazhar olmak için böylesine

büyük bir ibadete talip olunmalıdır. Şayet hedefimizde mükemmel manada bir namaz olursa; gerçek manasıyla edasına niyetlendiğimiz namaz yakalayacağımız âna kadar kıldığımız namazlar da -inşaallah- hüsn-ü kabul görür. Zira mü'minin niyeti, amelinden hayırlıdır.Allah'ın inayetine talip olmada ikincisi esas "sabır"dr. Esasen, böyle bir inayet yolunda, birinci esas olarak arz ettiğimiz namaz için de, maddî sebepler dünyasında koşmak için de hep sabra ihtiyaç vardır. Şiddet-i vuzuhundan gizli olan bu sabır meselesini, şimdiye kadar defaatle ele aldığımız için sözü fazla uzatmak istemiyorum.

Evet, bu yol sabır ister. İbadet ü taata karşı sabır... Şartların bütün bütün ağırlığına rağmen kulluğun devam ettirilmesine sabır... Allah'n seni mükafatlandıracağı günü beklerken zamanın çıldırtıcılığına karşı sabır...

İşte namaz ve sabır, bir yerde böylesine zikredilmektedir. Allah'n inayetine talib olmanın yolu ve yöntemi, sabırla hizmetlerinin arkasına takip etmek; namazla sürekli konsantrasyon aramak; Mahbûb-u Hakîkî olarak her lahza Allah'ı *(celle celâlühû)* düşünmek ve O'nu her şeye tercih etmektir.

# *Üçüncü Bölüm*

# *BEŞ VAKİT NAMAZ VE DİĞER NAMAZLAR*

## Zaman Zaman Ehil Olmayan Kişiler Tarafından Kur'ân-ı Kerim'de Beş Vakit Namazdan Bahsedilmediği Söylenmektedir. Kur'ân-ı Kerim Beş Vakit Namazdan Bahseder mi?

Kuran-ı Kerim'de belli vakitlerde namazın farz olduğunu anlatan ya da işaret eden ayeti Nisa suresinde görürüz. "Namazı tamamladıktan sonra, gerek ayakta durarak, gerek oturarak ve gerek yanlarınız üzerinde uzanarak hep Allah'ı zikredin. Derken, korkudan güvene kavuştunuz mu, o vakit namazı tam erkânıyla eda edin. Çünkü namaz belirli vakitlerde müminlere farz kılınmıştır."[98]

En genel anlamda beş vakit namazın anlatıldığı âyet-i kerîme budur. Bunula birlikte hem âyetlerde hem de hadislerde konunun nasıl anlatıldığını ele alalım:

Hadiste de beş vakit namaz kâmilen kılındığı zaman kulun günahlarının da affına vesile olduğu rivayet edilir. Hz. Ebû Hüreyre *(r.a.)* anlatıyor:

98 Nisa Sûresi , 4/103

- Hz. Peygamber'in *(aleyhissalâtu vesselâm)* şöyle söylediğini işittim: "Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir akıp dursa ve bir kimse bu nehirde her gün beş kere yıkansa, acaba üzerinde hiç kir kalır mı, ne dersiniz?"

Sahabe-i kiram:

- Bu hal, dediler, onun kirlerinden hiçbir şey bırakmaz!" Peygamber Efendimiz de *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*:

- İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onlar sayesinde bütün hataları siler" buyurdu.[99]

## Namaz Niçin Belli Vakitlere Tahsis Edilmiştir?

Namazın günde beş vakit olduğunu, hem Kur'ân-ı Kerim ayetlerinden, hem de Efendimiz'in sünnetinden anlamak mümkündür. Biz, öncelikle Kur'ân-ı Kerim ayetlerinden namazın beş vakit olduğuna dair işaretleri zikredecek, daha sonra da hadislerde bunun uygulamalarını göreceğiz.

### *a. Kur'ân-ı Kerim'de Beş Vakit Namaz*

Beşer oluşumuzun gereği olarak bizler, mazhar olduğumuz şeyleri hemen unutuverir ve hatırlamaz oluruz. Bizi bizden daha iyi bilen Cenab-ı Hak, bu gafletimizi çok iyi bildiği için, günün yirmi dört saatini belli parçalara ayırmış ve bu parçaların belli bölümlerinde kendi huzuruna gelip, âdeta hesap verme havası içinde ve sahip olduğumuz nimetleri hatırlamamız için el-pençe divan durmamızı istemiştir. Çünkü kul, O'na yakın olduğu müddetçe hayret ve hayranlığı devam eder; O'ndan uzak kaldığı müddetçe de hayvanî duygular onun yakasını bırakmaz. İşte Cenab-ı Hak, bu gafleti kıralım diye: "Namaz belirli vakitlerde müminlere farz kılınmıştır."[100] buyurmakta ve bizleri belli vakitlerde namaz kılmaya davet etmektedir.

---

99 Buhâri, Mevâkît 6; Müslim, Mesâcid 282.
100 Nisa, 4/103

Kur'an-ı Kerim'de mutlak biçimde namz emrine defalarca yer verildiği gibi bazı ayetlerde çeşitli üsluplarla namazın önemine işaret edilerek namaz kılanlardan övgüyle söz edilmiş[101] namazı ciddiye almayıp özünden uzaklaşanlar yerilmiştir.[102] Bir ayette namazın müminler için vakitleri belli bir fariza olduğu belirtilmiş[103] kılınacağı vakitlerde de Kur'an'ın kendine özgü uslubu içinde sarih biçimde veya işaret yoluyla değinilmiştir. Mesela sabah (salâtü'l-fecr) ve yatsı (salâtü'l-işâ) namazları ismen zikredilirken[104] diğer vakit namazlarına işaretlerde bulunulmuştur.

Tefsir kaynaklarında Rum suresinin 17. ve 18. âyetlerinde "akşam vaktine eriştiğinizde" ifadesinin akşam ve yatsı namazlarına, "sabah kalktığınızda" ifadesinin sabah namazına, "akşam üstü" ifadesinin ikindi namazına, "öğle vaktine ulaştığınızda" ifadesinin de öğle namazına işaret ettiği; ayrıca nazmın farz kılındığı Mirac hadisesinin ardından inen İsrâ suresinin 78. âyetinde geçen "dulûkü'ş-şems"in öğle ve ikindiyi, "ğasakü'l-leyl"in akşam ve yatsıyı, "kur'ânü'l-fecr"-in sabah namazını ifade ettiği belirtilmektedir.

Bu iki ayetin dışında "Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl." mealindeki ayette[105] gündüzün iki tarafında kılınması emredilen namazlardan biri sabah namazı, diğeri ise güneş batmadan önceki kısım (taraf) olarak alındığında öğle ve ikindi, battıktan sonraki taraf olarak alındığında akşam ve yatsı olarak yorumlanmıştır. Ayette geçen "zülef", kelimesinin gecenin gündüze yakın olan ilk saatlerini ifade ettiği dikkate alınarak bu saatlerde kılınması emredilen namazın da yatsı namazı olduğu görüşü benimsenmiştir.

---

101 En'âm, 6/92; Mü'minûn, 23/9; Meâric, 70/22-35
102 Mâun, 107/5
103 Nisa, 4/403
104 Nur, 24/58
105 Hud, 11/114

Âlimlerin çoğunluğu Bakara Suresinin 238. âyetinde yer alan "salât-ı vustâ", "orta namaz" ifadesiyle de ikindi nazmını kastedildiği kanaatindedirler. Efendimizden nakledilen bir hadis de bunu teyit etmektedir.[106]

Demek namaz, günde beş vakit olmalı.. ve kul günde beş defa Allah'ın huzuruna gelebilmeli ki kemale yükselme adına hız alabilsin; beş defa hayatın hesabını vermeli ki, gafleti izale edip Rabbiyle münasebet kurabilsin; edeble Rabbin huzurunda oturmasını bilmeli ki feyz-i akdesten gelen sırra, kalbi müheyya hale gelebilsin, letâifi bu işte oturaklaşsın, ruhunda bir zarafet ve nezaket hasıl olsun.. ve böylece hayvaniyete ait hususları sırtından atsın ve fuzulî bir yük taşımasın.

### *b. Hadislerde Beş Vakit Namaz*

Namazın beş vakte tahsisi, sadece ayetlerde geçtiği şekilde kalmamış; Cenab-ı Hak doğrudan doğruya melek vasıtasıyla Efendimiz'e de talim buyurmuştur. Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, İbn-i Abbas'ın *(r.a.)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte bu hakikati haber vermektedir: "Cibrîl bana, Beytullah'ın yanında, iki kere imamlık yaptı. Bunlardan birincisinde öğleyi, gölge ayakkabı bağı kadarken kıldırdı. Sonra, ikindiyi, her şey kendi gölgesi kadarken; akşamı, güneş battığı ve oruçlunun orucunu açtığı zaman; yatsıyı, ufuktaki aydınlık (şafak) kaybolunca; sabahı, şafak sökünce ve oruçluya yemek haram olunca kıldırdı. İkinci sefer öğleyi, dünkü ikindinin vaktinde, her şeyin gölgesi kendisi kadar olunca kıldırdı. Sonra ikindiyi, her şeyin gölgesi kendisinin iki misli olunca; akşamı, önceki vaktinde; yatsıyı, gecenin üçte biri gidince; sabahı, yeryüzü ağarınca kıldırdı. Sonra da bana yönelip: "Ey Muhammed! Bunlar senden önceki peygamberlerin vaktidir. Namaz vakti de bu iki vakit arasında kalan zamandır!" dedi."[107] Evet, biz, beş vakit namazın

---

106 Buhari, Cihad, 98; Müslim, Mesâcid, 202, 205, 206

107 Tirmizi, Salât 1; Ebu Davud, Salât 2

Efendimiz'in sünnet ve sözlerinde değişik açılardan çok net bir şekilde ifade edildiğini görürüz.

Hâsılı, beş vakit namazın eda şekli Efendimiz'in öğrettiği surette günümüze kadar nasıl devam etmişse, namaz vakitleri de aynı şekilde devam etmiştir. Dolayısıyla Müslüman için beş vakit namaz nasıl mühimse, onları vaktinde kılmak da o kadar mühimdir. Başka bir ifadeyle namaz kılmak nasıl farz ise, onları vaktinde kılmak da öyle farzdır; yine namazı terk nasıl haramsa, onları vaktinden geriye bırakmak da haramdır. O halde, bütün namazların Efendimiz'in tespit buyurduğu vakitler içinde kılınması gerekmektedir. Sahabe, Allah Resûlü'ne, en faziletli amelin ne olduğunu sorduklarında, Efendimiz'in saydığı üç esastan biri, "vaktinde kılınan namaz" olmuştur.[108] Yani vaktin namazla nurlanması, onunla değer kazanmasıdır.

## Namazı Beş Vakitte Eda Edilmek Üzere Farz Kılınmış, Peki Bunun Hikmetleri Nelerdir?

İnsanı yaratan ve her şeyi onun hizmetine suna yüce Rabbimizin namazı beş vakit olarak emretmesinin de bazı hikmetleri olabilir. Bu hikmetlerin bazısını şöyle sıralayabiliriz.

### *a. Sabah Vaktinin İfade Ettiği Mana*

Sabah namazının dinen başlangıç ve bitiş süresi şudur: Fecr-i sadık da denilen ikinci fecrin doğmasından güneşin doğmasına, kadar olan süre sabah namazının vaktidir. Fecr-i sadık sabaha karşı doğu ufkunda tan yeri boyunca genişleyerek yayılan bir aydınlıktır. Bu andan itibaren yatsı namazının vakti çıkmış, sabah namazının vakti girmiş olur. Bu vakit aynı zamanda, sahurun sona erip orucun başlaması (imsak) vaktidir.

---

108 Buhâri, Mevâkît, 5; Müslim, Îman, 137

Biz, sabah vaktine fecrin tülûuyla birlikte yeni ve aydın bir güne kavuşma neşvesi içinde girer, biz de böyle bir gün gibi doğmuştuk deriz. Zira bu yeni gün, hem bizim anne karnına düştüğümüz günden, hem de kâinatın yaratılmasında geçen altı günün ilk gününden haber verir. Belli bir şeritten büyük saate doğru tırmanır, yani başımıza doğan bir günün fecrinden, anne karnına düşmemiz ânına, ondan da kâinatın yaratıldığı ilk güne intikal eder, Allah'ın *(c.c.)* nimetleriyle eteklerimizi doldurması adına bu günleri yaratmasını hatırlarız. Sonra da O'ndan onca uzaklığımıza rağmen, kurbiyetiyle bize yakın olmasını tazim, tekbir ve tesbih için huzura geliriz. İşte bu mana içinde eda edilen sabah namazı ne denli yerinde bir ibadettir.

### *b. Münafığa En Ağır Gelen Namaz*

Nebiler Serveri *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir hadis-i şeriflerinde: "Kim sadece Allah rızası için kırk gün sabah namazına devam ederse, artık kalbinden diline hikmet akmaya başlar." buyurmuşlardır. Dikkat edilirse Söz Sultanı, bu lâl ü güher beyanında özellikle sabah namazını zikretmiştir. Hadis-i şerifin bazı farklı rivayetlerinde ve şerhlerinde yatsı namazına da yer verilse bile, umumiyetle üzerinde durulan sabah namazıdır. Doğrusu, insan tabiatına en ağır gelen namaz da sabah namazıdır. O vakitte uykusunu bölüp sıcak yatağını terk eden, abdest alıp cemaate yetişen bir insan, kendi tabiatına ve cismaniyetine başkaldırmış demektir. Mü'minler böyle zahirî bir meşakkati imanları sayesinde aşarlar. Fakat, münafıklara en ağır gelen namaz sabah namazıdır. Nitekim, Resûlullah Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir hadis-i şerifte, "Münafıklara sabah ile yatsı namazlarından daha ağır gelen hiçbir namaz yoktur." demiş; bir başka hadiste de, "Şayet insanlar, cemaate erken yetişmenin ne kadar faziletli olduğunu bilselerdi, birbirleriyle yarışa girerlerdi. Yatsı ile sabah namazlarını cemaatle kılmanın faziletini de bilselerdi,

emekleyerek veya sürünerek de olsa bu iki namaza gelirlerdi." buyurmuştur.

Demek ki, cemaatin arasında sabah namazı için saf tutmak, âdeta bir pistten ya da bir rampadan yükselerek, kalbin ve ruhun derece-i hayatına sıçramak için harekete geçmek gibidir. "Bikadri'l-keddi tüktesebü'l-meâlî - Meşakkat ölçüsünde mükafat elde edilir" hakikatinin de ifade ettiği gibi, maddî–manevî her türlü muvaffakiyet ve zafer, bazı mahrumiyetlerin peşinden elde edilir. Bu bir âdet-i ilâhiyedir ki, insan, öteler hesabına ne kadar sıkıntıya katlanıyorsa, Allah da ona o kadar terakkî ihsan eder. Bu açıdan da, hadis-i şerifte, -hususiyle de- nefse çok zor gelen sabah namazını cemaatle kılmak, insan gönlünde hikmet pınarının coşması için önemli bir vesile olarak gösterilmiştir. Bu arada, nefse zor geldiği halde, sabah namazında bile cemaati ihmal etmeyen bir insanın, sâir namazlarını da mutlaka cemaatle beraber kılma gayreti içinde bulunacağı da muhakkaktır.

### *c. Öğle Vaktinin İfade Ettiği Mana*

Öğle namazının dinen başlangıç ve bitiş süresi şudur: Öğle namazının vakti, zeval vaktinden yani güneşin tepe noktasını geçip batıya doğru kaymasından itibaren başlar, güneş tam tepedeyken eşyanın yere düşen gölge uzunluğu (fey-i zeval) hariç, her şeyin gölgesi kendisinin iki misline ulaşacağı zamana kadar devam eder.

Evet, öğle vakti, günlük işlerin kemale erdiği ve Allah'ın nimetlerinin doruğa ulaştığı anı hatırlatır. İnsan, o vakitte günlük işlerin sıkıntısından âdeta boğulacak hale gelir. Bu hengâmda o, bir taraftan bütün bu sıkıntıları atıp kurtulmak, diğer taraftan da günün o saatine kadar Rabbin başından aşağıya yağdırdığı nimetlere karşı şükürde bulunmak maksadıyla mescide koşar ve dünya işlerinden muvakkaten sıyrılarak bir nefes alma fırsatı bulur. Bütün bunlar, ruh için öyle bir

teneffüstür ki, insan gerçekten ruhunu dinlese ve kalbinin atışlarına kulak kesilse, âdeta onda dersten bunalan talebenin teneffüse kavuşma heyecan ve helecanını duyacaktır. Yine Efendimiz'in: "Şiddet-i hararet cehennemin bir kabarmasıdır."[109] buyurduğu öğlenin şiddetli hararetinin başları okşadığı zaman mescide koşma, Allah'a dehalet edip hiçbir gölgenin bulunmayacağı günde Rabbin gölgesi altına sığınma, Resûlü Ekrem'in Livâü'l-hamd sancağı altına girme ferahlığı taşır. Bu manada öğle namazına gelme, cismaniyeti muvakkaten bırakıp kalbin feryadına kulak verme ve ruhun sesini dinlemedir ki, bu da ayn-ı huzur ve saadettir.

### *d. İkindi Vaktinin İfade Ettiği Mana*

İkindi namazının dinen başlangıç ve bitiş süresi şudur: İkindi namazının vakti, öğle namazının vaktinin çıkmasından güneşin batmasına kadar olan süredir.

İkindi vakti, Güneş'in guruba meylettiği zamandır. Dolayısıyla bu vakit, insanlığın ihtiyarladığı anı ve son Peygamber Fahr-i Kâinat'ın tulûuyla birlikte gurûbunu da hatırlatır. Biz, ikindiyi eda ederken, her şeyin guruba doğru yüz tuttuğunu ve birkaç saat sonra yeryüzünde her şeyin silinip, kaybolacağını ve ayaklarımızdaki sızı, belimizdeki ağrı, başımızdaki beyaz tüylerle kendi nefsimizin de fâni olduğunu ve yavaş yavaş zevale doğru yaklaştığını anlarız. İşte tam ümitsizliğe ve inkisara düşeceğimiz böyle bir vakitte ezan sesi kulaklarımıza gelir ve bu fâni hayatı bakileştirme yolunu bulduk diye sevinir, bu neşve ile namaza koşarız. Peygamber Efendimiz de ikindi namazının eda edilmesi ilgili şunu buyurur: İbn Ömer *(radıyallahu anhumâ)* anlatıyor: "Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdular ki: "İkindi namazını kaçıran bir insanın (uğradığı zarar yönünden durumu), malını ve ehlini kaybeden kimsenin durumu gibidir."[110]

---

109 Buhâri, Mevâkît, 9, 10; Ezan, 18; Bedü'l-Halk, 10; Müslim, Mesâcid, 184

110 Buhârî, Mevâkît 14; Müslim, Mesâcid 200.

İkindi namazının da vaktinde eda edilmesi gerekir. Hiçbir mazeret olmaksızın, keyfî sebeplerle ikindi namazını kerahet vaktine bırakmak kınanmıştır. Hatta Resûlullah Efendimiz de şöyle buyurur: Ebû'l-Melih *(r.h.)* anlatıyor: "Biz bulutlu bir günde Büreyde *(r.a.)* ile bir gazvede beraberdik. Dedi ki:

- İkindi namazını erken kılın, zira Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*:

- Kim ikindi namazını terk ederse ameli boşa gider, buyurdu."[111]

### *e. Akşam Vaktinin İfade Ettiği Mana*

Akşam namazının dinen başlangıç ve bitiş süresi şudur: Akşam namazının vakti, güneşin batmasından başlayıp şafağın kaybolmasına kadar devam eden zamandır.

Şafak, İmam A'zam'a göre, akşamleyin ufuktaki kızıllıktan sonra meydana gelen beyazlıktır. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed ve diğer üç imama göre ve İmam Azam'dan diğer bir rivayete göre şafak, ufukta meydana gelen kızıllıktır. Bu kızıllık gidince akşam namazının vakti çıkmış olur.

Akşam namazını ilk vaktinde kılmak müstehabdır. Akşam namazının vakti dar olduğundan onu geciktirmek uygun değildir. Bu namazı, kızartının kaybolmasına kadar geciktirmemek gerekir.

Akşam vakti bir gurûb anıdır; gün biter, güneş batar ve biz ayrı bir zaman dilimine gireriz. Bu hal, yirmi dört saatlik bir günün ölümüyle birlikte bizim ölümümüzden de haber verir; gün gelip ölecek, bir kefen içine sarılıp el, ayak ve çenemiz bağlanarak kabre konacağız. Başımıza bir çift taş dikilip kabrimiz belirlenecek, bırakıp gidecek ve orada yalnız kalacağız...

Diğer taraftan bu vakit, bir can çekişmesi içinde küre-i arzın hırıltılarına da dikkat çeker. Güneş'in batmasıyla birlikte,

---

111 Buhârî, Mevâkit 15, 34; Nesâî, Salât 15.

sâniyenin hareketi saatin hareketini haber verdiği gibi, doğan her şeyin gurûbunu, bütün sistemlerin batışını hatırlar, "Güneş katlanıp dürüldüğünde, yıldızlar (kararıp) döküldüğünde, dağlar (sallanıp) yürütüldüğünde.."[112] hakikatine şahit oluruz. Bu dehşet ve hayret içinde dâğidâr olan kalbimize teselli vermek ve ruhumuzu inşiraha kavuşturmak için akşam namazına koşarız.

Akşam vakti, bir gurûb başında ya ağlamak, ya inkisara dem tutmak veya öbür âlemdeki durumumuzu mâmur kılma heyecan ve helecanını yaşamanın ifadesidir. Her şeyin birbirine "elveda" deyip ayrılık türkülerini çağırdığı ve bin bir vaveylâ ile inkisarını dile getirmek istediği böyle bir hengâmda duyulan ezan sesleri bize gurûbun içinde yeni bir fecrin haberini verir; ölümümüzle birlikte yeni bir diriliş ve var oluşu bütün kuvvetiyle ruhumuzda yaşarız. Başka bir ifadeyle bu vakitte okunan ezan, âdeta İsrafil'in kıyamette haşir için sûra üflediği bir ses gibi olur; her şeyin ölüp bittiği bir anda "Yeniden dirilme ve Rabbin huzuruna gitme var" denilir. Yine Hz. İbrahim'in: "..batanları sevmem."[113] dediği gibi, batıp gidenlerden, benimle hem dem olup sabah-akşam benimle beraber bulunmayanlardan razı olamam deyip bâki ve lemyezel olan, batanlar karşısında batmayan Allah'a yönelme manası taşır. Çünkü Allah *(celle celâlühû)*, Ehad ve Samed'dir; yokta varlık cilvesi gösteren O'dur, batanları O batırır, zevâle mahkum olanları O mahkum eder. Yine yokluğu varlığa çevirecek, zeval bulduktan sonra kudret ihsan edecek, gönüllerde aşk ve heyecan öldükten, kafalarda fikir adına her şey silindikten sonra, yeniden aşk ve heyecan verecek, ölü gönülleri hayata kavuşturacak da O'dur.

---

112 Tekvir, 81/1-3
113 En'am Sûresi, 6/ 78

### *f. Yatsı Vaktinin İfade Ettiği Mana*

Yatsı namazının dinen başlangıç ve bitiş süresi şudur: Yatsı namazının vakti, güneşin batışından sonra gökte oluşan kızıllığın veya bu kızıllığı takip eden beyazlığın kaybolmasından yani akşam namazı vaktinin çıkmasından itibaren başlar, ikinci fecrin doğmasına kadar devam eder.

Yatsı vakti, akşam şafağının bütün bütün kararıp güneşe ait hiçbir emarenin kalmadığı zamandır. Bu zamanda, arkada bırakılan bir günün mevcudiyeti hakkında, bize fikir verecek hiçbir şey yoktur. Zira, gün gittikten sonra, akşam vakti izini beyazlık veya kırmızılık halinde şafağa bırakmış, beni bir parça daha hatırla demişti.. o şafak da gidince, her şey gitmiş ve bitmiş olmaktadır.

Yatsı vakti, her şeyin bitişiyle birlikte insan ömrünün de bitip kaybolmasını hatırlatır. Vefat ayrı bir şeydir; insan öldüğü zaman arkasından ağlayanlar, musalla taşında ayağının bağı çözülenler ve kendinden geçenler olur.. fakat aradan belli bir müddet geçtikten sonra, o insanın bâkiye-i âsârı dahi zihinlerden silinir, ruhlar ona ait manaya karşı bomboş hale gelir ve ayet-i kerimenin ifadesiyle "unutulup gitmiş" olur. Demek insan, aradan seneler geçtikçe hiç yaşamamış gibi olur. İşte yatsı vakti, insana her şeyin bitip tükendiği ve kendisinin kabirde her türlü ışık ve ziyadan mahrum kalacağı bir ânı hatırlatır.. böylesine gönlü kırık, hissi yıkık ve bütün duyguları alt üst olmuş bir kulun yapacağı tek şey; o dakikada dahi teselli dilenmek ve dilemek için yatsı namazında Rabbine koşmak, gecesini o huzurla aydınlatmak, kışına bahar havası serpmek, dökülüp saçılan yıldızları yeniden semasına perçinlemek ve zevale meyl eden ömrünü, yeni bir hayatın başlangıcı yapmak; "Burada bitip tükendik ama bu batış bir doğuşun müjdesini de taşıyor, öldüğümüz gibi tekrar dirileceğiz" demek ve bu duygularla seccadeye alnını öptürmek olacaktır.[114]

---

114 Namaz vakitlerinin ifade ettiği mânâlar için bkz.: Bir Müslüman'ın Yol Haritası, Işık Yayınları, s. 316-316

## Cuma Namazı

Cuma namazı kulluk hayatımızda çok özel anlamı olan bir ibadettir. Yüce Allah günde beş defa bazen cemaatle bazen fert olarak huzurunda kıyam duran kullarını haftada bir defa toplu halde bir arada huzuruna istemektedir. Cuma bir beldenin İslam'la şereflenmiş olmasının en önemli sembollerinden biridir.

Cuma namazı, namaz olarak sair namazlardan farksızdır; yani o da kıyam, kıraat, rükû, sücud ve ka'deden ibarettir. Biz, günün yirmi dört saatini beşe bölüp, her parçasını beş vakit namazla nurlandırdığımız gibi, haftayı da Cuma ile böler, bir biçime kor ve nur serperiz. Haftalık saatimizi, cumaya göre ayarlar, o an gelip çattığı zaman bütün hissiyat, letâif ve kalbimizle Rabbimize teveccüh ederiz. Çünkü Cuma günü, Allah'ın yarattığı günler içinde en kıymetli bir gündür. Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, cuma hakkında: "Cuma günü, (haftanın diğer) günlerinin efendisidir. Allah katında da en mühim olanıdır. O, Allah katında, Kurban ve Ramazan Bayramı günlerinden daha mühimdir. Bu günün beş hasleti vardır: Allah *(celle celâlühû)*, Âdem'i bugünde yarattı. Allah Âdem'i *(aleyhisselâm)* o günde yeryüzüne indirdi. Allah Âdem'in ruhunu o gün kabzetti. O günde bir saat vardır ki, kul o saatte Allah'tan haram bir şey talep etmedikçe her ne isterse mutlaka kendisine talebi verilir. Kıyamet de o gün kopacaktır. Bütün mukarreb (Allah'a yakın) melekler, sema, arz, rüzgâr, dağ, deniz hepsi o günden korkarlar." buyurur.

Evet, Cuma namazı, haftayı böler ve insanları, Allah'a yaklaşabilecekleri bir yere yükseltir. Onlar da, Cuma mirsadıyla Rabbin rahmetinden istifade etme yolunu düşünürler. Başka bir ifadeyle, altı gün namaz kıldıktan sonra, ulûfe almak üzere belli bir gün belli bir noktaya yükselirler ki, o gün, şuurluların, Hakk'a gönül vermişlerin etekleri mücevherlerle dolar taşar. Dolayısıyla Cuma, bir haftalık seyahatin neticesinde belli şeyle-

ri Rabb'den almak üzere belli bir doruğa ulaşmanın ifadesidir. Bu hakikati Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, şu hadisiyle ifade eder: "Beş vakit namaz, bir Cuma namazı diğer Cuma namazına, bir Ramazan diğer Ramazan'a kadar hep kefarettirler. Büyük günah irtikab edilmedikçe aralarındaki günahları affettirirler." Görüldüğü gibi Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, günü, haftayı ve seneyi belli bölüm ve parçalara ayırır; o parçalarda eda edilen namazların, namazsız geçen diğer bölümlerini nurlandırdığını ifade ederler.

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'de: "Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığınız zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır."[115] ayetiyle müminleri Cuma namazına davet etmektedir. Ayette "nida" kelimesiyle, ezan-ı Muhammedî kastedilmektedir. Zaten Müslümanların gülbangı, günde beş defa minarelerden semalara doğru şehbal açan ezan-ı Muhammedî'dir. "Zikir"den maksat ise, hutbe ile başlayan namazdır. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* döneminde bu ezan, imam minberde iken okunur, sonra da namaz için "kâmet" getirilir ve namaza dururlurdu. Bu uygulama Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer *(radiyallâhu anh)* devrinde de devam etmiştir. Fakat Müslümanlar, gün be gün çoğalıp şehirler genişledikçe, ses her tarafa ulaşmaz ve duyulmaz oldu. Bundan dolayı da Hz. Osman, hatip minberde iken okunan ezana ilave olarak halka duyurmak için dış ezanı okutmaya başladı ve bu usûl üzerine icmâ vâki oldu. Hutbede okutulan ezana da, sünnete riayet olsun diye teberrüken devam edildi.

Bir sonraki ayet-i kerimede ise: "Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin; umulur ki, kurtuluşa erersiniz"[116] buyrulmaktadır ki, bu lütfun ne olduğu hususunda İbn-i Abbas şöyle der: "Bu ayetle

115 Cumua, 62/10
116 Cumua, 62/10

müminler dünya isteğine dair bir şeyle emrolunmadılar, ancak hasta ziyaret etmek, cenazeye gitmek ve Allah için din kardeşini ziyaret etmek gibi şeyler hariç." Fakat biz meseleyi cem ederek ifade edecek olursak şöyle diyebiliriz: "Namazı eda edin ve içiniz durulaşıp berraklaşsın, mesuliyet duygusu altında yeryüzüne dağılın, Allah'ın dünyevî ve uhrevî lütuflarından istifade edin. Nurlu ve yümünlü bir hayat yaşayın ki, hayatınız bir düzene girsin. Böylece felaha eresiniz."

Surenin son ayetinde de; "Onlar bir ticaret ve eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: "Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır."[117]

## Cuma Namazının Dindeki Yeri ve Hükmü

Cuma namazı farz-ı ayındır. Farz olduğu, Kitap, Sünnet ve icma ile sabittir. Kur'ân-ı Kerim'in 62. Suresi, Cuma namazından bahsettiği için Cuma sûresi olarak adlandırılmıştır. Bu sûrede yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrılınca Allah'ı anmaya (namaza) koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Namaz kılınınca yeryüzüne yayılın da Allah'ın lütfunu arayın ve Allah'ı çok çok anın ki felah bulasınz."[118]

Cuma namazı, Cuma günü öğle namazı vaktinde kılınan ve farzı iki rekât olan bir namazdır. Bu namazdan önce hatibin hutbe okuması namazın sıhhat (geçerlilik) şartlarındandır. Cuma namazı o günkü öğle namazının yerini tutar.

## Cuma Namazının Câmi Bir İbadet Olmasının Hikmeti Nedir?

Cuma, ferdî bir ibadet değil; toplu olarak ma'şerî vicdanın Yüce Allah'a teveccühüdür. Âdeta kul, tek başına Allah'ın ni-

117 Cumua, 62/11
118 Cumua, 62/9-10

metleri karşısında gerekli şükrü eda edemez ve: "Rabbim! 'Allah'ın nimetlerini saymaya kalkışsanız.'[119] diye bize anlattığın nimetlere karşı, ben ferdî durumumla mukabele edemem, vicdanım buna kâfi gelmez. Bu yüzden de biz, bir araya gelerek cemaat halinde kulluğumuzu ve şükrümüzü sana takdim ediyoruz" der.

## İlk Cuma Namazı Nerede ve Ne Zaman Eda Edilmiştir?

Peygamber Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Mekke'de Cuma ile mükellef tutulmamıştı. Hicretle memur kılınıp Medine'ye yol açılınca önce Kuba'ya gelmiş; orada kaldığı dört-beş gün içinde kendi elleriyle Kuba mescidini inşa buyurmuş, Cuma günü oradan ayrılıp Salim İbn-i Avf oğullarının vadisine gelince de Cibrîl haber getirmiş ve orada Cuma namazını kılmışlardı. Böylelikle Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, İslâm'ın şeairinden olan Cuma namazını ilan etmişti.

## Cumada Duaların İcabet Saati Vardır

Namaz, sefine-i dinin direği ve mümine gideceği yönü gösteren pusula gibidir. Başka bir ifadeyle o, mümini miraca yükseltecek, bir ucu kendi elinde, diğer ucu da Allah'ın elinde olan bir merdiven ve hablü'l-metindir (sağlam bir ip). Bütün bu evsafa sahip namazın özü ise, maşeri vicdanın heyecan ve helecanının ifadesi, Cuma namazıdır. Dolayısıyla o, uyanık bir kalb ve gönülle idrak edilmelidir. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: "Onda, bir saat vardır; Müslüman bir kul, namaz kılarken o saate erse, Allah'tan her ne istemişse onu Allah kendisine mutlaka verir" buyurur. Bu anın hangi an olduğu hususunda Sahabe, Tabiin ve daha sonra gelen fukaha-i izam, değişik zamanlar söylemişlerdir. Meselâ; Abdullah İbni Selâm *(radiyallahü*

119 İbrahim, 14/34

*anh)*: "Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* oturuyordu. Ben: "Allah'ın kitabında (Tevrat'ta) şu ifadeyi buluyoruz: "Cuma gününde öyle bir saat vardır ki, mümin kul o saati denk getirerek namaz kılıp Allah'a dua ettiği takdirde isteği mutlaka yerine getirilir." dedim. Benim bu sözüm üzerine Resûlullah: "Yahut bir saatin bir kısmı" diye bana işaret buyurdu. Ben de: "Doğru söylediniz veya bir saatin bir kısmı" diyerek sözümü düzelttim. Sonra sordum: "Bu vakit (Cumanın) hangi vaktidir?" Bana: "O, gündüzün saatlerinin sonudur" diye cevap verdi. Ben: "Bu saat namaz vakti değildir" deyince bana şu cevabı verdi: "Evet, mümin kul namaz kılar, sonra müteakip namazı beklemek maksadıyla oturursa o, sevap yönüyle aynen namaz kılıyor gibidir" der. İhtimal, tıpkı Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın içinde dolaşıp durduğu gibi, o an da Cuma günü içinde gezip durmaktadır. Dolayısıyla o dakikayı yaşayabilmek, Cuma gününü bir bütün olarak yaşayıp Allah'a tam bir teveccüh ile yönelmeye bağlıdır.

## Cuma Namazı İçin Özel Bir Hazırlık Gerekiyor mu?

Cuma günü Müslümanlar açısından büyük önem taşıdığı ve âdeta bir bayram günü kabul edildiği için, Perşembe günü akşamından başlamak üzere maddî ve manevî temizliğe her zamankinden daha fazla önem vermek gerekir. Bunların başında boy abdesti almak gelir ki Cuma günü boy abdesti almak İslam âlimlerinin çoğuna göre sünnet, bazılarına göre farzdır. Bunun yanında, Cuma günü namaza gelmeden önce tırnak kesme, dişleri temizleme gibi bedeni temizlikler yapmak, temiz elbiseler giymek; başkalarını rahatsız etmeyecek, aksine onların hoşuna gidecek güzel kokular sürmek sünnet olan davranışlardır. Mümin, böyle değerli ve önemli bir günün manevî havasına girmeli, dua ve tevbesini bu günde saklı olup dua ve tevbelerin kabul edileceği vakit olduğu bildirilen

"icabet saati"ne denk düşürmeye çalışmalı, ayrıca Kur'ân okumalı, tezekkür ve tefekkür etmeli, Resûlullah'a salatu selâm getirmeli ve samimi bir kalb ile yüce Allah'a dua ve istiğfarda bulunmalıdır.

Hutbe okunurken konuşmak, Cuma vakti alışveriş yapmak ve Cuma günü yolculuğa çıkmak gibi hoş karşılanmayan davranışların hükümleri aşağıda ele alınacaktır.

## Cuma Vaktinde Alışveriş Yapmak Haram mıdır?

Allah *(celle celâlühû)*, "Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu, (ezan okunduğu zaman) Allah'ı zikretmeye koşun, alışverişi bırakın" *(Cumua, 62/9)* buyurmaktadır. Bu ayet-i kerimeden hareketle Hanefî mezhebi bu vakitte alış veriş yapmaya tahrimen mekruh, sair üç mezhep ise haram hükmünü vermişlerdir. İç ezanın okunması ile cuma namazının bitmesine kadar olan bu sürede alışverişin tahrimen mekruh olması, yapılan akdin zatından dolayı değil, cuma namazının edasına engel olduğundan veya mücaveretten yani ticaretin, farz olan ibadete yakınlığından ya da aynı vakitte kesiştiğinden dolayıdır.

Bir insan bu emre uymayıp, alışveriş yapsa, bu kişi tahrimen mekruh (ameli haram) veya haram işlemiş olmasına rağmen elde ettiği kazanç haram değildir. Yalnız ehl-i tahkik, Allah'ın menetmiş olduğu bir iş yapıldığından dolayı bu yolla elde edilen kazancın yümün ve bereketinin olmayacağı, bu parayı yiyen insanların ruhî hayatında olumsuz neticeler doğabileceğini ve kalbî hayatın ölebileceğini söylemişlerdir.

## Cuma Namazında Hutbeyi Dinleme

Hutbe, Cuma ve bayram namazlarında, genel olarak, Allah'a hamd, Resûlüne salât ve Müslümanlara nasihatten oluşan konuşmayı ifade eder.

Hutbe Cuma namazının geçerlilik şartlarındandır. Cuma suresinin 9. ayetindeki "Allah'ı anma" ifadesini, Hz. Peygamber'in hutbe ile ilgili hadislerini ve uygulamalarını göz önünde bulunduran müçtehitler, hutbenin cumanın sıhhatinin şartı olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir.[120]

Hutbenin, Cuma vaktinde ve namazdan önce okunması gerekir. Zira Hz. Peygamber, hutbeyi Cuma namazından önce okumuştur.[121] Bu yüzden bütün fıkıh bilginleri hutbenin namazdan önce okunması gerektiği konusunda görüş birliği içindedirler. Günümüze kadar uygulama da bu şekilde olmuştur.[122]

Hutbe okurken kimse ile konuşulmaz, hiç dünya kelâmı söylenmez, hattâ yakındaki birine "sus, konuşma" tarzında elle işarette bile bulunulmaz. Namazdaymış gibi susularak hutbe dinlenir. Resûlüllah Efendimiz bu hususta şöyle buyurmuştur: "Hutbe okunurken birisi arkadaşına "dur" veya "sus" dese, lağvetmiş, yani kendisi sükût etmemiş olur. Hutbe okunurken lâğv edenin Cumasının fazileti yoktur." Hutbeyi yüzü hutbe verene çevirerek dinlemeli, başı sağa sola çevirip etrafa bakınıp durmamalıdır. Hutbe dinlenirken konuşmak veya el kol hareketleri ile başkası ile konuşmaya çalışmak cuma namazının geçerliliğini etkilemese de sevabını azaltır. Hutbe dinlerken diz üstü oturmak en güzelidir. Ancak başka biçimlerde de cami adabına uymayacak hallerin dışında oturulabilir. Hatta herkesin diz üstü oturduğu bir camiye gelen İbn Ömer Hazretleri bu camide bid'at var diyerek terk etmiştir.

120 İbn Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II/28; İbn Kudâme, el-Muğnî, III/170-171
121 Ebû Dâvûd, Salât, 240; Abdürrazzâk San'anî, el-Musannef, III/222, H. No: 5413
122 İbn Hümâm, Fethu'l-Kadîr, II/28; İbn Kudâme, el-Muğnî, III/170-171

## Zuhr-i Âhir (Son Öğle) Namazı

Son öğle namazı anlamına gelen Zuhr-i âhir namazı, bir kısım İslâm âlimleri tarafından, Cuma namazının sahih olmaması ihtimaline binaen, ihtiyaten kılınması öngörülen o günkü öğle namazıdır.

Sıhhat şartlarındaki ihtilaf sebebiyle Cuma namazının geçerli olmaması ihtimalinden hareketle zuhr-i ahir namazının kılınmasının gerektiğini ileri sürenler olduğu gibi, buna karşı çıkanlar da olmuştur.

## Vitir Namazı

Vitir (vitr) Arapça'da çiftin karşıtı "tek" anlamındadır.

Vitir namazının vakti, yatsı namazının vaktidir. Ancak vitir namazı yatsı namazından sonra kılınır. Peygamber Efendimiz, günün kılınan son namazının vitir namazı olmasını tavsiye ve teşvik etmiştir. Yani gecenin kılınan son namazı olmasını tavsiye etmiştir ki bu da gecenin son üçte biridir. Sabah namazı vaktinin girmesine yakın bir vakittir. Yine Allah Resûlü, gece uyanamayacağından endişe edenlerin de yatmadan önce vitri kılabileceklerini belirtmiştir. Bu itibarla eğer bir kimse uyanacağından emin ise, vitir namazını gecenin sonuna kadar geciktirmesi ve teheccüt namazından sonra kılması faziletlidir. Çünkü hadisi şeriflerden, Peygamber Efendimiz'in teheccüt namazından sonra vitri kıldığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca teheccüd namazı kılmaya alışmak için de vitir geceye bırakılabilir. Böylelikle hem teheccüd kılınmış hem de ondan sonra hadiste teşvik edildiği üzere vitir kılınmış olur. Diğer taraftan bir insan uykudan uyanacağına dair güveni yoksa uyumadan önce vitir namazını kılmalıdır.

Vitir namazı Hanefîlere göre akşam namazı gibi bir selâmla kılınan üç rekâttan ibaret olup akşam namazından farkı, bunun

her rekâtında Fatiha ve ardından bir sûre ve son rekâtta rükûdan önce tekbir alınarak kunut duası okunmasıdır. Bu tekbiri almak ve kunut duasını okumak Ebu Hanife'ye göre vaciptir ve hangisi terk edilse sehiv secdesi gerekir. Vitir namazı, müstakil bir namaz olduğu için vaktinde kılınamadığında kaza edilmesi gerekir.

## Kunut Dualarının Anlamı

Allah'ım! Senden yardım isteriz, günahlarımızı bağışlamanı isteriz, razı olduğun şeylere hidayet etmeni isteriz. Sana inanırız, Sana tevbe ederiz. Sana güveniriz. Bize verdiğin bütün nimetleri bilerek Seni hayır ile öğeriz. Sana şükrederiz. Hiçbir nimetini inkâr etmez ve onları başkasından bilmeyiz. Nimetlerini inkâr eden ve Sana karşı geleni bırakırız.

Allah'ım! Biz yalnız Sana kulluk ederiz. Namazı yalnız senin için kılarız, ancak Sana secde ederiz. Yalnız Sana koşar ve Sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. İbadetlerini sevinçle yaparız. Rahmetinin devamını ve çoğalmasını dileriz. Azabından korkarız, şüphesiz Senin azabın kâfirlere ve inançsızlara ulaşır.

Bu duayı okuyamayan kimse "Rabbena âtinâ" duasını okur veya üç kere "Allahümmağfir lî" veya üç kere "Ya Rabbi" der.

Vitir namazı tek kılınır. Cemaatle kılınması sadece ramazan ayına mahsustur.

## Bayram Namazı

Bayram namazı, biri Ramazan bayramında diğeri kurban bayramında olmak üzere yılda iki defa kılınan iki rekâtlık bir namazdır. Yüce Allah Müslümanlara bayram olarak ihsan ettiği bu iki kutlu zaman dilimini kendisine ibadetle açmış ve inananların bu günlere hep birlikte aynı anda eda edecekleri bir namazla başlamalarını uygun görmüştür.

Bayram namazının diğer namazlardan kılınış bakımından farkı, bunun her rekâtında üçer fazla tekbir olmasıdır. Bu fazla tekbirlere zait tekbirler denir. Bu ilave tekbirler vacip olup birinci rekâtta kıraatten önce, ikinci rekâtta kıraatten sonra alınır. Tekbirle birlikte eller kaldırılır ve yanlara bırakılır (ref' ve irsal). İlk rekâtta iftitah tekbirinden sonra eller bağlanır (itimad) ve "Sübhaneke" okunur. Bundan sonra imamla birlikte zait tekbirlere geçilir. İmamın tekbiri diğer tekbirlerde olduğu gibi sesli, cemaatin tekbirleri ise alçak sesle olur. "Allahü Ekber" denilerek eller kaldırılır ve yanlara salınır, üç kere "Sübhanallah" diyecek kadar beklendikten sonra yeniden tekbir alınır; aynı şekilde eller kaldırılır, yanlara bırakılır ve biraz beklendikten sonra bu rekâttaki zait tekbirlerin sonuncusu olan üçüncü tekbir alınır ve bu defa eller bağlanır. Cemaat susar, imam gizlice "Eûzü" ve "Besmele" çektikten sonra açıktan okumaya başlar. Fatihadan sonra bir sûre daha okur, rükû ve secdeden sonra ikinci rekâta kalkılır. İkinci rekâtta imam, Fatiha ve arkasından bir sûre okuduktan sonra üç defa tekbir alınır ve eller yanlara salıverilir. Dördüncü tekbir rükûa geçiş tekbiri olup bu tekbirle rükûa gidilir ve namaz tamamlanır.

Namazdan sonra imam minbere çıkar ve hiç oturmaksızın hutbe okur. Bayram namazında hutbe okumak sünnettir. İmam, Cuma hutbesinde olduğu gibi, hutbeyi iki hutbe yapıp arasını kısa bir oturuşla ayırır.

Bayram namazına giderken yolda tekbir getirilir. Bu tekbirler Ramazan bayramında sessiz, kurban bayramında ise açıktan yapılabilir. Camiye varıldıktan sonra her ikisinde de namaz vaktine kadar hep birlikte tekbir alınır. Camide vaaz ediliyorsa oturup sessizce dinlenir. Bayram namazının vakti, güneşin doğuşu sırasındaki kerahet vaktinin çıkmasından sonradır.

## Nafile Namazlar

Nafile, farz ve vacip olan ibadet yerine getirildikten sonra, onlar dışında daha fazla sevap elde etme amacıyla yapılan ilave ibadeti ifade eder. Bunun ötesinde aşağıda görüleceği gibi nafile kapsamında yer alan sünnet namazları mümkün oldukça kılmak, kılmaya çalışmak, peygamberimize olan muhabbeti ve bağlılığı kuvvetlendirme bakımından son derece önemlidir.

## Revâtib Sünnetler

Bir vakti bulunan nafile namazlara revâtib sünnetler denir. Bunlar belli bir düzen ve tertip içinde beş vakit farz namazlarla birlikte kılındığı için bu şekilde adlandırılmıştır. Bunların bazıları müekked, bazıları gayr-i müekked sünnettir.

Farzlara tâbi nafile namazlar; sabah namazının farzından önce iki; öğle namazının farzından önce dört, farzından sonra iki; ikindi namazının farzından önce dört; akşamın farzından sonra iki; yatsının farzından önce dört, farzdan sonra iki olmak üzere toplam 20 rekâttır. Cuma namazının farzından önce ve sonra kılınan dörder rekâtlık nafile namazlar da farzlara tabi nafile kapsamında yer alır. Bunların bir kısmı müekked, bir kısmı gayr-i müekkeddir.

Sabah, öğle, akşam ve Cuma namazının sünnetleri ile yatsının son sünneti müekked sünnettir. Peygamber Efendimiz bunları daima kılmış, ender olarak terk etmiştir. Mümkün oldukça bunlara riayet etmelidir.

İkindi namazının sünneti ile yatsı namazının ilk sünneti gayr-i müekkeddir. Peygamberimiz bunları bazen kılmış bazen terk etmiştir. Bunları da kılmaya çalışmalı, kılmamayı alışkanlık haline getirmemelidir.

## Teravih Namazı

Teravih, Arapça "tervîha" kelimesinin çoğulu olup "rahatlatmak, dinlendirmek" gibi anlamlara gelir. Ramazan ayına mahsus olmak üzere yatsı namazından sonra kılınan sünnet namazın her dört rekâtının sonundaki oturuş, tervîha olarak adlandırılmış, sonradan bu kelimenin çoğulu olan teravih kelimesi ramazan gecelerinde kılınan nafile namazın adı olmuştur.

Teravih namazı, sünnet-i müekkededir. Şeâir-i İslâmiye'dendir. Kadın ve erkek için, orucun değil Ramazan ayının sünnetidir.

Hz. Âişe'den gelen rivayette Peygamber Efendimiz Ramazan'da birkaç gece teravih namazı kıldırmış, sonra da farz kılınır endişesi ile bırakmış fakat ashabının kılmasını teşvik etmiştir: "Kim ramazan namazını (teravih) inanarak ve sevabını Allah'tan umarak kılarsa onun geçmiş günahları bağışlanır" diyerek bu namaza teşvik etmiştir.

Peygamberimiz *(aleyhissalatu vesselâm)* bir başka hadisi şeriflerinde teravih namazı kılmanın önemini ve sünnet olduğunu bizzat kendileri şu şekilde ifade buyurmuşlardır; "Allah Ramazan ayında oruç tutmanızı farz kıldı. Ben de ramazan gecelerinde kıyam etmenizi (teravih namazı) kılmanızı sünnetim olarak teşvik ettim. Kim inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek ihlâs ile oruç tutar ve kıyam ederse (teravih namazı kılarsa) annesinden doğduğu günkü gibi günahlarından temizlenir."

İbn Abbas'dan *(radiyallahü anh)* "Peygamber Efendimizin Ramazanda yirmi rekât ve vitir kıldırdığı" rivayet edilmiştir. Bu hususta sahabe efendilerimizin fiili icması da vardır.

Teravih namazı Hanefî, Şafiî, Hanbelî mezheplerine göre yirmi rekâttır. Malikî mezhebinde ise yirmi ve otuz altı rekât olduğu şeklinde iki görüş vardır. Fakat bu mezhebin bazı kitaplarında teamülün seleften halefe (dünden-bugüne) yirmi rekât olduğu da ifade edilmiştir. Şafiî mezhebinin en önemli imamlarından

olan İman Nevevî, teravih namazının âlimlerin icması ile sünnet olduğunu vurguladıktan sonra mezheblerine göre yirmi rekât olduğunu da açık bir şekilde ifade etmiştir. Son dönemlerin fıkıh ilmindeki tartışmasız otoritelerinden İbn Abidin, teravihin doğuda ve batıda yirmi rekât kılındığını ifade etmiştir.

Teravih namazı yatsı namazı kılındıktan sonra, vitirden önce kılınır. Vitirden sonra kılınması da câizdir. Teravih namazını cemaatle kılmak sünnettir. Teravihin cemaatle kılınması kifaî sünnettir. Yani bir yerleşim yerinde en az bir yerde cemaatle teravih namazının kılınması gerekir.

İki rekâtta bir selâm vererek kılınması en faziletli olanıdır. Aralarda salatu selâm, esma-ı ilahî ve "hizbul-hasîn", "hizbul-masûn" gibi dualar okunabilir.

Teravih namazından sonra yine cemaatle vitir namazı kılınır.

## Diğer Nafile Namazlar

Revatip sünnetler dışındaki nafile namazlar ise sünen-i regâib adını alır. Bunlar, Allah Resûlü'nün *(aleyhissalatü vesselâm)* uygulamalarına dayanılarak belirli zamanlarda veya bazı vesilelerle yahut kişinin kendi isteğiyle herhangi bir zamanda Allah'a yakınlaşmak ve sevap kazanmak maksadıyla kılınan namazlardır. Bunlar gönüllü olarak kendiliğinden kılındığı için "gönüllü (tatavvu) namazlar veya arzuya bağlı namazlar" olarak da adlandırılır.

### *a. Teheccüt Namazı*

"Hem uyumak, hem uyanmak" anlamına gelen teheccüt sözcüğü, terim olarak "geceleyin uyanıp namaz kılmak ve gece namazı" anlamındadır. Dilimizde teheccüt kelimesi, farz ve vacip namazlarla teravihin dışında, geceyi ihya için kılınan namazların hepsini ifade edecek şekilde kullanılmaktadır.

Bediüzzaman'ın tesbitiyle, teheccütle gecenin ihya edilmesi, berzah âlemini aydınlatan bir projektördür. Abdullah ibn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis ve bir hâdise bu mevzuya ışık tutar. Bu hadiste Abdullah ibn Ömer mealen diyor ki: "Herkes rüya görür ve gelir Allah Resûlü'ne anlatırdı. Ben de kendi kendime, keşke berzah âleminin kapıları bana da aralansa ben de bir kısım şeyler görsem ve gördüğüm şeyleri gelip İnsanlığın İftihar Tablosu'na anlatıversem; O da bunları tabir etse.. derken, bir gün rüyamda gördüm ki, iki zat beni kollarımdan tutup derdest ederek, derin ve alevli bir kuyunun başına getirdiler. O derince kuyunun içinden adeta bir hortum gibi döne döne alevler yükseliyordu. Vakumunu bile yutacak kadar korkunçtu. Anladım ki bu, cehennemdir. Beni başına getirdiklerinde, oraya atacaklar diye çok korktum. Allah'a sığınıp, "Ya Rab" diye yalvarmaya başladım. Birisi bana dedi ki: "Korkma! Senin için endişe edecek bir şey yok. Sen oraya girmeyeceksin." Sonra uyandım, ablam Hafsa'ya rüyamı anlattım ve bunun tabirini Resûlullah'a sormasını istedim. Ablam sorunca Allah Resûlü buyurdular ki: "Abdullah b. Ömer ne güzel bir insandır ama, keşke geceleri ihya etse!"

Burada berzah âleminin dehşetinden kurtulma yolunun gösterildiği açıktır. O da, geceleri ihya etmektir. Evet gönüllerin diri ve canlı olması; bir yönüyle gecelerin canlı olmasına bağlıdır.

Peygamberimiz *(sallallâhu aleyhi ve selam)* yatsıyı kıldıktan sonra vitri kılmadan uyur, gecenin ortalarından sonra uyanıp bir müddet namaz kıldıktan sonra yani teheccüt namazı kıldıktan sonra vitir namazını ve daha sonra vakti girince sabah namazının sünnetini kılardı.

## Gece Karanlığı ve Teheccüd

Gece karanlığı, kabrin dehşeti karşısında insanın bütün ümitlerinin kesildiği, ses ve soluğunun tükendiği, el, kol ve ayaklarının bağlandığı bir anla birlikte bütün kâinatın yıkılacağı zamanı da hatırlatır. Kabrin bu dehşeti karşısında insan, üzerine kâbus çökmüş gibi olur; konuşmak ister fakat konuşamaz, elini-ayağını hareket ettiremez, bağırır, fakat kimseye sesini duyuramaz.. ve bir mevtâ halinde miadını beklemeye durur. İşte tam bu vakitte onun kalkıp namaz kılması, gecenin karanlık mevceleri üzerine bir âh bırakması, bütün hayatını nurlandırması, karanlık gecesini aydınlatması için ne kadar nurlu, ne kadar feyizli ve bereketli bir hareket olduğunu ancak insan olan anlayabilir.

Kur'ân, ısrarla gece ibadeti üzerinde durmakta, Efendimiz'e ve O'nun mesajına tercüman olmak isteyenlere hitaben: "Ey örtünüp bürünen (Resûlüm)! Geceleyin kalk da, az bir kısmı hariç geceyi ibadetle geçir. Duruma göre gecenin yarısında veya bundan biraz daha azında veya fazlasında ibadet etmen de yeterlidir. Kur'ân'ı tertîl ile düşünerek oku."[123] buyurmaktadır. Bu ayetlerden hemen sonra da: "Muhakkak ki geceleyin kalkıp ibadet etmek daha tesirlidir ve Kur'ân okuyuşu bakımından daha düzgün, daha sağlam bir tilavet sağlar. Hâlbuki gündüz seni meşgul edecek yığınla iş vardır."[124] buyurarak, vazife ve misyonunu îfa için çok önemli olan Cenab-ı Hakk'a müracaat zamanını tayin buyurmaktadır.[125]

## Efendimiz ve Ashabının Gece İbadetleri

Efendimiz'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hayatı serâpa ibadet olduğu için sadece teberrüken bir misali zikredeceğiz.

---

123 Müzzemmil, 73/1-4
124 Müzzemmil 73/6-7
125 Namazın beş vakte tahsisinin hikmetleri için bkz. Risale-i Nur Külliyatı, Sözler, Dokuzuncu Söz, s.51, Işık Yayınları, İzmir, 2004; a.g.e.,

Hz. Âişe Validemiz *(radiyallahü anh)* anlatıyor:

Bir gece uyandığımda, Allah Resûlü'nü yanımda göremedim. Aklıma, diğer hanımlarından birinin yanına gitmiş olabileceği ihtimali geldi. El yordamıyla etrafı yokladım. Elim ayağına dokundu. O zaman Allah Resûlü'nün namaz kılmakta olduğunu anladım.. başı secdedeydi. Kulak verdim, hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve şöyle yakarıyordu: "Allah'ım! Senin gazabından Senin rızana sığınırım. İkâbından affına sığınırım. Allah'ım! Başka değil, Senden yine Sana sığınırım. Zâtını senâ ettiğin ölçüde, Sen'i senâ etmekten âciz olduğumu itirâf ederim." "Senin komşuluğun, yakınlığın, azizliktir. Senin senâ ve övülmen, yücedir. Senin ordun mağlup edilemez. Sen va'dettiğin şeyde, va'dinden dönmezsin. Senden başka ilah, Senden başka ma'bûd da yoktur." [126]

O, namaza bir türlü doyma bilmiyor, adetâ hiç doyum noktasına varamıyordu.

Şimdi de İbni Mes'ûd'u *(radiyallahü anh)* dinleyelim. Diyor ki: "Bir gün Allah Resûlü'yle beraber gece namazı kılmaya azmettim. Geceyi O'nunla geçirecek ve O'nun yaptığı ibadeti ben de yapacaktım. Namaza durdu, ben de durdum. Fakat bir türlü rükûa gitmiyordu. Bakara sûresini bitirdi, 'şimdi rükûa gider,' dedim; fakat O, devam etti; sonra Âl-i İmran'ı, sonra da Nisâ Sûresini okudu ve ardından rükûa vardı. Namaz esnasında o kadar yoruldum ki, bir ara aklıma kötü düşünceler geldi. Dinleyenler arasından biri sordu: Ne düşünmüştün? İbn-i Mes'ûd *(radiyallahü anh)*: "Namazı bozup, O'nu namazıyla baş başa bırakmayı düşünmüştüm."[127]

O, ömrünü kullukla geçirmişti. Namaz, O'nun en sevdiği gözdesiydi. Gece gündüz namaz kıldı ve hep öyle yaşadı. Nasıl yaşanırsa öyle ölüneceğini zaten O söylememiş miydi? Ve

[126] Tirmizi, daavât, 90; Ebu Davud, Edeb, 97
[127] Buhari, Teheccüd, 9; Müslim, Musafirîn, 204

her fâni gibi O da ölecekti. Ama o, "namaz" demiş yaşamıştı ve namaz deyip hayata veda edecekti...

Son günleriydi. Gözlerini açacak dermanı dahi kalmamıştı. Başından aşağıya bir miktar su dökülünce gözlerini açıyor, şayet bir tek kelime söyleyecek kadar dermanı varsa, "Cemaat namazı kıldı mı?" diye soruyordu. Ancak bu kadarcık dahi, enerji sarfı, efor, O'nun dermanını tüketiyor ve yine bayılıyordu. Dökülen soğuk suyla kendine gelince sorduğu soru yine aynı soruydu: "Cemaat namazı kıldı mı?"

Hayır, cemaati saatlerden beri O'nu bekliyordu. Gözler hep kapısındaydı. Ne zaman perde aralanacak ve mescide yine güneş doğacaktı.. işte bunu gözlüyorlardı. Çoğu, O Güneşin batmak üzere olduğunun farkındaydılar; ancak buna bir türlü inanmak istemiyorlardı. Bu arada, Allah Resûlü, artık namaz kıldıracak tâkâtının olmadığını anlayınca "Ebu Bekir'e söyleyin namazı kıldırsın" buyurdu. Biraz kendinde iyileşme hissedince de mescide doğru yürüdü. Bir kolundan amcası Abbas *(radiyallahü anh)*, diğerinden de amcasının oğlu ve aynı zamanda damadı, Hazreti Ali tutmuş, zorlukla mescide götürülmüştü. Kendisinden sonra imam olacak zâtın arkasına durdu ve namazını oturarak kıldı. O, bu şekilde mescide sadece iki defa gelebildi. Birinde namazı Allah Resûlü kıldırdı, Hazreti Ebu Bekir *(radıyallahu anh)* da arkadakilere onun sesini duyurdu. Diğerinde ise, namazını Hazreti Ebu Bekir'in *(radiyallahü anh)* arkasında kıldı. Cemaatine kendisinden sonra gelecek imamı adeta iş'âr buyurdu.[128]

Bir kere daha, evet O, namazla ve cemaatle bu derece bütünleşmişti. Son anına kadar da cemaati terketmemişti...

Ashabın büyüklüğünün bir yönü doğrudan doğruya Efendimizle yüz yüze olmalarıdır. Onlar sabah, akşam, öğle, ikindi, gece Fahr-i Kainat Efendimizle beraber idiler. O'nun *(sallallâhu*

128 Buhari, Ezan, 51; Müslim, Salât, 90-97

*aleyhi ve sellem)* bakışlarında lâhut âleminin dalgalanmaları ve renkleri hissediliyordu. Sık sık Cenab-ı Hak'la sıkı münasebete geçiyor, vahyi tebliğ ediyordu. İbadet ü taati, Allah'a karşı saygısı öyleydi. Böyle bir sima ile sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar karşı karşıya kalan bir cemaatin hali, bizim halimizden farklı olacaktır.

Ayrıca ashâb-ı kiram kat kat zulmetler ve karanlıklar içindeyken birden bire aydınlığa çıkıverdiler. Daha sonra da saniye, dakika, âşire saymadan birdenbire farklı bir dünyaya açıldılar. Bir zaman değişmesine şahit oldular. Bütün ülfetler, ünsiyetler atılıverdi. Ve bundan her şeyi ter ü taze taravetiyle gördüler. Mesela namazı onlar ağızlarına aldıklarında görmedik bir meyve gibi yiyorlardı. Hiç böyle bir şey görmemişlerdi. Ne dedelerini, ne babalarını ne ninelerini yatıp kalkarken görmemişlerdi. Namaz gökten inmiş turfanda bir ziyafet sofrasında daha üzerinde kırağısı bir hurma gibi ağızlarına attıklarında amma ne şeymiş diyorlardı. Orucu tutarken de öyle diyorlardı. Mescide ayaklarını attıklarında aynı mehabet içinde atıyorlardı. Her şey tazeliği ile onların içinde vardı. İşte böyle namaz kılıyorlardı.

Şimdi de ashab-ı kiramın hayatlarından bazı kesitler sunalım:

Amcası Hz. Abbas, küçük bir çocuk olan oğlu Abdullah'a görev vermişti; O'nun gece ibadetini öğrenip babasına anlatacaktı. Abdullah, Hz. Peygamber'in hanımlarından teyzesi Meymune'nin gününü gözetleyerek o gece onlara misafir oldu. Gerisini ondan dinleyelim: "Hz. Peygamber, o gece teyzem Meymune'deydi. Yatsı namazını kıldırdıktan sonra evine geldi. Dört rekat namaz kıldı, bir süre sohbet etti ve uyudu. Bir süre sonra kalkıp, "Yavrucak uyudu mu?" veya benzeri bir söz söyledi. (Hazırlığını yapıp) namaza durdu. Ben hiç uyumamıştım. Hemen kalkıp, O'nun sol tarafında, ben de namaza durdum. Beni alıp (bir rivayete göre kulağımdan tutup) sağ tarafına geçirdi. Beş rekat namaz kıldı. Sonra, iki rekat daha kılıp uzandı. Öyle ki, uyuyan kimse-

nin çıkardığı ses gibi, nefes alıp verişini duyuyordum. Sonra da kalkıp sabah namazı için camiye gitti."[129]

Selman-ı Farisî ile Ebu'd-Derda, Hz. Peygamber tarafından, ünlü muâhât (kardeşleştirme) olayında, kardeş seçilmişlerdi. Bir gün, Selman-ı Farisî kardeşini ziyarete gider ama, evde bulamaz. Hanımı Ümmü'd-Derda'yı, üstü başı perişan, eski bir elbise içinde görünce:

– Nedir bu halin diye sorar. Ümmü'd-Derda:

– Kardeşinin dünyayla bir işi ve ilgisi yoktur, gündüz oruç tutar gece namaz kılar! diye yakınır. O sırada evin beyi, Ebu'd-Derda, içeri girer. Kardeşi Selman'ı selamlayıp hal hatır sorduktan sonra, yemek hazırlayıp sofraya koyar. Selman:

– Haydi beraber yiyelim deyince, Ebu'd-Derda:

– Ben oruçluyum cevabını verir. O zaman Selman-ı Farisî:

– Vallahi bu orucu bozacaksın!. Ve sen yiyinceye kadar da ben yemeyeceğim, dedi. Ebu Cuheyfe diyor ki, Ebu'd- Derda da (orucunu bozup misafiriyle) yedi. Gece olunca Ebu'd- Derda gecenin evvelinde namaza kalkmak istedi. Selman,

– Uyu deyip engel oldu. Ebu'd-Derda da uyudu. Sonra bir daha kalkmak istedi. Yine Selman,

– Uyu diye engel oldu. Gecenin sonlarına doğru Selman,

– Artık şimdi kalk dedi. (Kalktılar, abdest aldılar), namaz kıldılar. Namazdan sonra Selman Ebu'd-Derda'ya,

– (Kardeşim!) Üzerinde muhakkak ki, Rabb'inin bir hakkı vardır; ama kendinin de böyle bir hakkı olduğu gibi, ailenin de bir hakkı vardır. (Hatta misafirinin de bir hakkı vardır). Dolayısıyla her hak sahibine hakkını vermelisin dedi.

Daha sonra Ebu'd-Derda, Hz. Peygamber'e gelip olanları anlatınca, Efendimiz,

---

129 Buharî, Teheccüd, 16, Teravîh, 1; Müslim, Müsafirîn, 125; Ebu Davud, Taharet, 79, Tatavvû, 26; Tirmizî, Mevakıt, 205, Fiten, 63; Neseî, Leyl, 36; Müsned, I, 120, II, 251.

– Selman doğrusunu söylemiştir dedi.[130]

Hz. Peygamber, bir gün mescide girince iki sütun arasına çekilmiş bir ip gözüne çarptı. "Bu ip neyin nesidir?" sorusuna, "Zeyneb'in ipidir. Gece ayakta namaz kılmaktan yorulunca ona asılarak devam eder." Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Hayır, böyle olmaz. Onu hemen çözün. Sizden biriniz zinde olduğu sürece namazını ayakta kılsın; yorulunca da oturarak devam etsin" dedi.[131]

Bazı büyüklerin gece namazından kesitler:

Fudayl bin İyaz mescidine bir hasır serer ve namaza dururdu. Yorulunca hasırın üzerine uzanır uyurdu. Hasırın sertliğinden ötürü, az sonra uyanır, ibadete devam ederdi. Yorulunca yine hasıra uzanırdı.. Bu şekilde, ibadet edip dinlenerek, sabahlardı.

Fatıma binti Muhammed  ibn-i Münkedir: Muhammed ibn-i Münkedir'in kızı olan bu büyük hanım âbide, gündüzlerini oruçlu geçirirdi. Gece olunca, içler parçalayan bir iniltiyle, "Gece sakinleşti, karanlığa karıştı, her sevgili sevdiğine sığındı, ben de Seninleyim, beni ateşten koruyacağını umuyorum," derdi.

Abdurrahman ibn Mehdi, Süfyan-ı Sevrî için:  "Süfyan'dan daha yufka yürekli kimseyi görmedim" der ve sözlerine şöyle devam eder: "Onu, birçok gece gözetledim. Sadece ilk saatlerde, az bir süre uyuduğuna şahid oldum. Sonra irkilerek, korku içinde kalkar ve "Cehennem, cehennem... Cehennem endişesi beni uykudan, dünya zevklerinden alıkoyuyor!" der, abdestini alır sonra, "Allah'ım, söylemeye gerek yok, Sen ihtiyacımı gayet iyi bilirsin! Sadece beni cehennemden korumanı diliyorum" şeklinde dua ederdi. Ebu Yezid de "Süfyan-ı Sevrî, gündüz ol-

130 Buhari, Savm, 51

131 Buharî, Teheccüd, 18; Müslim, Müsafirîn, 219; Ebu Davut, Tatavvu, 18; Neseî, Kıyamu'l- Leyl, 17; İbn Mace, İkâme, 184; Müsned, III, 101, 184.

duğunda, gece namazında ayaklarına biriken kanın geri dönmesi için, başını yere koyup ayaklarını duvara yaslardı." der.

Rabiatu'l-Adeviyye gecenin büyük bir kısmını ibadetle geçirirdi. Gün ağarırken şafak gökyüzünü altın rengine boyayana kadar, ibadet ettiği köşede hafif bir uykuya dalardı. Korkuyla uyandığında, "Ey gönül daha ne kadar uyuyacaksın ve ne zaman uyanacaksın? Yakında öyle bir uyuyacaksın ki, İsrafil sûra üfleyene kadar uyanamayacaksın" derdi.

Rabia geceleri, tepeye çıkıp şöyle dua ederdi: "Rabbim! Yıldızlar parlıyor. İnsanların gözleri kapalı, sultanlar kapılarını sürmeledi, her aşık sevgilisiyle başbaşa kaldı. İşte ben de huzurundayım." Sonra namaza başlar, seher vakti girince yine ellerini kaldırır ve şöyle derdi: "İlahî, gece geçti, gün ağardı. İbadetlerimi kabul edip etmediğini bilmeyi nasıl isterdim! Bana teselli ver, çünkü Sen'den başka kimse bana teselli veremez. Bana hayat verdin, beni rızıklandırdın, kapından kovsan da Sen'den vazgeçmem, kalbimde sadece Sen'in aşkını taşıyorum."

### *b. Kuşluk Namazı*

Farzlara tâbi ve belli bir vakti olan revâtib sünnetlerin dışında sevap kazanmak amacıyla muayyen zamanda kılınan nafile namazlardan biridir. Arapça karşılığı salâtü'd-duhâ olup duhâ, güneşin doğuşundan yaklaşık 45-50 dakika sonra güneşin yükselip ışığının iyice parladığı, etrafa yayıldığı ve sıcaklığının arttığı zaman, anlamına gelir.

Peygamberimizin kuşluk vaktinde 12 rekât namaz kılan kişi için Allah'ın cennette bir köşk bina edeceğini müjdelediği nakledilmektedir.[132] Peygamber Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kuşluk namazının kılınmasını tavsiye etmiş, fazilet ve önemini belirtmiştir. Ebû Hüreyre *(r.a.)*, Resûl-ü Ekrem'in kendisine her

132 Tirmizi, Vitr, 15.

ay üç gün oruç tutmayı, iki rek'at kuşluk namazı ile gece yatmadan önce vitir namazı kılmayı tavsiye ettiğini belirtir.[133]

Başka bir hadislerinde Kâinatın Efendisi şöyle buyurmuştur: "Her birinizin her eklemi için günde bir sadaka vermesi gerekir. Bu sebeple her tesbih (sübhânallah) bir sadaka, her hamd (elhamdülillah) bir sadaka, her tehlil (lâ ilahe illallah) bir sadaka, her tekbir (Allahu Ekber) bir sadaka, iyiliği tavsiye etmek sadaka, kötülükten sakındırmak sadakadır. Kuşluk vakti kılınan iki rekat namaz ise bunların hepsinin yerini tutar."[134]

### c. Evvabîn Namazı

Akşam namazından sonra veya kuşluk vaktinde kılınan nafile namazdır. Evvâbîn kelimesi "dönen, Allah'a yönelen, çok tevbe eden" anlamındaki evvâb kelimesinin çoğuludur.

Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve ashâb-ı kiramdan akşam namazından sonra nafile namaz kılmayı teşvik eden hadisler rivayet edilir. Bunlar arasında, akşam namazından sonra kılınan altı rek'at nafile namazın on iki yıllık ibadete denk olduğu, bu namazı kılan kimsenin günahlarının deniz köpüğü kadar çok olsa da bağışlanacağı, akşam namazından sonra dört rek'at daha kılan kişinin cennetle ödüllendirileceği, onun Kadir gecesini ihya etmiş gibi ecir alacağı, yine bu vakitte yirmi (diğer bir rivayette on) rek'at namaz kılan kimse için Allah'ın cennette bir köşk inşa edeceği şeklinde özendirici hadisler sayılabilir.[135]

Evvâbin namazının kılınış şekline gelince. Hanefîler'in dışındaki üç mezhebe göre gece kılınan nafile namazlar gibi iki rekâtta bir selâm verilir. Hanefî mezhebine göre ise bu şekil daha faziletli olmakla birlikte evvâbîn namazı altı rekâtta bir selâmla veya dört ve iki rek'at halinde iki selâmla da kılınabilir.

---

133 Buhâri, Teheccüd, 475
134 Müslim, Müsâfirîn, 84; Ebû Dâvûd, Tetavvû', 12
135 İbn Mâce, İkâme, 185; Tirmizî, Mevâkitü's-Salât, 204; Heysemî, II, 229-230

Kâinatın Efendisi *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "Kim, akşam namazından sonra kötü bir şey konuşmaksızın altı rekât namaz kılarsa, bu kendisi için on senelik ibadete denk kılınır."[136]

### *d. İstihâre Namazı*

Sözlükte "hayırlı olanı isteme" anlamına gelen istihare, terim olarak "bir iş veya davranışta Allah katında hayırlı olanı kılınan nafile bir namaz ve dua ile talep etme" manasında kullanılır.

İstiharenin meşruiyeti Câbir bin Abdullah'tan rivayet edilen şu hadise dayandırılmaktadır: "Resûlullah, Kur'an'dan bir sure öğretir gibi işlerimizin tamamında bize istihareyi öğretiyor ve şöyle diyordu: 'Biriniz bir şey yapmaya niyet edince farz dışında iki rekat namaz kılsın ve arkasından şu duayı yapsın:

"Ey Yüce Rabbim! (Hakkımda hayırlısını) bildiğin için Sen'in dergâh-ı inayetinden ben, hayırlısını bildirmeni dilerim. Ve hayırlı yöne gücün yetiştiğinden, Sen'in lütuf hazinelerinden beni kudretlendirmeni dilerim. Yâ Rabbi! Hayırlı olan yönü beyan buyurmanı ve takdirini Sen'in o büyük fazl ve kereminden isterim. Allah'ım! Senin her şeye gücün yeter, halbuki benim yetmez. Sen her şeyi bilirsin, halbuki ben bilmem. Muhakkak Sen, şuurumuzdan uzak olan her şeyi de pek yakından bilirsin. Ey Rabbim! Bilirsin ki bildiğinde hiç şüphe yoktur. Şu azmettiğim iş dinime, dünya ve ahiretime taalluku cihetiyle (yahut istihare eden kimse dünya ve ahiret emrinde, der) benim için hayırlı ise bunu bana mukadder kıl, (beni buna muvaffak kıl) ve bunu bana müyesser kıl. Sonra işlemeğe kudret bahşettiğin ve bana müyesser kıldığın bu işi, bana mübarek kıl, hayr ü bereketini arttır. Yine bilirsin ki, bildiğinde hiç şüphe yoktur, şu azmettiğim iş dinime dünya ve ahiretime taalluku itibarıyla (yahut istihare eden kimse dünya ve ahiret emrinde, der) benim için şer ise, bu işi benden, beni ve gönlümü de bu

136 Tirmizi, Salât, 202

işten çevir ve uzaklaştır. Ve hayır, her nerede ise o hayrı bana nasib et ve müyesser kıl. Sonra nefsimi, nasib ettiğin bu hayra râzı kıl." Hz. Peygamber sözüne devamla, 'İstihareyi yapan kişi bu sırada işini de söylesin' dedi.[137]

İstihâre namazında nelerin okunacağı hadisle sabit değilse de, birinci rekâtta Fatiha'dan sonra Kâfirun, ikinci rekâtta ise, İhlâs surelerinin okunması güzel görülmüştür. İmam Nevevî bunu müstehab görür. İmam Gazzalî de bu sûrelerin okunması gereğinden İhya'sında bahsetmektedir. İstihare namazı kerahet vakitleri hariç her zaman kılınabilir. Bütün mezheplere göre istihare namazının en faziletlisi iki rek'at olarak kılınanıdır.

İstihare duasının namazdan hemen sonra ve kıbleye dönülerek okunması, ellerin kaldırılması ve dua âdabına riayet edilmesi, duanın kabul olma ihtimalini arttıran güzel davranışlar olarak telakki edilmiştir.

İstihare neticesinde kişinin olumlu veya olumsuz bir karara varamaması halinde Enes bin Mâlik'ten gelen bir rivayete dayanarak[138] istiharenin yediye kadar tekrarlanabileceği söylenmiştir. Hz. Peygamber'in bir rahatsızlık sebebiyle başkasını "okuyarak" tedaviye izin vermesi ve bu vesileyle söylediği, "Kardeşine faydalı olmaya gücü yeten bunu yapsın"[139] sözünden hareketle başkası adına istihare yapmanın caiz olduğu ifade edilmiştir.

### *e. Hacet Namazı*

Sözlükte "ihtiyaç duyulan şey" anlamına gelen hacet kelimesi Kur'ân-i Kerîm'de bu anlamda üç âyette geçmektedir.[140]

Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir hadislerinde "Kimin Allah tarafından veya hemcinsi olan biri tarafından giderilecek bir ihtiyacı varsa usulüne uygun abdest alıp iki rekat namaz

137 Buhârî, Da'avât, 49, Tevhîd, 10; İbn Mâce, İkâme, 188, Müsned, III, 344
138 Münâvî, I, 450
139 Müslim, Selâm, 61-63; Müsned, III, 302, 334,382,393
140 Yûsuf, 12/68; Gâfir, 80; Haşir, 59

kılsın, arkasından Allah'a hamdedip Peygamber'e salavat getirsin ve şöyle desin: Halîm ü Kerîm Allah'tan başka ilah yoktur. Arş-ı Azîm'in Rabbi Allah'ı tesbih ederim. Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Rabbim, Senden, rahmetinin gereklerini, merhametini celbedecek şeyleri, gerçekleşmesi muhakkak olan mağfiretini, günahtan korunmayı, her türlü iyiliği kazanmayı, her türlü günahtan da selâmette olmayı istiyorum. Bende bağışlamadığın hiçbir günah, gidermediğin hiçbir keder, Senin rızana muvafık olup da karşılamadığın hiçbir ihtiyaç bırakma Ya Erhamerrahimin!

Allah'ım, Sen kullarının ihtilaf ettikleri şeylerde hüküm verirsin. Yüce ve Azim Allah'tan başka ilah yoktur. Halîm ve Kerîm Allah yegâne ilahtır. Yedi semanın ve Arş-ı Azîm'in Rabbi Allah'ı tesbih ederim. Hamd alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Ey kederleri gideren, tasaları kaldıran, Sana dua ettiklerinde çaresizlerin duasına icabet eden Allahım, ey dünya ve ahiretin Rahman ve Rahîm'i!

Şu ihtiyacımın giderilmesi ve tamamlanması hususunda beni başkalarının merhametinden müstağni kılacak bir şekilde bana merhamet et." Onulmaz gibi görünen bir derdi, bir hastalığı olan kimse de abdest alır, iki rekât namaz kılar; hamd ü sena, salat ü selam ve ümmete dua ettikten sonra şu tevessülün akabinde ihtiyacını dile getirir. Allah'ım Sen'den diliyor ve dileniyorum, Rahmet Peygamberi Hazreti Muhammed'i vesile edinerek Sana teveccüh ediyorum. Ya Muhammed *(aleyhissalâtu vesselâm)* şu hacetimin yerine getirilmesi için seni vesile yaparak Rabbime yöneliyorum. Allahım, Resûl-ü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz'i hakkımda şefaatçi eyle."[141]

Bu namaz Hanefîlere göre dört, Mâliki, Hanbelî ve Caferîler'e göre iki rekâttır. Şafiî mezhebindeki meşhur görüşle

141 İbn Mâce, İkâme, 189; Tirmizî, Vitir, 17; Hâkim. I, 320

Hanefî mezhebinde bir görüş de bu yöndedir. İmam Gazâli'ye ve Hanefî mezhebindeki başka bir görüşe göre ise hacet namazı on iki rekât kılınır. Bu namaz mekruh vakitler dışında her zaman kılınabilir. Namazdan sonra hacet duası okunur ve istekler Allah'a arz edilir.

### *f. Tevbe Namazı*

Tevbe kişinin kendini yenilemesi ve bir iç onarımdır. Yani, saptırıcı düşünce ve davranışlarla bozulan kalbi muvâzeneyi, yeniden düzene koyma uğrunda, ferdin, Hakk'dan Hakk'a kaçması, daha doğrusu. O'nun gazabından lûtfuna, hesabından rahmet ve inâyetine sığınmasıdır tevbe. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir hadis-i şeriflerinde "Bir kişi günah işler de sonra kalkar abdest ya da gusül alır, sonra bir namaz kılar ve yürekten bağışlanmayı talep eder, istiğfar ederse Allah Teâlâ onu bağışlar" buyurur.[142] Ve sonra şu ayeti okur: "O müttakiler ki çirkin bir iş yaptıklarında veya kendi nefislerine zulmettiklerinde, peşinden hemen Allah'ı anar, günahlarının affedilmesini dilerler. Zaten günahları Allah'tan başka kim affeder ki?"[143]

Sünnette yer almamakla birlikte bazı uygulamalar da olmuştur. Ama iki rekât ya da daha fazla namaz kılınabilir.

### *g. Hüsuf-Küsuf Namazı*

Hüsuf Ay ile ilgili olarak kullanıldığında dünyanın Ay ile Güneş arasına girerek ayın yüzeyine güneş ışığının ulaşmasını engellemesi yani ay tutulması demektir. Küsûf Güneş için kullanıldığında Ay'ın Güneş'le dünya arasına girerek Güneş ışığını engellemesi yani Güneş tutulması olayını ifade eder.

Hadis kaynaklarında, aralarında bazı rivayet farklılıkları bulunmakla birlikte Güneş tutulduğu zaman Hz. Peygamber'in

142 Tirmizi 2/257, 5/228
143 Âl-i İmran, 3/135

küsûf namazı kıldırdığını ifade eden çok sayıda hadis mevcuttur. Bu hadislerde Resûl-i Ekrem'in bu namaz sırasında kıraati uzun tuttuğu, namazı tamamlayınca Güneş ışığının tekrar ortaya çıkmasından sonra cemaate hitap ederek, "Ay ve Güneş Allah'ın varlığını ve kudretini gösteren alâmetlerdendir. Bunlar hiç kimsenin ölümünden veya yaşamasından, doğmasından dolayı tutulmaz. Ay veya Güneş tutulmasını gördüğünüz zaman açılıncaya kadar namaz kılın, dua edin" dediği, bazı rivayetlerde ise Allah Resûlü'nün bu iki hadiseye şahit olunduğunda tekbir getirilmesi, sadaka verilmesi ve bir kölenin hürriyete kavuşturulmasını istediği ifade edilir.[144]

Namazdan önce gusül abdesti almak, cuma ve bayram namazları gibi camide kılmak, rükû, kıraat ve secdeleri normal zamanlara göre daha uzun tutmak hüsuf-küsûf namazının sünnetlerindedir. Güneş tutulduğu zaman, ezansız ve kâmetsiz olarak, en az iki rekât olmak üzere toplu olarak namaz kılınır. İmam her rekâtta normal namazlara göre daha uzun ve açıktan kıraatte bulunur. Namazdan sonra imam kıbleye karşı ayakta veya cemaate dönük şekilde oturarak dua eder. Cemaatle kılınmadığı durumlarda bu namaz tek başına da kılınabilir.

### *h. Yağmur (İstiskâ) Namazı*

Sözlükte "su vermek, sulamak, yağmur yağdırmak" anlamındaki "saky" kökünden türeyen ve "su istemek" manasına gelen istiskâ, terim olarak yağmur yağdırması için Allah'a özel bir şekilde dua etmeyi anlatır.

Peygamber Efendimizin daha çocukken dedesi Abdülmuttalib ile birlikte yağmur duasına çıktığı kaydedilmektedir.[145] Nübüvvet vazifesi ile serfiraz kılındıktan sonra Efendimizin yağmur duası yaptığına dair çok sayıda hadis rivayet edilmiştir.

144 Buhârî, Küsûf, 1, 2, 6, 9, 15. 17. 19; Bed'ü'l-halk, 4; Müslim, Küsuf, 1-4, 10, 29; Nesâî, Küsuf, 10
145 İbn Sa'd, Tabakât, I, 90

Bu rivayetlerde, cuma hutbesi sırasında bir kişinin ayağa kalkıp kuraklıktan şikâyet ederek Resûl-ü Ekrem'den yağmur için dua etmesini istemesi üzerine Allah Resûlü'nün dua ettiği ve minberden daha inmeden yağmurun başladığı[146], ashapla birlikte yağmur duasına çıktığı ve kıbleye dönerek dua ettiği, ridâsını ters çevirdiği, sonra iki rek'at namaz kıldığı[147], bu namazda kıraati sesli yaptığı[148], bazılarında ise namazgâhta hutbe okuyup dua ettikten sonra iki rek'at namaz kıldırdığı[149] belirtilmektedir.

Bütün mezhepler Hz. Peygamber'in uygulamasından hareketle istiskâyı sünnet kabul etmiş ve onun herhangi bir namaz kılmadan topluca veya ferdî olarak, cuma namazı veya başka bir namazdan sonra ya da cuma hutbesinde veya şehir dışına çıkılarak istiskâ maksadıyla kılınan iki rek'at namaz ve okunan hutbeden sonra yapılan dua olmak üzere üç şekilde yapılabileceği belirtilmiştir.

Yağmur duası şu şekilde yapılır. Güneşin ilk ışınları açığa çıkınca, araziye veya bir tepeye çıkılır ve Allah'a çokça istiğfar edilir. Sonra imam yüksekçe bir yere çıkar ve şöyle dua eder:

(Hamd alemlerin rabbi Allah'a mahsustur. O Rahman ve Rahîm'dir. Din gününün sahibidir.) Bundan sonra ellerini iyice kaldırır ve şöyle niyaz eder: (Allah'tan başka ilah yoktur. O dilediğini yapar.

Allah'ım sen Allah'sın. Sen'den başka ilah yok. Hiçbir şeye muhtaç olmayan Sen'sin. Bizler ise her halimiz ile sana muhtaç kimseleriz. Bize yağmur lütfeyle, bize verdiğin yağmurda bir vakte kadar kuvvet ve kifayet ver.

Allah'ım, kullarını, hayvanlarını sula, rahmetini her tarafa yay, ölü olan beldeni dirilt.

146 Buhârî, İstiskâ, 6-8, 21, 24; Müslim, Salâtü'l-İstiskâ, 8-9
147 Buhârî, İstiskâ', 4; Müslim, Salâtü'l-istiskâ, 2, 4
148 Buhârî, İstiskâ, 16, 17
149 Ebû Dâvûd, Salâtü'l-istiskâ, 1, 2

Allah'ım, hayırlı, afiyetli, bereketli, zararlı olmayıp faydalı ve gecikmeden hemen yağmur ihsan et.)

Bu şekilde dua ettikten sonra, sırtını insanlara döner, elbisesini ters çevirir, elleri yukarıda (dua halinde olduğu halde) iner ve iki rekât namaz kılar.

### *i. Tahiyyetü'l-Mescid Namazı*

Tahiyyetü'l-mescid, mescidin selâmlanması, saygı gösterilmesi demek ise de esasında mescidlerin sahibi olan Allah'a saygı ve tâzim anlamını içermektedir. Bu bakımdan Peygamberimiz "Biriniz mescide girdiğinde, oturmadan önce iki rek'at namaz kılsın" buyurmuştur.[150] Peygamberimiz bir başka hadislerinde de "Her kim şu benim aldığım gibi abdest alır ve aklından bir şey geçirmeyerek iki rekât namaz kılarsa geçmiş günahları affolunur" buyurmuştur.[151] Hatta Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* İsra yolculuğunda Mescid-i Aksa'ya girdiğinde burağı bağladıktan sonra iki rekat tahiyyetü'l-mescid namazı kılmıştır.[152]

Şâfiî mezhebine göre mescide ne zaman girilirse girilsin bu namazın kılınması müstehaptır. Hanefîler'e ve Mâlikîler'e göre ise kerahet vakitlerinde mescide giren kimsenin bu namazı kılması mekruhtur. Kişi bunun yerine tesbih ve tehlîlde bulunarak ve salâvat getirerek mescidi selâmlamış olur. Normal vakitlerde mescide girdiği halde tahiyyetü'l-mescid kılamayan kimsenin, bunun yerine dört defa "Sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber" demesi menduptur.

Cuma vakti hatip hutbedeyken mescide giren kimse Hanefî ve Mâlikîler'e göre tahiyyetü'l-mescid kılamaz. Şâfiîler'e ve

150 Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 11.
151 Buharî, Vudû, 14; Müslim, Taharet, 5, 6, 17
152 İbn Kesir, 3/33

Hanbelîler'e göre ise uzatmamak ve iki rek'atı geçmemek şartıyla bu durumda tahiyyetü'l-mescid kılınır.

Mescide günde birden fazla girilmesi halinde bir kere tahiyyetü'l-mescid kılmak yeterlidir. Mescide girildikten sonra tahiyyetü'l-mescid kılmadan oturulursa, Hanefî ve Mâlikîler'e göre bu namaz, yine de kılınabilir; ancak oturmadan önce kılmak daha faziletlidir. Şâfiîler'e göre ise eğer kişi kasten oturmuşsa bu namaz sâkıt olur.

Bir mescide, herhangi bir namazı kılmak için veya farz kılmak ve imama uymak niyetiyle girmek ve oturmadan o namaza başlamak da tahiyyetü'l-mescid yerine geçer.

### *j. Tesbih Namazı*

Tesbih namazı, her rekâtında yetmiş beş olmak üzere toplam üç yüz defa tesbih okunan dört rekatlı ve ömürde bir defa da olsa kılınması tavsiye edilen mendûb bir namazdır. Hz. Peygamber, tesbih namazı kılınmasını tavsiye etmiş, bu namazın pek çok günahın affına sebep olacağını haber vermiş; her gün kılınmasının zorluğu sebebiyle, haftada bir, ayda bir, yılda bir veya ömürde bir defa kılınmasının yeterli olacağını belirtmiştir.

Peygamberimiz *(sallalâhu aleyhi ve selem)* amcası Abbas'a bir hediye, bir lütufta bulunayım mı diyerek bu namazı tavsiye ederek öğretmiştir. "Bak amca sana on faydası olan bir şey öğreteyim; bunu yaparsan günahlarının ilki-sonu, eskisi-yenisi, bilmeyerek işlediğin-bilerek işlediğin, küçüğü-büyüğü ve gizli yaptığın-açıktan yaptığın on türlü günahını Allah bağışlar." [153]

Dört rekâtlı bir namazdır. Her rekâtında 75 kere: "Sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahü vallahü ekber" cümlesi okunur.

153 Ebu Davud, Tatavvu, 14; Tirmizî, Salat, 350

Bir rekât içinde bu tesbih cümlesinin söylendiği yerler ve miktarları şöyledir:

• İlk rekâtta Sübhâneke'den sonra; ikinci rekâtta da Fâtiha okunmadan evvel 15 kere,

• Fâtiha ve sûre okunduktan sonra 10 kere,

• Rükû'da 3 kere Sübhâne rabbiye'l-azîm dendikten sonra 10 kere,

• Rükûdan kalkıldığında 10 kere,

• Secdede, üç kere Sübhâne rabbiye'l-a'lâ denilmesini müteâkip 10 kere,

• Secdeden doğrulup oturulduğunda 10 kere,

İkinci kere secdeye gidilip 3 kere Sübhâne rabbiye'l-a'lâ denildikten sonra yine 10 kere.

Böylece her rekâtta 75 Sübhânallahi.. ilh, cümlesi söylenmiş olur.

İkinci rekâtın sonunda selâm verilerek 3. ve 4. rekâtlar ayrı iki rekât hâlinde kılınabileceği gibi, selâm verilmeden üçüncü rekâta da kalkılabilir. Üçüncü ve dördüncü rekâtlar, aynen birinci ve ikincisi gibi kılınır. Böylece 4 rekâtta toplam 300 tesbih okunmuş olur.

### *k. Abdest ve Gusülden Sonra Namaz*

Peygamberimiz "Her kim şu benim aldığım gibi abdest alır ve aklından bir şey geçirmeyerek iki rek'at namaz kılarsa geçmiş günahları affolunur"[154] buyurmuştur. Bu sebeple, abdest alındıktan sonra veya gusül yapıldıktan sonra iki rek'at namaz kılmak güzel karşılanmıştır. Bu namaz, Hanefîler'e göre mendup (müstehap), Şâfiîler'e göre sünnettir. Bununla birlikte abdest aldıktan hemen başka bir sünnet veya farz namaz kılınacaksa, kılınan namaz aynı zamanda abdest namazı yerine de geçer.

154 Buhârî, Vudû, 14; Müslim, Tahâret, 5, 6, 17

İhrama girmek için iki rek'at namaz kılmak da müstehap görülmüştür.

### I. Yolculuğa Çıkış ve Yolculuktan Dönüş Namazı

Peygamberimizin yolculuğa çıkarken ve yolculuktan döndükten sonra iki rekat namaz kıldığı rivayet edilmektedir.[155] Bu namaz, yolculuğa çıkarken işlerini kolaylaştırması ve sağ salim yuvasına kavuşturması için Rab Teâlâ'ya yakarmak, yolculuktan döndükten sonra da yuvasına, eşine, dostuna kavuşturduğu için teşekkür etmek için kılınır ve menduptur. Faziletli olan, yolculuğa çıkarken evde, yolculuktan döndükten sonra mescidde kılmaktır.

## Baş ve Ayağın Bir Noktada Buluştuğu Zirve An: Secde

Namaz, ibadetler arasında ne kadar önemli ve kıymetliyse, namazın içinde aynı öneme ve kıymete sahip rükün de secdedir. Kulun rabbine en yakın olduğu an olarak hadislerde tarif edilen secde, şükrün ve Cenab-ı Hakk'a teveccühün de bir sembolü olmuştur. Bu sebeple namazın yanı sıra secde de değişik vesilelerle emredilmiştir.

## Secde Kulun Allah'a En Yakın Olduğu Andır

Muhakkikin ulema, namaz rükünleri arasında yer alan secdeyi, "İnsanın ulaşabileceği en son zirve olarak kabul eder ve diğer rükünler, secdeye ulaşabilmek için birer basamak hükmündedir." derler.

Evet insan abdest ile başlayan, Rabbin huzuruna çıkma ameliyesinde çeşitli safhalardan geçer ve Allah Resûlü'nün ifadesiyle "kulun Rabbisine en yakın olduğu" mekana, yani secde haline ulaşır. Yalnız burada önemli olan, secdedeki insanın, Rabbisi ile olan kalbî münasebeti ve duyduğu, hissettiği şeylerdir. Mesela

155 Müslim, Müsâkat, 21

bir insan, kıyamda dururken "Rabbim, şayet Sen teşrî kılmasaydın, Sana karşı nasıl kulluk yapılır ben bilemezdim; Sana sonsuz hamd u senalar olsun"; rükuda "Bu halim benim ubudiyetimi ifade etmede yeterli mi değil mi bilemiyorum ama Efendimizi örnek alarak yapabildiğim kadar yapmaya çalışıyorum, Sen kabul eyle" ve secdede; "eğer muktedir olsaydım Allah'ım, başımı ayaklarımdan da aşağıya koyardım" gibi düşüncelerle namazın her bir rüknünü duya duya eda etmelidir.

Evet, namaz, miracın gölgesinde öteler ötesine yapılan bir seyahat ise, secde de o namazda en a'zam bir rükün olduğuna göre, insan secdede nihaî kurbeti hissetmeye ve kalbinde onu yakalamaya çalışmalıdır.

Secde, Mevlana'nın tabiriyle "şeb-i arus" misali insana değerlendirmesi için verilmiş bir fırsattır. Herkesin marifet ufku ve kâmet-i kıymeti ölçüsünde âsâr-ı feyze mazhar olabileceği bir zemindir. Secde Allah'ın haricinde her şeyin ve herkesin nefyedilip "illallah" deneceği mekandır ve onun Rabbisiyle olan kurbet yudumlayacağı bir yerdir.. Evet, Cenab-ı Hakk'ın şanına muvafık kemal-i inkiyadın adıdır secde. Öyleyse burada ne, nasıl, ne şekilde ve niçin yapılması gerekiyorsa, bunlar nazara alınarak yapılmalıdır.

### *a. Sehiv Secdesi*

Sehiv "yanılma, unutma ve dalgınlık" gibi anlamlara gelir. Buna göre sehiv secdesi, yanılma, unutma veya dalgınlık gibi durumlar yüzünden namazın vaciplerinden birini terk veya tehir etme durumunda, namazın sonunda yapılan secdelere denir. Sehiv secdeleri sayesinde namazda meydana gelen kusur ıslah edilmiş, eksiklik telâfi edilmiş olur. Şu hadis-i şerifler sehiv secdesini anlatır: "İçinizden birisi namazında şüpheye düşerse doğrusunu araştırsın ve namazını kanaatine göre tamamlasın, sonra selâm versin ve sehiv secdesi yapsın."[156]

---

156 Buhârî, Salat, 31; Müslim, Mesâcid, 88, 89; Ebû Dâvud, Salât, 190, 191, 193; Nesâî, Sehv, 24, 25;

"Sizden birisi namazını dört rekât mı yoksa üç rekât mı kıldığında şüpheye düşerse, şüpheyi atsın ve yakinen bildiğine göre davranıp namazını tamamlasın. Selâm vermeden önce de iki secde yapsın. Eğer beş kılmış ise bu secdeler namazına şefaatçi olur, eğer namazını tam kılmış ise bu secdeler şeytanın uzaklaştırılmasına vesile olur."[157]

## Sehiv Secdesinin Yapılış Biçimi

Son oturuşta tahiyyat duası okunup iki yana selâm verildikten sonra iki secde daha yapılır ve oturulur. Bu oturuşta tahiyyat duası, "salavat (salli ve bârik)" ve "Rabbenâ âtinâ" duası okunarak, her zamanki gibi önce sağa sonra sola selâm verilir. Sadece sağ tarafa selâm verdikten sonra sehiv secdelerinin yapılması daha faziletlidir, ihtiyata uygundur. Bundan dolayı cemaatla kılınan namazlarda cemaatın yanlışlıkla dağılmaması için, yalnız sağ tarafa selâm verdikten sonra sehiv secdesi yapılması tercih edilmiştir. Sehiv için yapılacak iki secde vacip olduğu gibi, secdeden sonraki oturuşta tahiyyat okumak ve selâmla çıkmak da vaciptir. Sehiv secdesi imam için de tek başına namaz kılan kişi için de söz konusudur.

### *b. Tilavet Secdesi*

Tilavet secdesi, Kur'ân-ı Kerim'de on dört yerde geçen secde ayetlerinden birini okumak veya işitmek durumunda yapılan secdeye denir. Peygamberimizin, içinde secde ayeti bulunan bir sûre okuduğunda secde ettiği, sahabenin de onunla birlikte secde ettiği ve bazılarının alınlarını koyacak yer bulamadıkları rivayeti yanında, bu konuya ilişkin olarak Peygamberimizin şöyle buyurduğu rivayet olunmaktadır:

"Âdemoğlu secde ayetini okuyup secde edince, şeytan ağlar ve "Vay benim halime! Âdemoğlu secde etmekle emrolundu

[157] Buhârî, Sehv, 6, 7; Müslim, Salât, 19, 20; Ahmed bin Hanbel, III, 12, 37, 42

ve hemen secde etti; Cennet onundur. Ben ise secde etmekle emrolundum ama secde etmekten kaçındım, bundan dolayı Cehennem benimdir!" diyerek oradan kaçar."[158]

Secde ayetlerinin bir kısmında genel olarak müşriklerin Yüce Yaratıcı'nın karşısında boyun bükmekten ve secde etmekten kaçındıkları anlatılmakta, bir kısmında ise müminler/muhataplar doğrudan secde etmekle emrolunmaktadır. Secde ayetlerinin bu muhtevası göz önünde bulundurulursa, bu ayetleri okuyan veya işiten kimsenin secde etmesi, hem emre itaat etmek hem de secde etmekten kaçınanlara tepki göstermek ve onlara muhalefet etme anlamına gelmektedir. Bu bakımdan, tilavet secdesiyle yükümlü olabilmek için her şeyden önce, dinlenen ayetin secde ayeti olduğunun bilinmesi gerekir. Dinlediği ayetler arasında secde ayeti bulunduğunu bilmeyen kişinin secde etmesi gerekmez.

Secde ayetini okuyan veya işiten her mükellefin secde etmesi gerekir. Tilavet secdesi yapmak, Hanefîlere göre vacip, diğer üç mezhebe göre ise sünnettir.

#### *c. Şükür Secdesi*

Şükür secdesi bir nimetin kazanılmasından veya bir felaket ve musibetin atlatılmasından dolayı kıbleye dönerek tekbir alıp secdeye varmak, secdede iken Allah'a hamd ve şükür ettikten sonra yine tekbir alarak ayağa kalkmaktır.

## Cenaze Namazı

Bâki olan Allah'tır ve her canlı ölümü tadacaktır. Doğum gibi ölüm de Allah'ın birçok hikmetlere binaen takdir ettiği bir hâdisedir. Fakat İslâm inancı bakımından ölüm bir son değil, yeni bir hayatın başlangıcıdır. Dolayısıyla bu âlem için ölüm

---

158 Müslim, İman, 35.

denilen şey, başka bir âlem için mahiyeti farklı yeni bir doğum olarak gerçekleşir. Mutlaka yaşanacak olan bu yeni hayat için insanın bu dünyada iken hazırlık yapması gerekir. Esasen Allah'ın emirleri ve Peygamberimizin tavsiyeleri dikkate alınıp onlara uygun davranışlar sergilenmesi dışında özel bir hazırlık yapmaya gerek yoktur. Bu emir ve tavsiyeler, bu geçici dünyanın en güzel şekilde yaşanmasını sağlamaya yeteceği gibi, müstakbel hayat için de bir hazırlık teşkil edecek özelliktedir.

İnsanın ölüsü de saygıya layıktır. Bu saygı bir yönüyle, ölünün yakınlarına bir teselli mahiyeti taşıdığı gibi ölümün hiçlik olmadığını anlatmak maksadına da yöneliktir. O ölmüştür, fakat yine insandır; bu dünya açısından ölmüştür, fakat başka bir âlem için yeniden doğmuştur. Ölünün âdeta yeni doğmuş bir çocuk gibi yıkanması, bir yönüyle bu yeniden doğuş olayını sembolize etmekte, bir yönüyle bu fani yolculuğun yani dünya hayatının kendisi üzerinde bıraktığı kir, toz ve bulaşıkları gidermeyi temsil etmektedir. Bu yıkamanın ardından, yeni doğan çocuğa giydirilen zıbın misali kefene sarılır ve büyük bir ihtimamla beşiğine indirilir. Ötesini Allah biliyor, gidenler biliyor. Biz de bildirildiği kadarını biliyoruz...

Cenaze, ölü anlamına geldiği gibi, tabut veya teneşir anlamına da gelir. Son nefesine yaklaşmış ve ölmek üzere olan kişiye muhtazar, ölen kişiye meyyit (çoğulu mevtâ), ölü için genel olarak yapılması gereken hazırlıklara teçhiz, ölünün yıkanmasına gasil, kefenlenmesine tekfin, tabuta konulup musallaya yani namazın kılınacağı yere ve namazdan sonra kabristana taşınmasına teşyi ve kabre konulmasına defin denir. Telkin, muhtazarın yanında kelime-i tevhid ve kelime-i şehadet okumaya denildiği gibi definden sonra sorulması muhtemel soruları ve cevapları ölüye hatırlatma konuşmasına da denilir. Ölünün yakınlarına başsağlığı dileğinde bulunmaya taziye denir ki teselli etmek anlamındadır.

Ölen bir müslümanı yıkamak, kefenlemek, onun için namaz kılıp dua etmek ve bir kabre gömmek müslümanlar için farz-ı kifayedir.

Peygamberimiz "Ölülerinizin güzel işlerini yad edin, kötü taraflarını dile getirmeyin."[159] buyurarak, ölmüşlerimizi hayırla anmamızı, iyi taraflarını ön plana çıkarmamızı tavsiye etmiştir.

## Cenaze Namazının Edası

Yıkanıp kefenlenen ölüye son duayı yapmak üzere cenaze namazını kılmak görevi vardır. Bu görev farz-ı kifayedir. Namaza duracak olan Müslümanların yönü kıbleye gelecek şekilde, cenaze ön tarafa konulur, Müslümanlar abdestli ve kıbleye yönelik olarak dua mahiyetindeki bu namazı kılarlar.

Cenaze namazına niyet şarttır. Niyette ölünün erkek veya kadın, kız veya erkek çocuğu olduğu belirtilmelidir. Bu durumu bilmeyen kişi "üzerine imamın namaz kıldığı kişi" diye niyet edebilir.

İmam olan kişi, Allah Teâlâ'nın rızası için orada bulunan cenazenin namazını kılmaya ve o cenaze için dua etmeye niyet ederek namaza başlar. Cenaze namazının rükünleri kıyam ve tekbirdir. Sünnetleri ise hamd ve sena etmek, salat ve selâm getirmek, hem ölüye hem de diğer Müslümanlara dua etmekten ibarettir. Cenaze namazında iftitah tekbirinden başka, üç tekbir bulunmaktadır.

Cenaze namazında cemaatin bulunması şart değildir. Yalnız bir erkeğin veya yalnız bir kadının bu namazı kılmasıyla farz yerine getirilmiş olur.

İmam ölünün göğsü hizasında durur. Cenaze namazını kıldıracak imamın âkıl-baliğ olması şarttır. Diğer namazları bozan şeyler cenaze namazını da bozar.

159 Tirmizi Cenâiz 34

# *Dördüncü Bölüm*

# *NAMAZLA İLGİLİ BAZI MESELELER*

## Mübarek Gecelerde Namaz Kılmak

Müslümanlar için çeşitli sebeplerle mübarek sayılan birçok gece mevcuttur. Üç ayların birincisi olan Recep ayının ilk Cuma gecesi Regaib gecesi ve 27. gecesi de Mirac gecesidir. Üç ayların ikincisi olan Şaban ayının 15. Gecesi Beraat gecesidir. Üç ayların üçüncüsü olan Ramazan ayının 27. gecesi ise Kadir gecesidir.

Aslında Allah'ın her günü mübarektir. Fakat insanların bu mübarek günleri değerlendirmesiyle onlar ayrı bir bereket kazanır ve zamanın birer altın dilimi haline gelirler.

Bu mübarek gecelerle ilgili özel nafile namaz yoktur. Fakat bu geceleri vesile ederek kaza namazı kılmak, nafile namaz kılmak, tevbe istiğfar etmek, Kur'ân-ı Kerim okuyarak üzerinde düşünmek, tezekkür ve tefekkür etmek yararlı olur. Peygamberimiz Kadir gecesinde nasıl dua edebileceğini soran Hz. Aişe validemize şöyle demesini tavsiye etmiştir: "Allahümme, inneke afüvvün tühibbulafve fa'fü annî (Ey Allah'ım! Sen şüphesiz çok affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affet.)"

## Hastalıklar Namaz Kılmaya Engel midir?

Hastalık ve yolculukta genel olarak meşakkat ve sıkıntı bulunduğu için bu durumlar, bedenî ibadetlerden özellikle namaz ve oruçta bir hafifletme, kolaylaştırma sebebi sayılmıştır.

Taat, takate göre, yani buyruğun yerine getirilmesi kişinin gücü ölçüsünde olduğundan hastanın namazı kendi gücüne göre belirlenmiş, hastalığın artması ve şiddetlenmesi nisbetinde namazın eda biçiminde eksiklik ve kolaylığa izin verilmiştir.

Kıyam (ayakta durma), farz ve vacib namazlarda bir rükündür ve bir esastır. Bundan dolayı kıyama gücü yeten kimsenin oturarak kılacağı farz veya vacib namaz caiz olmaz. Rükünler farz olduğundan onlara riayet etmek gerekir.

Ayakta durmaktan aciz olan kimse, namazını oturarak kılar. Bir kimse ya hastalık gibi bir özürden dolayı gerçekten ayakta duramıyor veya sıhhatli olduğu halde şiddetli ağrılar duyacağından veya bulunduğu halden daha kötü bir hale düşeceğinden korktuğu için ayakta duramıyor ise her iki halde de oturarak namazını kılabilir. Gücü yetiyorsa rükû ve secdeleri yapar; çünkü zorluklar kolaylığı kazandırır. Zaruretler de, kendi miktarlarınca bir ölçüye bağlanır.

Bir hasta, bir yere dayanmak suretiyle ayakta namaz kılmaya gücü yettiği sürece oturarak farz namazları kılamaz. Yine bir süre ayakta durmaya gücü yetiyorsa, o sürece ayakta durur ve sonra oturarak namazı bitirir. Öyle ki, yalnız iftitah tekbirini ayakta almaya gücü yeten kimse, bu tekbiri ayakta alır, sonra oturup namazını kılar; başka türlü yapamaz.

Ayakta durmaya gücü yettiği halde rükû ve secdeye veya yalnız secde etmeye gücü yetmeyen bir kimsenin namazını ayakta kılması gerekmez. Oturup imâ (İşaret) ile namaz kılar, faziletli olan budur. Fakat İmam Züfer ile Üç İmama göre, namazını ayakta imâ ile kılması gerekir. İmâ'dan maksad, namazda başı

aşağıya doğru eğerek rükû ve secde için yapılan işarettir. Ancak secde için yapılan eğilme hareketi, rükû için yapılandan daha aşağı olması gerekir.

Ayakta namaz kıldığı takdirde Kur'ân okumaktan aciz kalacak olan bir kimse, namazını oturup kıraetle kılar. Ayakta bir miktar okumaya gücü yeten kimse, gücü yettiği kadar ayakta okur, geri kalan kısmı oturarak okur.

Rükû ve secde ile namaz kıldığı takdirde yarasından kan akacak olan bir kimse namazını ayakta veya oturarak imâ ile kılar. Ayakta namaz kıldığı takdirde idrarını tutamayacak olan kimse de, namazını oturarak rükû ve secde ile kılar.

Tek başına namaz kılınca kıyama gücü yettiği halde, cemaatle kıldığı zaman buna gücü yetmeyen kimse, ayakta namaza başlar, sonra oturur. Gücü varsa rükû için yine ayağa kalkar ve rükû eder; fakat namazı tekrar kılması gerekmez.

Oturduğu halde de, rükû ve secde etmeye gücü yetmeyen kimse, başı ile ima ederek rükû ve secdesini yapar. Secde için, rükûdan daha fazla başını eğer. Üzerine secde etmek için yastık gibi bir şey temin etmesi uygun değildir.

Oturarak da namazını kılamayan kimse, sırt üstü yatar ve ayaklarını kıble yönüne doğru uzatır. Sonra rükû ve secde için ima ederek namazını kılar. Başı ile ima edebilmesi için, omuzlarının altına uygun bir şey konur. Böyle bir hasta, yüzü kıbleye yönelmiş olarak sağ yanı üzerine yatıp ima ile rükû ve secde yapsa, namazı yine caiz olur. Fakat gücü varsa, arkası üzerine yatması daha iyidir.

Oturarak namaz kılabilecek bir hasta, gücü varsa teşehhüdde oturulduğu gibi oturur ve böylece namazını tamamlar. Buna gücü yetmiyorsa, kolayına geldiği şekilde oturur.

Başı ile ima etmeye gücü yetmeyen bir hasta, İmam Azam'a göre namazını sonraya bırakır; kalbi ile, kaş ve gözleri ile ima

etmez. İmam Ebû Yusuf'a göre, bu durumda kalbi ile imada bulunmazsa da, göz ve kaşları ile ima eder. İmam Züfer ile İmam Şafiî'ye göre, kalbi ile de imada bulunur.

Diğer bir rivayete göre, böyle bir hastanın acziyet hali bir gün ve bir geceden fazla devam ederse, bu süre içerisindeki namazları büsbütün kendisinden düşer. Aklı başında olsa da hüküm budur.

Bir kimsenin baygınlığı bir gün ile bir geceden az devam ederse, bu arada geçen namazlarını kaza eder. Fakat bundan çok devam ederse, namazları üzerinden düşer. Bu azlık ve çokluk İmam Azam'a göre saat itibarıyladır. İmam Muhammed'e göre ise, geçen namazların vakitleri itibarıyladır. Bunun için İmam Muhammed'e göre, geçmiş olan namazlar beşten fazla ise düşerler; değilse düşmezler. Bu görüş daha sahih görülmektedir.

Netice itibarıyla namaz, tam bir özür bulunmadıkça asla terk edilemez ve geciktirilemez. Aksi halde Yüce Allah'ın azabı çok şiddetlidir, pek korkunçtur. O'nun büyük varlığına sığınırız.

Bir özre dayanmaksızın farz namazlar hayvan/vasıta üzerinde kılınmaz. Bu hususta vitir namazı ile cenaze namazı ve yerde okunmuş olan secde ayetinden dolayı yapılacak tilavet secdesi ve kazası gereken herhangi bir namaz da aynı hükme tabiidir.

## Arabada, Trende, Gemide, Uçakta Namaz Kılınır mı?

Aslında konunun gündeme gelmesinin sebebi, insan hayatında bu vasıtaların artık çok önemli yer tutmasıdır. Bir yolculuk sırasında nasıl namaz kılınacağı husus mezheplerce belirtilmiştir. İmam Azam'dan bir rivayete göre, sabah namazının sünneti de bir özür bulunmadıkça hayvan üzerinde kılınamaz. Hareket halinde olan bir araba vs., yürür halde olan hayvan hükmündedir. Onun için bir zaruret bulunmadıkça hareket halinde olan araba üzerinde farz ve vacib namazlar kılınamaz.

Yerde duran araba ise, yer üzerindeki bir sedir ve bir taht gibi olduğundan üzerinde namaz kılınabilir.

Uçakta iken eğer ayakta namaz kılınabiliyorsa namazlar ayakta kılınır. Ayakta namaz kılma imkanı yoksa duruma göre uçağa binmeden veya indikten sonra cem ederek kılınabilir. Öğle namazı ikindi ile, akşam namazı da yatsı namazı ile cem edilebilir. Namazlar cem edildiğinde iki farz arasındaki sünnetler kılınmaz.

Bir zaruretten dolayı hayvan, araba, uçak vs. üzerinde oturarak namaz kılan kimse, rükû ve secdeyi ima ile yapar; secde için rükûdan biraz daha fazla eğilir. Herhangi bir eşya üzerine başını koyarak secde etmesi mekruhtur.

Sünnet ve müstehab namazlar, bir özür bulunmaksızın oturularak da kılınabilir. Fakat faziletli olan, ayakta kılınmalarıdır. Bunda âlimlerin ittifakı vardır. İmam Azam'a göre, yalnız sabah namazının sünneti bundan müstesnadır; özürsüz oturularak kılınmaz. Yukarda buna işaret edilmişti. Teravih namazını da özürsüz oturarak kılmak mekruhtur.

Bir kimsenin ayakta olarak başladığı nafile bir namazı, yorulduğunda bir yere dayanarak veya oturarak kılması caizdir. Böyle bir özür bulunmadıkça, bir yere dayanılması veya oturulması mekruhtur.

Bir kimse oturarak kılmaya başladığı nafile bir namazı, kalkıp ayakta tamamlayabilir. Bunda ittifak vardır.

Görüldüğü üzere bir Müslüman zor şartlarda bile olsa namazını kılmak ile mükellefdir. Dinimiz her şartta yaşanılabilecek bir evrenselliğe ve enginliğe sahiptir.

## Günümüzde Seferiliğin Hükümleri Değişmiş midir?

Kişinin herhangi bir nedenle ikamet ettiği yerden kalkıp başka bir yere gitmesi veya gitmek için yola koyulması, Arap-

çada sefer veya müsaferet olarak adlandırılmakta olup, bu şekilde yola çıkmış kişiye de seferî veya müsafir denilir. Seferînin mukabili mukimdir ve mukim bir yerde yerleşik bulunan, yolcu olmayan kişi anlamındadır.

Hanefî mezhebi bu konuda mekân'ı esas almış ve Allah Resûlû'nun hadis-i şeriflerinde belirtildiği üzere 3 konaklık yani 90 km'lik mesafeyi kat' eden insan "seferî" dir hükmünü vermişlerdir.

Hanefî fukahası, bu mesafenin alınmasında kullanılan vasıtayı hiç değerlendirmeye almamıştır.

Yalnız çağımızın bazı âlimleri ulaşım vasıtalarının gelişmesini de nazara alarak, seferiliğin tahakkuku için zamanın esas alınması ve sevâd-ı âzâm'ın (toplumun çoğunluğunun) yolculuk yaptığı vasıta ile üç günlük zaman sonucu ancak seferi olunabileceğini söylemişlerdir. Merhum Allame Elmalılı, bu görüşün öncülerinden sayılır. O, konu ile ilgili görüşlerini açıkladığı risalesinde bunu uzun boylu müdafaa eder ve o günkü şartlar altında tren'in ölçü olarak alınmasını söyler.

Fakat Elmalılı, bu risalesini "Bir kitapta bir görüşün açıklanması ile herkesin ona uymaya mecbur olduğu iddia edilemez. Fetva sorumluluğu da bana ait değildir. Ben de bir görüş açıklamasında bulundum." diyerek bitirir.

Öte yandan seferilik, sadece namazların kısaltılmasını doğuran fiilî bir durum değildir. Bunun haricinde oruç tutma, sefer mesafesi dışında kocası ölen kadının iddet beklemesi, kadınların tek başına yolculuk yapması... gibi meseleler de seferiliğin neticeleri arasında yer alır. Bu açıdan meseleyi daha geniş bir çerçeve içinde ele alıp değerlendirmek gerekir.

Netice itibarıyla; bu konuda net ve kesin bir hüküm vermek zordur. Bunu, bütün Müslümanların fetvasını kabulleneceği ilmi bir hey'et verecektir; başka bir ifade ile, bu ve bunun gibi

çözüm bekleyen meseleler, böylesi bir ilmi hey'etin teşekkülünü beklemektedir. O zamana kadar mevcut fukahanın çoğunluğunun kabul ettiği 90 km. de seferî olunur görüşüyle hareket etmek en uygun olsa gerektir.

## Seferiliğe Ait hükümler Ruhsat mıdır, Mutlaka Uyulması Gereken Kurallar mıdır?

Yolculuk durumu, genel olarak meşakkat ve sıkıntı içerdiğinden bu durumdaki kişi için bazı kolaylıklar getirilmiştir. Bunlar yolcuya tanınan ruhsatlardır. Bunların başında Ramazan ayında yolculuk yapan kişi için tanınan, orucu yolculuk anında tutmayıp sonraya bırakma ruhsatıdır. Normalde bir gün bir gece olan mest üzerine mesih süresi, yolcu için üç gün üç geceye çıkarılmıştır. Ayrıca yolcu olan kişinin, dört rekâtlı farz namazlarını ikişer rekât olarak kılmasına da izin verilmiştir. Buna "kasrü's-salat" denir.

Hanefî mezhebinde seferî iken namazların kısaltılması Allah'ın bir lütfudur. Bu lütuf azimet manasında bir ruhsattır. Bu itibarla yolcunun namazı kasretmesi vaciptir. Yolcunun bilerek dört rekatlı bir farzı ikiye indirmeyip dört kılması mekruhtur.

Yolculukta dört rekâtlı namazların kısaltılarak kılınması konusunda ayet ve Peygamberimiz'in uygulaması bulunmakta olup ayrıca âlimler bu hüküm üzerinde icma etmişlerdir.

İmam Şafiî'ye göre yolcu serbesttir. Dilerse dört rekatlı farzları kısaltmadan kılabilir.

Namazların kısaltılmasına ilişkin ayet şudur: "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size kötülük etmesinden (fitne) korkarsanız, namazları kısaltmanızda bir sakınca yoktur."[160]

[160] Nisa, 4/101

Seferî kimse bir beldede on beş gün ve daha fazla kalmaya niyet edince mukim olur ve artık namazlarını tam kılar. Eğer on beş günden az kalmaya niyet ederse seferiliği devam eder.

Namaz cemaatle kılındığında mukim yolcuya, yolcu mukime uyabilir. Mukim kişi, seferi kişiye uymuşsa, seferi iki rekâtın sonunda selâm verince, mukim selâm vermeyip kalkar, namazı dörde tamamlar.

## Namazların Cem (Birleştirilmesi) Ne Anlam İfade Eder?

Cem', öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlarının birlikte kılınmasını ifade eden fıkıh terimidir.

Beş vakit namazdan her birinin kendine ayrılan vakit içinde kılınması farz olmakla beraber bazı özel durumlarda öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlarının birleştirilerek (cem') kılınması caiz görülmüştür. Birleştirilen iki namazın, öncekinin vaktinde kılınmasına cem-i takdîm, sonrakinin vaktinde kılınmasına da cem-i te'hîr adı verilir. Önceki namazın kendisine ayrılan vaktin son kısmında, sonraki namazın vaktinin ilk kısmında kılınması halinde ise cem-i sûrî denilen sadece dış görünüşte bir cem meydana gelmiş olur.

Bu şekilde namazların birleştirilmesi (cem) belli şart ve kayıtları olan fıkhi bir ruhsattır. Bu konuda mezhep imamlarının farklı mütalaaları vardır: Hanefî mezhebinde namazları cem' sadece Arafat ve Müzdelife'de yapılabilmektedir. Arafa't'ta cem-i takdim, yani öğle ile ikindi namazları öğle vaktinde, Müzdelife'de ise cem-i tehir yani akşamla yatsı namazları, yatsı vaktinde kılmak suretiyle eda edilir. Hanefî mezhebinde bu iki durumun dışında namazları birleştirerek kılma yoktur.

Hanefî fukahası Efendimiz'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bazı hallerde cem' ederek kıldığı namazları ise, sûri cem' olarak telakki etmişler ve bunu mutlak cem'den ayrı düşünmüşlerdir. Buna

göre ilk vaktin sonunda o vaktin namazı ve hemen akabinde giren vaktin namazı da vaktin evvelinde kılınmış ve bu cem' gibi anlaşılmıştır.

Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezheblerine göre cem'in vakti yoktur. Cem-i takdim ve te'hir çeşitli zamanlarda olabilir. Cem'i kabul edenlere göre, iki namazın cem' edilmesini caiz kılan sebepler, ayrıntıdaki görüş ayrılıkları bir tarafa bırakılacak olursa şunlardır.

**Yolculuk** (sefer) Hanefîlerin dışındaki âlimlerin çoğu seferi (yolculuğu) bir mazeret kabul ederek, yolculukta cem' yapılmasını caiz görmüşlerdir.

**Yağmur, çamur, kar, dolu.** Yağmur, Malikî, Şafiî ve Hanbelî mezheplerinde, yolcu olmayan (mukim) kişiler için bir mazeret kabul edilmiş ve böyle günlerde namazın cem'i belli şartlarda caiz görülmüştür.

**Hastalık** Malikîlere göre hasta bir kişi, ikinci bir namazın vaktine kadar durumunun namaz kılamayacak derecede kötüleşeceğinden veya bayılacağından endişe ediyorsa cem edebilir. Hanbelîler de hastalık sebebiyle meşakkat söz konusu olduğunda cem'i caiz görmüşler ve emzikli kadını, istihaze kanı gören kadını, özür sahibi kişileri ve her vakit için abdest almaktan âciz olan kişileri de aynı hükümde tutmuşlardır. Şafiîlere göre ise hastalık sebebiyle cem' caiz değildir.

Sabah namazı hiçbir şekilde cem' edilmez. Cem' yalnız öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı arasında olabilir. Şayet cemi takdim yapılacaksa, mesela öğle ile ikindi, öğlenin vaktinde birlikte kılınacaksa, öğle namazına başlarken cem yapmaya niyet etmek gerekir. Bazı âlimlere göre birinci namazı bitirmedikçe de niyet edilebilir. Cem'i tehir de ise, birinci namazın vakti içerisinde cem' yapmaya niyet etmek gerekir. Aksi takdirde, namazı vaktinden sonraya ertelemiş olur ki bu haramdır.

Cem'i takdimde sırayı gözetmek gerekir. Öğle ile ikindi cem ediliyorsa önce öğle sonra ikindi kılınmalıdır. Aradaki sünnetler kılınmaz. Cem'i tehirde de yine sıraya riayet etmek gerekir. Şafiîlere göre riayet edilmezse ikinci namaz kaza olarak kılınmış olur.

Akşam ile yatsının cem'i takdim olarak birlikte kılınması durumunda vitir namazı yatsı namazından sonra kılınır.

## Kılınmayan Namazların Kaza Edilmesi Namaz Borcunun Ödenmiş Olması Anlamına mı Gelir?

Bir namazı vaktinde kılmaya "eda", namazda oluşan herhangi bir eksiklik sebebiyle aynı namazı vakti içinde tekrar kılmaya "iade", vaktinden sonra kılmaya ise "kaza" denir. Vaktinde kılınamayan namaza "fâite" (çoğulu fevâit) denir. Vaktinde kılınamamış namazı ifade için "kaçmış" anlamındaki fâite kelimesinin kullanılmış olması, bir Müslüman'ın namazı kasten terk etmeyeceğini, vakti içinde eda edeceğini, ancak uyuma ve unutma gibi elde olmayan nedenlerle namazın kaçmış olabileceğini hissettirmesi bakımından mânidar bir seçimdir. Kasten terk edilen bir namazın yerini başka hiçbir şey dolduramaz. Belli sebeplerden dolayı kaçırılan ve eda edilemeyen namazın bir an önce kaza edilmesi durumunda, telafi edilmiş olması Allah'ın rahmetinden umulur.

Allah Resûlü'nün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu husustaki ifadesi şöyledir: "Biriniz uyuyakalır veya unutur da bir namazı vaktinde kılamaz ise, hatırladığı vakit o namazı kılsın; o vakit, kaçırdığı namazın vaktidir."

Ebû Katâde r.a. anlatıyor: "Resûlullah'la beraber bir gece boyu yürüdük. Cemaatten bazıları:

"Ey Allah'ın Resûlü! Bize mola verseniz!" diye talepte bulundular. Efendimiz:

"Namaz vaktine uyuya kalmanızdan korkuyorum" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Bilal:

"Ben sizi uyandırırım!" dedi. Böylece Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* mola verdi ve herkes yattı. Nöbette kalan Bilal de sırtını devesine dayamıştı ki gözleri kapanıverdi, o da uyuyakaldı. Güneşin doğmasıyla Resûlullah uyandı ve:

"Ey Bilâl! Sözün ne oldu?" diye seslendi ve Hz. Bilâl:

"Üzerime böyle bir uyku hiç çökmedi" diyerek cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Allah Teâlâ Hazretleri, ruhlarınızı dilediği zaman kabzeder, dilediği zaman geri gönderir. Ey Bilal! Halka namaz için ezan oku" buyurdu. Sonra abdest aldı ve güneş yükselip beyazlaşınca kalktı, kafileye cemaatle namaz kıldırdı."[161] Ebû Dâvûd'un bir diğer rivayetinde bu olay şöyle gelmiştir: "Namazın kaçmış olmasından korkarak kalktık, Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*:

"Ağır olun, ağır olun, bunda bir taksiriniz yok!" buyurdu. Güneş yükselince de:

"Sizden kim sabahın iki rekat sünnetini mutad olarak kılıyor idiyse yine kılsın" dedi. Bu emir üzerine kılan da, kılmayan da kalkıp sünnetini kıldı. Sonra Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* namaz için kâmet emretti. Kâmet getirildi. Efendimiz kalktı ve bize namaz kıldırdı. Namaz bitince:

"Haberiniz olsun, Allah'a hamdediyoruz ki, bizi namazımızdan, dünyevî işlerimizden herhangi biri alıkoymuş değildir. Ancak ruhlarımız Allahu Teâlâ'nın kabza-i tasarrufundadır, dilediği zaman onu salar. Sizden kim sabah namazına, sabahleyin mu'tad vaktinde kavuşursa, sabah namazıyla birlikte bir mislini de kaza etsin!" dedi.[162]

---

161 Buhârî, Mevâkît 35, Tevhîd 31; Müslim, Mesâcid 309-311
162 Buhârî, Mevâkît 35, Tevhîd 31; Müslim, Mesâcid 309-311

Namazın kılınamaması ile ilgili olarak şeytanın müdahalesi Muvatta'da şöyle rivayet edilir: İmam Malik, Zeyd İbn Eslem'-den naklen anlatıyor: "Resûlullah *(aleyhissalâtu vesselâm)* buyurdu ki:

"Muhakkak ki, Allah, ruhlarımızı kabzetmektedir. Dilerse onu, bize bundan başka bir vakitte iade eder. "Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* böyle söyledikten sonra Hz. Ebû Bekri's-Sıddîk'a *(r.a.)* yönelerek:

"Şeytan bu gece namaz kılmakta iken Bilal'e geldi ve onu yatırdı. Uyuması için bir çocuk nasıl sallanarak avutulursa öylece onu da sallayarak uyuttu" dedi. Resûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sonra Bilal'i çağırdı. Gelince Bilal, Resûlullah'a onun Hz. Ebû Bekr'e anlattığının tıpkısını haber verdi. Hz. Ebû Bekr bu işittikleri karşısında:

"Şehadet ederim ki, sen Allah'ın Resûlüsün! demekten kendini alamadı."[163]

Vaktinde kılınamamış olan beş vakit farz namazın kazası farz, vitir namazının kazası ise vacip olur. Sünnet namazlar, kural olarak, kaza edilmez. Bununla birlikte sabah namazının sünneti farzı ile birlikte kaçırıldığında o gün güneşin doğup, kerahet vaktinin çıkmasından sonra öğleyin Güneş tam tepede oluncaya kadarki zaman dilimi içinde kaza edilebilir.

Namaz belli vakitlerde yerine getirilmesi gereken bir farz olduğu için, bir özür olmaksızın namazın vaktinde kılınmayıp kazaya bırakılması büyük günahtır ve namazı kaza etmek bu günahı kaldırmaz. Kaçırılan namazı kaza etmek, namazı terk etme günahını kaldırır, fakat vaktinden sonraya bırakma günahını kaldırmaz. Bunun için ayrıca tevbe ve istiğfar etmek gerekir.

Meşru bir mazeret sebebiyle namazın kazaya kalması veya bırakılması günah olmaz. Düşman korkusu veya bir ebenin doğum yapacak kadının başından ayrılması halinde çocuğun veya

163 Muvatta, Vükûtu's-Salât, 26

annesinin zarar göreceğinden korkması gibi durumlar meşru birer mazerettir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hendek Savaşı'nda namazlarını tehir etmiştir.

Hayız ve nifas hallerinde kadınlardan namaz borcu düşer. Yani kadınlardan bu hallerinde namaz kılmaları istenmediği gibi, bu halde iken kılmadıkları namazları daha sonra kaza etmeleri de istenmemiştir.

## Kazaya Kalmış Namazlarımızı Nasıl Kılacağız?

Kazaya kalmış bir namaz, vakti içinde nasıl eda edilecek idiyse daha sonra kaza edilirken o şekilde kılınır. Meselâ seferde iken dört rekâtlı bir namazı kaçıran kimse bunu ister seferde isterse aslî vatanına döndükten sonra kaza etsin, iki rekât olarak kılar. Aynı şekilde, normal zamanda kazaya kalmış olan dört rekâtlı bir namazı sefer esnasında kaza edecek olan kişi de sefer haline bakılmaksızın bu namazı dört rekât olarak kaza edecektir.

Üzerinde çok sayıda kaza namazı bulunan, meselâ namaza geç yaşlarda başlamış olan kişi, geçmiş namazları kaza ederken "Vaktine yetişip de kılamadığım ilk sabah /ilk öğle /ilk akşam /ilk yatsı namazını kılmaya" şeklinde niyet edebileceği gibi, "Vaktine yetişip de kılamadığım son sabah... namazını kılmaya" şeklinde de niyet edebilir. Böylece hangi namazı kaza ettiği bir ölçüde muayyen hale gelmiş olur.

## Namazın Sünnetleri Yerine Kaza Namazları Kılınabilir mi?

Namazın sünnetleri dediğimiz nafile ibadetler Efendimiz'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* farz namazların başında ya da sonunda tamamlayıcı olarak kıldığı namazlardır. Rabbimizi en iyi tanıyan, Kur'ân'ı en iyi anlayan, İslam'ı en iyi bilen ve kulların en güzeli olan Nebiler Sultanı'nın takdir buyurdukları bir namazı kendi inisiyatifimizle başka bir namazla değiştirmek en hafif tabirle

Efendimiz'e karşı su-i edep olur. Farzın yeri ayrıdır, sünnetin yeri ayrıdır. Kaza namazı kılmak isteyen bir insanın namaza karşı belli bir hassasiyeti oluştuğu kabul edilir. Bu hassasiyetle birlikte Efendimiz'in bir ömür boyu hiç terk etmediği sünnet namazları terk etmek açık bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Rabbine olan borçlarını bir an önce ödemek isteyen bir mümin kaza namazlarını kılmaya başlamalı, sünnetlerini de ihmal etmemelidir. Zira Cenab-ı Hak, farzlardaki eksikliklerimizi nafilelerimizle gidereceğini buyurmakta ve sünnet namazlar zaten bir anlamda kaza namazı gibi görülmektedir. Kaza namazlarını düzenli olarak kılmaya başlayan birinin ömrü bütün namazlarını kaza etmeye yetmezse, niyetindeki ihlasa binaen Allah onu affedecek ve bütün namazlarını kılmış gibi muamele edebilecektir. Dolayısıyla bize düşen farzıyla, sünnetiyle, nafilesiyle bütün ibadetlerimizi mükemmelen yerine getirmek, eksiklerimizi de tamamlamaya çalışmaktır. Burada bir hadis-i şerifi zikredelim. Hureys ibn Kabîsa diyor ki: "Medine'ye geldim ve: "Ey Allah'ım! Bana salih bir arkadaş nasip et!" diye dua ettim. Derken Ebu Hüreyre r.a.'ın yanına oturdum. Kendisine: "Ben, Allah'a bana sâlih bir arkadaş nasip etmesi için dua ettim. Bana, Resûlullah"tan işittiğin bir hadis söyle! Olur ki Allah Teala Hazretleri ondan faydalanmamı nasib eder!" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Ben, Resûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle söylediğini işittim: "Kıyamet günü, kişi amelleri arasında önce namazın hesabını verecek. Bu hesap güzel olursa kurtuluşa erdi demektir. Bu hesap bozuk olursa, hüsrana düştü demektir. Eğer farzında eksiklik çıkarsa Rab Teâlâ hazretleri: "Bakın, kulumun (defterinde yazılmış) nafilesi var mı?" buyurur. Böylece, farzın eksikleri nafile (namazları) ile tamamlanır. Sonra, bu tarzda olmak üzere diğer amelleri hesaptan geçirilir.[164]

---

[164] Tirmizî, Salât 305; Nesaî, Salât 9

## Zaman Zaman Namazda Dünyevî Düşünceler Hatırımıza Geldiği Oluyor. Bu Düşüncelerin Namazımızın Mükâfatına Tesiri Var mıdır?

Böyle düşüncelerin içine girdiği bir farz namaz eda edilmiş sayılır, namaza ait sevabı alır ama namaz miracıyla mukadder zirveye ulaşamayabilir. Evet, mümtaz bir edaya, mümtaz bir mükafat, en âlâ şekilde yerine getirilen namaza da elbette ekstradan mükafat verilecektir.

Onun için namazda, elden geldiğince uhrevî mülahazalarda bulunmaya gayret edilmelidir. Ne var ki fıtratımızın icabı, kendimizi bütün bütün dünyadan kurtaramıyoruz. Ancak, bütün bütün dünyevî işlerimizle meşgul olunca da namazı bir "büro" haline getirmiş oluruz.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Elden geldiğince dünyanın ve dünya işlerinin namazlarımıza girmesine müsaade etmemeliyiz.

Namaz; insanı Allah'a yaklaştırmada hem bir vesile hem de yakınlaşmanın ta kendisidir. Gaflet ise arızîdir. Gaflet hali gelip geçtiğinde ardından bir üzüntü bırakmıyorsa o insan tehlikede demektir.

## Eda Ettiğimiz Namazlar Açısından Kaç Çeşit Namaz Vardır?

İçinde bulunduğumuz ruh hâli açısından eda ettiğimiz namazları şöyle tasnife tâbi tutabiliriz.

1. Mükellefiyet olarak eda edilen namaz: Ülfet alaşımlı, her gün yapılan sıradan işler gibi görülen ve sadece Cenâb-ı Hakk'ın emrini yerine getirmiş olmak ve yükümlülükten kurtulma düşüncesiyle sınırlı kalarak kılınan namazlar bu mertebeye dâhildir. Hiç namaz kılmamaya göre elbette ki bu da bir mertebedir. Benim her günkü namazlarım böyle, ben hep bu hislerin altında namazımı böyle kılıyorum öy-

leyse kılmayayım diyemeyiz. Ancak, böyle namaz sahipleri, namazı terketme mes'uliyetinden kurtulsa da namazdan elde edilebilecek feyizlere tam mazhar olamazlar. Namazın kazandıracağı ilâhi lütuflardan mahrum kalırlar.

2. Kötülüklerden koruyan namaz: Namaz insanları fuhşiyattan ve dinin çirkin gördüğü bütün kötülüklerden korur. Allah (*celle celâlühû*) Kur'ân-ı Kerîm'de: "Namaz insanı fuhşiyat ve münkerattan alıkoyar" buyuruyor. Buna mukabil bizim, namazın içinde veya dışında da fuhşiyat irtikab etmemiz, namazlarımızı kamil ma'nâda eda edemediğimizi gösterir.

Mükemmel ma'nâda namazı, yani mükemmel namazı fıkıh kitaplarındaki "kâmilen ve nâkisen eda" değerlendirmelerine has görmemek gerekir. Belki onu, bütün bir hayata ve davranışlarımızın en küçük teferruatına varıncaya kadar ihatası bulunan bir husus olarak görmemiz lazımdır. Böyle olunca da, İslâm'a ve onun hükümlerine zıd, yapmış olduğumuz herhangi bir hile, hud'a, başkalarını kandırma... vs. bizim namazımızın kamil olmadığının bir alâmeti olsa gerek.

Evet, Cenâb-ı Hak, namaza böyle bir hususiyet vermiştir. Ne var ki, namazdan bu ölçüde istifade edebilmek, gerçek namaz ruhunu yakalamakla mümkün olur. Şuurlu eda edilmiş her namaz, sahibini, koruyucu bir atmosfer gibi kuşatır ve münkerâtın yol bulup ona ulaşmasına mâni olur. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* namazdaki bu hususiyeti, kapısının önünden geçen nehirde, her gün beş defa yıkanan insanın kirlerden temizlenmesi teşbihiyle de anlatır. Zaten namazdaki bu hususiyettir ki, sel sel olup üzerimize gelen münkerâttan, kötülüklerden bizleri koruyup muhafaza etmektedir. Aksi halde bu kadar çirkinliğe ruhumuzun direnç göstermesi nasıl mümkün olurdu ki!

Peygamber Efendimize hitaben "Allah, senin secdede nasıl kıvrım kıvrım kıvrandığını biliyor" âyeti, bize Efendimiz'in ibadetini tasvir etmenin dışında, nasıl ibadet etmemiz gerektiğini de anlatmaktadır. Mademki, -hadisin ifadesiyle- o nasıl namaz kılıyorsa öyle namaz kılmakla mükellefiz. O halde bu mükellefiyeti sadece namazın şekline ircâ etmemiz kat'iyen doğru değildir. Namazdaki ruh ve ma'nâyı kavrama ve o konsantrasyon içinde Allah'a kulluğumuzu arz etme hep bu çerçeve içinde mütalâa edilmelidir. Elbette ki bir Nebî'nin kıldığı namazı şekil ve ma'nâ itibariyle yakalamamız, O'nun duyduklarını duymamız mümkün değildir. Fakat bu, o yolda olmaya da mâni değildir. Herkes ibadetinde, Allah ile olan irtibatı ve O'na gönlünde ayırdığı yer ölçüsünde mükemmeli yakalayabilir ve yakalamalıdır da.

3. Mi'rac buudlu namaz: Her dakikası seneler kazandırabilecek çapta kılınan namaz Miraç televvünlü namazdır. Böyle bir namazı yakalamak çok zordur ve ancak seçkin ruhlara mahsustur; ama yine de mümkündür. Madem mümkündür, herkes gayret etmeli ve hiç olmazsa hayatının belli dönemlerinde böyle bir namazı yakalamaya çalışmalıdır.[165]

Burada şu hatırlatmayı yapmakta da fayda var: Namaz her şeyden evvel bir mükellefiyettir; dolayısıyla da istenen seviye ve keyfiyette eda edilmese de, mutlaka kılınmalıdır. Seviyeli namaz kılamıyorum diye namazı terketmek, bir şuur emaresi değil, aksine şeytana maskara olmanın ifadesidir. Şeytanın sağdan bir yaklaşımıdır. Müminler bu oyuna gelmemelidirler. Diğer taraftan, namazın belli rükünleri, belli vakitleri vardır. Hiç kimsenin bunlarla keyfî tasarrufta bulunmaya hakkı ve salahiyeti yoktur. Kendisinde böyle bir hak görenler de kesinlikle sağdan gelen şeytana yenik düşmüş kişilerdir. Dedikleri de söyledikleri de, ilmin, bilginin değil bu yenilginin delili ve işaretidir.

---

165 Kürsü, 13 Nisan 2007

## Namaz Kılmayanları Bekleyen En Büyük Tehlike Nedir?

İnsan donanımlı yaratılmış bir varlıktır. Bazı latifeler kendisine hediye edilmiştir. Bu bazı latifeler, manevi dirençler ruh ve kalbin kayyimi, ayakta tutan esasları durumundadır. Cenâb-ı Hakk'ın engin rahmetindendir ki, bunların pek çoğu pörsüyüp solsalar da ölmezler. Dolayısıyla belli günahlar neticesinde yaprak dökümüne uğrayan bu latifeler, tevbe mevsiminde tekrar yeşerir, çiçek açar ve meyve verirler.

İmam Şa'ranî'nin şu ifadesi bu hükmümüze delil kabul edilebilir. Diyor ki: "Ben namazsız bir insanla biraz yan yana otursam kırk gün namazımın bereketini bulamam." Onun bu sözünden, namazsız insanlarla düşüp-kalkmama ma'nâsının anlaşılması yanında, kırk gün sonra namazın bereketinden istifade edilebileceği ma'nâsını anlamak da mümkün... Zaten bazı hadisler de buna işâret eder mahiyettedir. Meselâ "içki içenin kırk gün namazı kabul olmaz" meâlindeki hadis buna örnek gösterilebilir. Bunun ma'nâsı, aslî ma'nâda namaz kabul olmaz demek değildir; belki namazla ulaşılabilecek öyle noktalar vardır ki, içki içen bir insan, kırk günlük bu ölü zaman içinde o önemli noktaya ulaşamaz, demektir. Bundan, aynı zamanda, kırk gün sonra tekrar istenen mükemmeliyette namaz kılabilir ma'nâsını anlamak mümkündür... İçki içenin namazının makbul olmamasını ise eskiler, "kemaline masruf" diye anlatırlar.. Yani o namaz, "namaz" kelimesiyle anlaşılan ihatalı, derin ve kurbete vesile olabilecek manadan yoksundur. Meselâ namaz kılar da yine kendisini münkerâttan alıkoymaz. Halbuki hakiki namaz, münkerâta girmeme hususunda ilâhî bir garantidir. Demek ki, içki içenin kırk günlük namazı böyle bir garantiden mahrumdur. Yani o, mükemmel bir namaz olmaktan uzaktır. Bununla beraber, içki bütün hayatî latifeleri öldürmüş de sayılmaz; zira kırk günün sonunda, eğer aynı cinsten günah işlen-

mezse, o kişinin pörsüyen, solan latifeleri tekrar yeşerip hayatiyet kazanabilmektedir...

Bazı latifeler ise, işlenen bazı günahlar neticesinde ebediyyen kurur, söner ve ölürler. Ama öyle anlaşılıyor ki, bu latifeler, insanın ruhî ve kalbî hayatı adına asıl hayat kaynağı olan latifelerden değildirler.

Şimdi de meselenin bir başka yönüne bakalım. Şayet günahlar böyle hayatî latifeleri bütün bütün öldürmüş olsaydı, küfür ve Allah'ı inkâr haydi haydi onları öldürürdü. O zaman da küfürden sonra imân, irtidattan sonra da geri dönüş kapıları tamamen kapalı demek olurdu ki; bu da pek çok şeyi içinden çıkılmaz hâle getirirdi. Hz. Ebû Bekirler, Hz. Ömerler böyle kapalı bir dönemden sonra imana uyanmışlardı.. uyanmış ve insanlığın ebedî sultanları olmuşlardı. Demek ki, onlardaki hayatî latifeler cahiliye döneminde bütün bütün ölmemiş ve her zaman imâna açık kalabilmişti. Sadece kalabilmiş de değil; ardından bir başkasının ulaşması imkânsız mertebe ve derecelere yükselmişlerdi..

Ayrıca, İslâm, insanın aslî fıtratına dönmesidir. Böyle bir dönüşle insan ikinci bir fıtrat kazanır. Eğer küfür ve inkâr, belli dönem itibariyle sahabenin aslî hüviyetini tamamen değiştirmiş olsaydı, o insanlardan hiçbiri imân edemez ve tabii gökteki yıldızlar haline gelemezlerdi. Aynı şeyi bazı büyük veliler için de söylemek mümkündür...

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, günahlar bazı latifeleri öldürür; bu doğrudur; fakat bu latifeler ruh ve kalbin asıl dinamikleri değildirler.. Ne var ki, insan her zaman bütün latifelerini hüşyar ve uyanık tutmakla mükelleftir. Onun içindir ki, Bediüzzaman "Hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork.. Bir dane, bir lokma, bir öpmekle batma.." buyurur. Zira bazı duygular çok naziktir, çabuk kırılırlar. İşlenen küçük bir günah bile onun mahvına sebep olabilir.

Velilerin ekserisi böyle bazı latifelerinin ölüp gittiğinden bahisle, kendi kendilerinden şikâyette bulunmuşlardır. Çünkü ölen latifeler, önemli ölçüde onların terakkilerine mâni' olmuştur. İnsanı keşfe hazırlayan latifeler ölmüşse, o insan ne kadar uğraşsa keşfe açılamaz; eşyanın perde arkasını müşahede edemez. Keşif ve keramet ne kadar ve ne derece önemlidir? Bu ayrı bir konu... Bizim burada söylemeye çalıştığımız sadece bir vak'anın raporu mahiyetindedir. Ancak şu hususu da ısrarla ve altını çizerek tekrarlamakta fayda görüyorum: Ölen latifeler kat'iyen hayatî latifeler değildir. Eğer bunun aksi olsaydı, tevbeye çağrılmamızın bir ma'nâsı kalmazdı..

## Teheccüd Namazının Ehemmiyeti nedir?

Gecelerini teheccüd feneriyle gündüz gibi aydınlatmış olanlar, berzah hayatlarını da aydınlatmış sayılırlar. Teheccüd, berzah karanlığına karşı bir zırh, bir silah, bir meş'ale ve kişiyi berzah azabından koruyan bir emniyet yamacıdır. Her namaz, insanın öbür âlemdeki hayatına ait bir parçayı aydınlatmayı tekeffül etmiştir; teheccüd ise ötelerin zâd, zâhiresi, azığı ve aydınlatıcısıdır. Kur'ân'da birkaç yerde teheccüde işaret edilmiştir.[166] *(İsrâ, 17/79; Secde, 32/16; İnsan, 76/26)* -İki rek'at kılınabileceği gibi, sekiz rek'at da kılınabilir.

Buhârî ve Müslim'in rivayetine göre İbn Ömer, rüyasında, iki dehşetli kimsenin gelip, onu kollarından tutarak derin alevli bir kuyunun bana getirdiklerini ve atacaklar diye korkunca da: "Korkma, senin için endişe yok" dediklerini, ablası vasıtasıyla Efendimiz'e anlatır. Allah Resûlü, "İbn Ömer ne güzel insandır; keşke, teheccüd namazını da kılsa" şeklinde tabir ve tevcihde bulunurlar... Allah, böylece rüyasında İbn Ömer'e cehenneme âit bir berzah levhasını göstermiş ve ona bir eksiğini

166 İsrâ, 17/59; Secde, 32/16; İnsan, 76/26

hatırlatarak, Efendimiz'in tavsiyeleriyle o eksiğin kapatılmasını sağlamıştır.

Ülfetin dağılmasında, kalplerin yumuşamasında, şeytan ve günahların tesirlerinden korunmada; Allah korkusu, Allah haşyeti ve muhabbetinden, gecenin zülüfleri üzerinde bırakılan birkaç damla gözyaşı ve herkesin uyuduğu saatlerde uyumayan gözlerle eda edilen zikirler, tesbihler, kılınan namazlar ve mütalâa edilen derslerin kalplere ne kazandırdığı, ancak tatbikatla ve tadıp bilmekle anlaşılır... Geceleri aydın olan insanların, gündüzleri hiç aydın olmaz mı?

Meşhur müfessir Beyzavi ile ilgili bir menkıbe anlatılır. Kadı Beyzavî, tefsirinin birinci cildini yazdıktan sonra rahatsızlanmış ve etrafındakiler de onu öldü sanmışlar. Techiz ve tekfini yapıldıktan sonra mezara gömmüşler. Gece olunca Beyzâvi uyanmış ve bağırmaya başlamış. Yanı başındaki mezardan birisi, "Ne bağırıyorsun? Bu gece yarısı seni kim duyar ki? demiş. Kadı da, "Sen gece olduğunu nereden biliyorsun? diye sormuş Adam, "Ben geceleri Ya Sin suresini, gündüzleri Tebâreke Suresini okurdum, namaz kılardım. Onların nuru sayesinde biliyorum." cevabını vermiş. Sonra gündüz olunca "Şimdi bağır!" demiş. Mezarlıktan geçenler sesini duyunca gelip Kadı'yı çıkarmışlar. Bu cereyan etmiş olsa da olmasa da bir menkıbe. Ve bu menkıbenin devamında şu var: Bundan dolayıdır ki, Kadı'nın tefsirinin ikinci cildinin daha ruhanî olduğu söylenir.

## Namazı Bazen Aradan Çıkartma Duygusuyla Edâ Ediyoruz. Yani Bir Anlamda Geçiştiriyoruz. Bu Tehlikeli midir?

Namazı çok önemlidir, aradan çıkartılmaya gelmez. Namaz, öyle dünyevî işlerimiz arasında geçiştiriliverecek kadar önemsiz bir ibadet değildir. Hadi şu maçın devre arasında namazı-

mızı kılıverelim sonra devam edelim veya aradaki bir molayı bekleyip hızlıca namazı kılalım mülahazaları. Televizyonda dizi var, reklam arası verince namazımızı kılalım gibi düşünceler tehlikeli düşüncelerdir. Namaz bizim için en mühim bir meşgaledir. Bu itibarla da o, her zaman ciddiyetle ele alınmalı ve öyle eda edilmelidir. Değil başka biri yüzünden onun ihmale veya aceleye getirilmesi, gerektiğinde her türlü işimiz ona feda edilmelidir. Her şey namaza göre planlanmalı. Randevular, görüşmeler, iş planları, seyahatler, ama her mesele…Hatta ailemizle bir geziye bile çıkacaksak, namaz vakitlerini hesaba katarak hareket etmeliyiz.

## Cemaatle Namaz Kılmanın Değeri Nedir?

Peygamber Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* namazın cemaatle kılınmasına çok ehemmiyet vermiş ve her vesile ile bunu teşvik etmiştir. “Canımı gücü ve kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederek söylüyorum, içimden öyle geçiyor ki, birilerine odun toplamayı emredeyim, odun yığılsın. Sonra namazı emredeyim, ezan okunsun. Daha sonra bir adama cemaate imam olmasını emredeyim. En sonunda cemaate gelmeyen adamlara gidip onlar içindeyken evlerini yakayım.”[167] hadisi O’nun cemaate verdiği önemi göstermektedir. Nitekim fukaha, bu hadisten hareketle cemaate farz, vacib ve sünnet-i müekkede hükmünü vermişlerdir. Ahmed b. Hanbel Hazretleri; “Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin ve rüku edenlerle birlikte rüku edin”[168] ayet-i kerimesi ve arz ettiğimiz hadis-i şeriften hareketle, namazın cemaatle kılınmasının farz-ı ayın olduğu hükmüne varmıştır. Şafii fukahası, namazın cemaatle kılınmasını farz-ı kifaye olarak kabul ederken, Hanefî ve Malikîler ise sünnet-i müekkede olduğunda ittifak etmişlerdir.

---

[167] Buhârî, Ahkâm 52; Ezân 29; Müslim, Mesâcid 251–254

[168] Bakara, 43

İki cihan Serveri Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstündür"[169] buyurmuş ve cemaatle kılınan namazın sevap açısından daha faziletli olduğunu bildirmiştir. Ahiret sevabının umuma terettüp etmesi itibariyle, bir ferde verilen sevaptan diğerlerinin mahrumiyeti söz konusu değildir. O sevabın tamamı, nuraniyet sırrıyla herkesin defterine işlenir. Ashaptan Ebû Derdâ *(r.a.)* Efendimiz'den *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şunu rivayet eder: "Bir köy veya kırda üç kişi birlikte bulunur da namazı aralarında cemaatle kılmazlarsa, şeytan onları kuşatıp yener. Şu halde cemaate devam ediniz. Muhakkak ki sürüden ayrılan koyunu kurt yer" buyururken işittim.[170] Hatta Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* cemaatle namaz kılma imkanı varken tek başına kılınan namaz hakkında şöyle ikaz eder. İbn Mes'ûd *(r.a.)* şu hadis-i şerifi rivayet eder: "Yarın Allah'a müslüman olarak kavuşmak isteyen kimse, şu namazlara ezan okunan yerde devam etsin. Şüphesiz ki Allah Teâlâ sizin peygamberinize doğruya giden yolları açıklamıştır. Bu namazlar da hidayet yollarındandır. Şayet siz de cemaati terkedip namazı evinde kılan şu adam gibi namazları evinizde kılacak olursanız, peygamberinizin sünnetini terketmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terkederseniz sapıklığa düşmüş olursunuz. Vallahi ben, nifakı bilinen bir münafıktan başka namazdan geri kalanımız olmadığını görmüşümdür. Allah'a yemin ederim ki, bir adam iki kişi arasında sallanarak namaza getirilir ve safa durdurulurdu."[171]

Tabiîn efendilerimiz cemaat hususunda ne kadar titizdirler. Mesela A'meş (Süleyman b. Mihran) yetmiş sene boyunca ilk tekbiri hiç kaçırmaz. Yetmiş sene yetişemediğinden dolayı tek bir rekatı kaza etmez. Bir başkası ömrü boyunca namazlarda başkasının ensesini görmez, hep en ön saftadır.

---

169 Buhârî, Ezân 30; Müslim, Mesâcid 249
170 Ebû Dâvûd, Salât 46; Nesâî, İmâmet 48
171 Müslim, Mesâcid 256–257; Nesâî, İmâmet 50

Efendimiz cemaatın önemini anlatırken buyuruyor ki: "Çok defa içime geliyor ki birisi namaz için kamet okusun, cemaat namaza dursun, ben de gideyim cemaata gelmeyenlerin evini yakayım." Bir başka hadislerinde de "Cemaatle kılınan namazın evda ya da işyerinde tek başına kılınan namazdan Allah katında yirmi yedi derece daha faziletli" olduğunu buyururlar. Evet cemaate devam etmek çok önemlidir. Bir insanın hayatı boyunca on taneden fazla cemaatsiz münferit olarak kıldığı namazı varsa bu onun Allah'a karşı ayıplarından biridir. O on da ya uçakta ya havaalanında ya da yolda, yani cemaata imkan bulamadığınız yerlerde olmalı.

Asr-ı saadetten Bediüzzaman Hazretleri'nin talebelerine kadar daha sonraki devirlerde yaşayan hassas ruhlar, namazın mükemmilâtından (tamamlayıcı unsurlarından) sayılan "namazı cemaatle kılma" hususu üzerinde büyük bir titizlikle durmuşlardır.

Bu hadisler, aynı zamanda bize, Allah yolunda yapılan ibadet ü taat ve seyr ü sülukteki ferdî muvaffakiyetlerin, mutlak manada mükafaat ve karşılık göreceğini, ancak neticede bunların yine ferdiyet planında kalıp, hiçbir zaman cemaat halinde eda edilme keyfiyetine ulaşamayacağı hakikatini öğretmektedir. Bu husus; namaz, oruç, hac.. v.s. ibadetlerde olduğu gibi, iman ve Kur'an yolunda yapılan hizmetlerde de mevzubahistir. Ancak, devamlı olarak tek bir ferde, Allah'ın vadettiği şeylere ulaşma teminatının olmadığının da mutlak olarak bilinmesi gerekir. İnsan, hizmet adına tek başına harikulade bir şeyler yapsa bile bu, daima ferdiyet planında kalır. Fakat bir hizmet, duygu ve düşüncede aynı değerleri paylaşan bir cemaat halinde eda edildiği takdirde, iştirak-ı amal-i uhreviye düsturundan hareketle, cemaatin herbir ferdi bu hizmetten kazanılan sevaptan hissedar olur.

Hasılı, asrımız cemaat asrıdır ve hedeflenen gayelere ancak cemaat şuuruyla hareket edilerek varılabilir.

Bu sebeple onca fukahânın böylesine önemli gördüğü "namazı cemaatle kılmak" meselesinde de çok hassas olunması, bu hususun üzerinde ısrarla durulması icab eder. Kitap ve Sünnet'i çok iyi bilen, İcma' ve Kıyasın kurallarına vakıf olan insanların, dinin herhangi bir emriyle alakalı söyledikleri "bu çok önemlidir, bu olmazsa olmaz" sözü kulak ardı edilebilecek bir ifade değildir. Onu kulak ardı eden, zamanla kulak ardı edilmemesi lazım gelen daha pek çok şeyi hafife alıp gözmezlikten gelebilir. Cemaat en azından, usulüddin prensipleri açısından tamamlayıcı ve namazı daha güzel eda etmeye yardımcı bir unsurdur. Ayrıca cemaat halinde yapılan vazife, ferden ferdâ yerine getirilen bir vazifeden on kat daha üstündür; bir de, toplu eda edilen vazife namaz ise, o, yalnız kılınandan yirmiyedi derece daha faziletlidir.

## Hakkında İyi Düşünmediğimiz Bir İnsanın Arkasında Namaz Kılmak Zorunda Kalıyoruz. Bunun Sakıncası Olabilir mi?

Kendisi ile anlaşamadığımız veya bazı zaaflarını bildiğimiz insanlar olabilir. Bunlar imamlık da yapabilir. Cemaatle namaz kılma sünnet-i müekkede, Hanbeliler'e göre ise farzdır. Bir insan hakkında su-i zan etmek ise katiyen haramdır. Hele imamlık yapacak seviyede bilgili bir mümin hakkında su-i zanda bulunmak, bütün bütün çirkindir. Çünkü: "Ehl-i ilme karşı bir gıybet iki gıybet sayılır." Hz. Bediüzzaman "Hüsn-ü zanna memuruz" diyor. Ama bir insan vardır ki, açıktan açığa içki içer, faiz yer, ahlâksızlık ve hovardalık yapar. Bunun böyle olduğu bilindiği takdirde, onun arkasında namaz kılmak da, onun imam olması da mekruhtur. Fitneye mahal olmaması için sahabe Velid gibi, Yezid gibi kimselerin arkasında namaz kılmıştır. Sahabenin anlayışı bu ise buna ters düşen, sahabeye ters düşer. Şayet, fıskı açık birinin arkasında namaz kılmak istemiyorsak, o camiye değil, başka camiye gideriz ve kat'iyen

fitne çıkarmayız. Zira fitne bazen cinayetten daha büyük günah sayılır.

## "İçki İçenin 40 Gün Namazı Kabul Olmaz" Diye Bir Hadis Var mıdır?

İbadetin birkaç yönü vardır:

1. Kul, ibadetle cennete ehil hale gelir. Yani, bakırken altın, gümüş olur.

2. Allah'a karşı mükellefiyetlerini yerine getirir.

3. Hayrın hayır doğurması şeklinde bir salih daire teşekkül eder ve bu salih daire insanda ibadet, itaat aşkını uyarır; sonra da böyle devam eder gider. İçki mes'elesine gelince:

Öncelikle insan içki içtikten sonra kıldığı namazları kaza edecek diye sarih sahih bir nas olmadığı gibi, mürsel, merfû, zayıf, metruk bir rivayet de yoktur. Ayrıca nasıl insan jimnastik yaptığında sağlık ve sıhhat kazanır, insan da namazda yatıp kalkmakla ibadet aşkı kazanır. Ama içki içen insan daha sonra ibadet edince hiç içmeyen gibi olamaz, aynı derecede zevk ve lezzet alamaz. Dolayısıyla, "içki içmiş kişi 40 gün namaz kılamaz", demenin şerî hiçbir hükmü yoktur ama, yukarıdaki tesiri de düşünmek gerektir.

Bu şuna benzer. Bir insan bina için temel atar, duvar örer de, bu eve tavan yapmazsa eksik kalır. Aynen öyle de, içkili veya haram lokma yiyen kimse abdest alır, namaz kılarsa, vazifesini yerine getirir ve ona terettüb eden sevabı kazanır ama binanın çatısı bir ölçüde açık demektir. O, tamamlanınca teveccüh-ü ilâhî de gerçekleşir.

## Namaz Kılmadıkları Hayız Döneminde Kadınlara Ne Tavsiye Edilebilir?

Kadınlara şerir mahlûkların musallat olması, genelde onların hayız ve nifas dönemlerine rastlar. Bu dönemde kadınların

kendilerini korumaları mesela, namaz abdesti alarak, namaz kılamasalar dahi vakit içinde namaz kılınacağı süre seccade üzerinde kıbleye müteveccih olarak oturmaları öteden beri tavsiye edilen bir husustur.

## Namaz Kılan Bir İnsanı Bekleyen Tehlikeler Var mıdır?

Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: "Nice namaz kılanlar vardır ki, nasipleri sadece yorgunluk ve zahmettir." ve oruç hakkında da: "Nice oruç tutanlar vardır ki, nasipleri sadece açlık ve susuzluktur." buyurmaktadır.

Namazın ifade ettiği mana, bilhassa onun iç ifadesi, insanın iç derinliğiyle yakından alakalıdır. Kur'an'da da namazın anlatıldığı her yerde, onun bu iç derinliğine dikkat çekilmektedir. Mesela Mü'minûn suresinde, felah bulan insanlar anlatılırken; "Namazlarında huşû duyan müminler kurtuluşa ermişlerdir"[172] *(Mü'minûn, 23/1–2)* denilerek, namaz-huşû münasebeti nazara verilmektedir. Evet, huşû gerçek manasını ancak namazda bulur. Öyleyse insan namazda, namazdan başka bir şey görmemeli, duymamalı ve düşünmemelidir.

Namazla insan, muhtaç olduğu ve elinin yetişemediği ihtiyaçların temini için, fiilî ve kavlî duaya geçmiş, Allah'ın yüceliği karşısında "kemerbeste-i ubudiyet" içinde durmuş demektir. Evet o, mü'minin en mühim meselesidir. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, bu meseleyi izah ederken; "namazı, veda namazı kılıyor gibi kılın" buyururlar. Veda namazı; "şu kıldığım namaz, son namaz olabilir, bir kere daha belki namaz kılmaya muvaffak olamam.." düşüncesiyle kılınan namazdır.

Namaz, kalbin kûtu ve gıdası, ruhun da miracıdır. Bütün sıkıntılara karşı o, ruhu dinlendirir ve kalbi kanatlandırır. Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, dünyevî işlerinden sıkılınca, "Erihnâ

[172] Mü'minûn, 23/1-2

ya Bilal! Bizi bir ferahlandırıver ey Bilal!" diyerek ondan namaza çağrıda bulunmasını isterdi. Namaz tembel ve uyuşuk insanın yapabileceği bir şey değildir. O, daima hüşyar bir gönlün, uyanık kalb ve duyguların, Rabbin karşısında eda edeceği bir vazifedir.

Namazda -ara sıra olsa bile- devamlı dünyaya ait işlerin muhasebesini yapan, onların riyaziyesiyle meşgul olan bir insan için, sadece namazın yorgunluğu yanına kâr kalacaktır. Rabbim, -sonsuz rahmetinden dileyelim- kimsenin yorgunluğunu yanına kâr bırakmasın. Kalbimizi, duygularımızı ona karşı daima hüşyâr ve huşû içinde kılsın!

## Şeytanın Namaza Etkisi Olur mu?

Şeytanlar yapıları ve vazifeleri itibariyle ayrı ayrıdır: Bazı şeytanlar, insanın kanı içinde dolaşırlar, bazıları insanın abdestiyle uğraşırlar, bazıları da insanın namazına musallat olmaya çalışırlar. Şeytanla ilgili ayet ve hadisler yorumlanırken, onların ayrı ayrı kategorilere girdikleri daima göz önünde bulundurulmalıdır.

İnsanın namazına musallat olmak isteyen şeytanlar, hadislerin anlattığına göre, ezan okunurken insandan uzaklaşırlar. Namaza durulduğunda döner yeniden gelirler. Kamet başlayınca yine kaçarlar. Cemaat namaza durunca yine gelir ve namaz kılanlara, o güne kadar hatırlamadıkları pek çok şeyi hatırlatarak namazın içine girerler.

Tabii, şeytan her namaza müdahale edemez. Bunu şöyle bir benzetme ile anlatabiliriz: Nasıl ki, havada mevcut mikroplardan bazıları tozları kullanır ve onları binek edinerek değişik yerlere ulaşır ve kendileri için elverişli muhitlere konarak oralara yerleşirler. -Onun için bugün modern hastanelerde tozlar yok edilerek bir ölçüde mikropların intikali önlenmeye ça-

lışılmaktadır-. Bunun gibi şeytanların bazıları vesvese yoluyla insanın içine girmeye ve orada yerleşmeye çalışır.. eğer insan, daha başta duâ ile, dinin hükümlerini tam yaşamakla vesveseyi belli bir yerde tecride tâbi tutabilirse, şeytanın içine girmesini engellemiş olur. Abdestin tam ve mükemmel alınması, abdeste musallat olmak isteyen şeytana sed olacağı gibi, hakkına riayet edilerek kılınan namaz da, namaza musallat olmak isteyen şeytana karşı bir mahfazadır. Hatta namazdaki secde, tek başına şeytanı uzaklaştırmaya yetecek bir potansiyel güç demektir. Kul secde edince şeytan: "O secde etti kurtuldu, ben secde etmedim kaybettim" deyip başına toprak saçtığını Hz. Sahib-i Şeriat söylüyor.

Çoğu zaman ihlâs ve samimiyet içinde okunan ezanlar esnasında köpeklerin havlamaya başladığına çok şahid olmuşuzdur. Öyle ki, bazen köpekler ezanla beraber havlamaya başlar ve ezan bitince de susarlar. Onların bu davranışlarından, şu ma'nâyı çıkarırız: Köpekler nasıl zelzele gibi hâdiseleri bizlerden önce hissetme melekesine sahiptirler, öyle de bizim muttali olamadığımız buudları görme hassasına da malik olduklarından, ihtimal, onlar, ezan okunurken kaçmakta olan şeytanları bu hassaları ile görüyor ve onun için de o garip havlamayı yapıyorlar.

Şeytanlara karşı bizi koruyan melekler de vardır. Ancak onların korumalarına bizim de yardımcı olmamız gerekmektedir. Eğer onlar ciddiyet, samimiyet, haya, edep istiyor ve korumalarına, bizim böyle olmamızı birer şart-ı âdi kabul ediyorlarsa, bizler de ancak, onların isteklerini yerine getirmekle koruma altına alınabiliriz.

"Cennette seninle beraber olmak istiyorum" diyen sahabeye Allah Resûlü, "Çok secde ile bana yardımcı ol." buyurmuştu. Ve yine meşhurdur, biri: "Dede himmet", o da "Oğul gayret!" demiş.

## Namaz İnsanın Hislerini İnkişaf Ettirir mi?

Hislerin inkişafı, evvelâ müstakim amel ister. İnanç, nazarî olarak nefse kabul ettirilmiş olabilir ama, insan, imanın ağırlığını ancak amelle tam hisseder. Bu itibarla, geceler ihmal edilmemeli, Kur'ân-ı Kerim, evrad u ezkâr aksatılmamalı, namaz başta olmak üzere diğer ibadetler de halis bir niyetle yerine getirilmeli ki, duygular inkişaf etsin, kalp ve ruh da bedenin cenderesinden kurtulsun. Ayrıca bunların temadisi de şarttır. Bu şuna benzer; bazı ilaçlar vardır ki, 5 sene hiç ara vermeden alındığı takdirde tesirini gösterir. Bunun gibi ameller ve onlardan elde edilecek netice, ancak devamla mümkün olacaktır.

Ayrıca Cenab-ı Hakk'a karşı yapılan bütün ibadetlerde mutlaka bir feyiz ve bereket vardır. O'nun Rahmet kapısına yönelen bir insanın mahrum kalması düşünülemez. Ancak insan yapacağı ibadetlerini, alacağı feyze, daha doğrusu haz ve zevke bağlamamalıdır. Bazen öyle namaz olur ki, siz onu kabz halinizde, yani ruhunuzun sıkıldığı, gönlünüzün daraldığı bir anda eda etmiş olursunuz. Zahire göre ve acele ile hüküm verecek olursanız, böyle bir namaz hakkında kötümser düşünebilirsiniz. Hâlbuki o en makbul namazlardan biri olmuştur. Zira maddi-manevî füyûzat hislerinden tecerrüd etmiş olduğunuz bir zamanda dahi siz, kulluğunuzu unutmamış ve Cenab-ı Hakk'ın huzuruna gelmişsiniz. Size hiç avans verilmiyor; fakat bu durum aynı zamanda sizin sadakatinizden bir şey de eksiltmiyor.. ve işte hâlis kulluk da budur.

## Kutuplarda Bazen Altı Ay Gece, Altı Ay Gündüz Olur. Burada Nasıl Namaz Kılınacak?

Bu soruyu soranların samimi olup olmadığını bilmek zordur. Zira şimdiye kadar bu soru hep İslâmiyet'in âlemşümul bir din olduğunu inkâr eden inkarcılar tarafından sorulmuştur. Ve şu

demek istenmiştir: Siz İslâmiyet'i âlem-şümûl kabûl ediyorsunuz ama altı ay gece ve altı ay gündüz olan bazı yerlerde namazıyla, orucuyla bunu yaşamak acaba mümkün olacak mıdır? Başta şu prensip kabul edilmelidir: Dünyada hiçbir sistem hatta, bu sistem sadece iktisâdî bir sistem dahi olsa, katiyen, İslâm'ın ulaştığı âlem-şümûl hüviyete ulaşamaz. İşte günümüzdeki arıza dolu sistemler ki, insan bunlara sistem demeye sıkılır. Hatta bunların içinde, daha sistemin nazariyecisi hayatta iken, bir kaç defa revizyona tâbi tutulanları da var... Meselâ, Marks'ın iktisâdi sistemi, Engels'le beraber birkaç defa gözden geçirilip düzeltilmiş olmasına rağmen, birbirini takip eden enternasyonallerde, yer yer yine tadilâta girilmiş, rötuşlar yapılmış ve her defasında ayrı bir kılığa sokulmuştur. Bu husus, günümüzdeki her iktisadî sistemde böyle olduğu gibi, bütün zamanlarda ve çeşit çeşit sistemlerde de, sık sık göze çarpan tabiî kusur ve beşerîliğe ait bir arızadır. Şunu da hemen ilave edeyim ki, ben böyle mukayese ile işi ört-bas edip hafife almak niyetinde değilim. Ne var ki, hasımlarımızın meslek ve meşrebî diyalektik olduğundan bizim için de muvakkat bir tenezzül ve çocuk edâsına girmeye sebep oluyor.

İkincisi, acaba dünya nüfusunun kaçta kaçı bu türlü yerlerde yaşıyor ki, onların biraz da hususiyet arz eden durumlarıyla, öyle âlemşümul bir din tenkîde tâbi tutuluyor. Evet, o buzullar ve karanlıklar diyarında yaşayanlar insanlığın kaçta kaçıdır? Belki de milyonda biri bile değil. Öyle ise, küre-i arz'ın her tarafını ve bütün beşeri bir tarafa bırakarak, üç-beş gayr-i medeni ve zavallı kimselerin durumlarını mevzû kanunlara menat gibi gösterip tereddüt îmâl etmeye çalışmak, nasıl samimiyetle ve ilmîlikle te'lif edilecek ki!

Üçüncü olarak acaba kutuplarda Müslüman var mıdır ki, Müslümanların namaz meselesi dert ediliyor da, kutuplarda yaşayan insanların namaz kılacakları soruluyor. Eğer bir gün

insanlık kutuplarda yerleştikten sonra, bazı kimseler ibâdetü taatı sormaya gelirlerse o zaman böyle bir soru îrad etmenin de manası olur. Yoksa şimdilik öyle bir soruyu sırf mâsum gönüllere şüphe atmak için uydurulmuş kabul edeceğiz. Materyalistlerle konuşurken, gönül istemediği hâlde dil, diyalektik yapıyor. Affola!

Şimdi de İslâm'ın bu hususta bir şey deyip demediğini kısaca arz edelim. Şurası muhakkak ki hiç bir noktada açıklık bırakmayan İslâm bu mevzûu da ihmâl etmemiştir. Evet, bu husus bir hâdise münasebetiyle, tâ ilk asırda vuzûha kavuşturulmuştur. İmam Buhârî'nin Sahih'i ile Ahmet b. Hanbel'in Müsned'inde, Efendimizle Ashabı arasında şöyle bir müzakerenin cereyan ettiğini görüyoruz. Peygamberimiz: "Dinden dönüldüğü zaman, deccal çıkar" başka bir rivayette: "O, şarktan zuhur eder ve kırk günde, yeri bir baştan bir başa dolaşır. O'nun bir günü sizin bir seneniz... Ve bir günü de vardır ki, bir ayınız; diğer bir günü bir haftanız; sâir günleri ise sizin günleriniz gibidir" buyurur. Sahâbi sorar: "Miktarı bir sene olan o günde, bir günlük namaz yeter mi?" O cevap verir: "Hayır, takdir ve hesap edersiniz." yani, bütün bir gece ve gündüz olan ayları ve haftaları yirmi dört saatlik günlere böler, ibadetinizi ona göre yaparsınız.

Mesele fukahanın eline geçince, herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermeyecek şekilde, Şafiî'nin "El Umm" kitabından, mezhebindeki "Menhec"e kadar ve Hanefîlerin, kadim kitaplarından "Tahtavi haşiyesine kadar, üzerinde durulmuş ve işlene işlene herkesin bileceği bir mesele haline getirilmiştir. Bu mevzu, vakitlerin namaza sebep olması bahsinde ele alınır ve izah edilir. Biz bu mevzuda sadece meselemizle alâkalı kısma temas edeceğiz. Vakitler, namazların sebepleridir. Vakit bulamayınca, namaz da farz olmaz. Meselâ, bir yerde yatsının vakti tahakkuk etmiyorsa, yatsı namazı da farz olmaz. Ama bu,

günün bir vaktinin bulunmadığı yerler içindir; yoksa deccal hadisinde anlatıldığı gibi, senenin büyük bir kısmı gece veya gündüz olduğu yerlerde, o uzun gün veya geceyi, günlerimiz ve gecelerimiz ölçüsüne göre bölüp, hesap ve takdir etmekle vazifelerimizi yerine getiririz. Yani o mıntıkaya en yakın yerin imsakiyesini kullanarak, mevcut gece ve gündüzü, belli bölümlere ayırıp, geceleri, gecede yapılan ibadeti, gündüzleri de, gündüz yapılan ibadeti eda ederiz. Tıpkı yeme, içme, yatma ve kalkmada, tabiî ve fıtrî olarak bu parçalama işini yaptığımız gibi... Evet aylarca güneşin batmadığı ve doğmadığı yerlerde, fıtrat kanunlarına karşı nasıl iki büklüm isek, oruç, namaz ve hac gibi ibadetlerde de, yaşadığımız hayata hem âhenk olarak, aynı âhengi muhafaza etme mecburiyetindeyiz.

Hâsılı, diyebiliriz ki, İslâm, bu hususu da katiyen ihmal etmemiş, kutuplara en yakın yerlerden, beş vaktin tahakkuk ettiği bir daireye ait evkât cetvelinin kullanılması prensibini getirmiştir. Burada diğer bir meselenin de ele alınması uygun olacaktır. O da vaktin bulunmadığı yerde namazın da tahakkuk etmeyeceği hususudur. Evet, gerçi vakitler namazlara sebep gösterilmiş ise de, namazın hakiki sebebi Allah'ın emridir. Binaenaleyh, vaktin tahakkuk etmediği yerlerde dahi başka bir vakit içinde o namazın kaza edilmesi ihtiyata muvafıktır. İşin doğrusunu O bilir.

## Benim Dedem de Namaz Kılardı Diyenler…

Kur'ân-ı Kerim'de, bazı saf ve muhakemesiz insanların; "Daha önce atalarımız ve dedelerimizden böyle bir şey duymadık"[173] dedikleri anlatılmaktadır ki, bütün firavunların, nemrutların ve diğer mütemerridlerin, müstebitlerin temerrüt ve diyalektik psikolojisiyle, aynı düşünce içinde hareket ettiklerini

[173] Kasâs, 28/59

görmek mümkündür. Hırçın ve inatçı bir çocuğa herhangi bir mesele hakkında "bu böyledir" dendiği zaman kalkıp mantık dışı ve sırf inat olsun diye "hiç de öyle değildir" demesi gibi, Allah Resûlü'nün: "Tevrat'ı indiren Allah'tır. İncil'i, Kur'ân'ı indiren de Allah'tır" diye önemli bir gerçeği beyan etmesi karşısında, o insanların baş kaldırıcı bir edayla "Allah hiçbir şey indirmedi" demeleri tipik bir hasta ruh haletinin ifadesinden başka bir şey değildir. Hz. Musa'nın *(aleyhissalâtu vesselâm)* halkı irşadı karşısında mağlubiyet psikolojisi içine giren firavunun, "Bırakın beni, Musa'yı öldüreyim; (kurtarabilirse) Rabbine yalvarsın! Çünkü ben onun dininizi değiştireceğinden veya içimizde fesat ve bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum"[174] demesinde de yine aynı halet-i ruhiyeyi müşahede etmek mümkündür.

Aslında, günümüzdeki birtakım insanların "benim dedem de namaz kılardı, benim annem de başörtülüydü; ama ben sizin gibi aşırı gitmiyorum, benim gönlüm temizdir" vs. deyip bir de karşısındakine "-cı, -cu" kuyruğunu takması aynı temerrüt ve psikolojisinin modernizasyonundan başka bir şey değildir. Bütün bunlar eski mantıkçıların çok da iltifat etmedikleri mugalata ve karşı tarafı aldatmaya matuf israf-ı kelâm türünden şeyler olsa gerek.

Hâlbuki namaz kılmayanların akıbetini Kur'ân anlatırken dehşetli ikazlar yapar: "Kendilerinden sonra yerlerine öyle bir nesil geldi ki namazı zâyi ettiler, şehvetlerinin peşine düştüler. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasını bulacaklardır."[175] Bir başka ayette ise "Onlar mutlaka cennetlerde mücrimlerin hallerini hatırlarını soracaklar: "Neydi bu cehenneme sizi sürükleyen?" Onlar şöyle cevap verecekler: Biz namaz kılanlardan değildik."[176] buyurulur. Son olarak ürperten bir ikaz "Ve nice

174 Gâfir, 40/26
175 Meryem Sûresi, 19/59
176 Müddessir Sûresi, 74/40-43

suratlar vardır o gün asılır. Belini kıran darbeyi yediğini hisseder. Hayır, hayır! Ne zamanki can boğaza gelir. Can çekişenin yanındakiler: "Bunu iyileştiren, kurtaran yok mu?" der. Artık ayrılık vakti geldiğini kendisi de anlar. Bacağı bacağına dolaşır, ölüm acısıyla kıvranır. O gün sevkiyat, doğru Rabb'inin divanına olur! Ne dini tasdik eder, ne namaz kılardı. Hep hakkı yalan sayıp ona sırtını dönerdi. Bir de yaptığından memnun olarak, çalımlı çalımlı kendi taraftarlarının yanına varırdı. Yazık sana yazık! Yazık ki sana ne yazık! İnsan başıboş bırakılacağını mı sanır?"[177]

## Namaz Çok Vakit Alır mı?

Namaz kılmak için vaktim yok mazeretlerini de çok sık duyarız. Bu mazeretler aslında hepsi nefsin hırıltılarından başka bir şey değildir. Zira namaz nefse çok ağır gelir. Şeytan da bu açıdan yaklaşarak insanı aldatır. Şimdi bir düşünelim: Günde neler yapıyoruz hiç sıkılmadan, üşenmeden, bıkmadan. Her gün üç defa yemek yiyoruz. Su içiyoruz. Gazetemizi okuyoruz. İnternet üzerinden günlük işlerimiz takip ediyoruz. Bazen küçük bir işimiz için saatler süren toplantılar yapıyoruz. Sevdiğimiz bir televizyon dizisini bıkmadan seyrediyoruz. Ama günde toplam sadece 1 saatimizi alacak namaz ibadetini yapmaya gelince vakit bulamıyoruz. Acaba nasibimiz mi yok! Acaba Allah Teâlâ bize namaz kılma lütfunu nasip mi etmiyor?

Bu kadar gerekli işlerimiz için günde sıkılmadan vakit ayırıyorsak -ki bu işler daha çok dünya hayatımıza bakıyor- ebedi olan âhiret hayatının biricik sermayesi namaz bize hiç ağır gelmemelidir.

Bunu şöyle detaylandırabiliriz:

---

[177] Kıyâmet Sûresi, 75/24-36

Allah Resûlü'nün *(aleyhissalatü vesselâm)* bu husustaki ifadesi şöyledir: "Biriniz uyuyakalır veya unutur da bir namazı vaktinde kılamaz ise, hatırladığı vakit o namazı kılsın; o vakit, kaçırdığı namazın vaktidir."[178]

Vaktinde kılınamamış olan beş vakit farz namazın kazası farz, vitir namazının kazası ise vacip olur. Sünnet namazlar, kural olarak, kaza edilmez. Bununla birlikte sabah namazının sünneti farzı ile birlikte kaçırıldığında o gün güneşin doğup, kerahet vaktinin çıkmasından sonra öğleyin Güneş tam tepede oluncaya kadarki zaman dilimi içinde kaza edilebilir.

Namaz belli vakitlerde yerine getirilmesi gereken bir farz olduğu için, bir özür olmaksızın namazın vaktinde kılınmayıp kazaya bırakılması büyük günahtır ve namazı kaza etmek bu günahı kaldırmaz. Kaçırılan namazı kaza etmek, namazı terk etme günahını kaldırır, fakat vaktinden sonraya bırakma günahını kaldırmaz. Bunun için ayrıca tevbe ve istiğfar etmek gerekir.

Meşru bir mazeret sebebiyle namazın kazaya kalması veya bırakılması günah olmaz. Düşman korkusu veya bir ebenin doğum yapacak kadının başından ayrılması halinde çocuğun veya annesinin zarar göreceğinden korkması gibi durumlar meşru birer mazerettir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hendek Savaşı'nda namazlarını tehir etmiştir.

Hayız ve nifas hallerinde kadınlardan namaz borcu düşer. Yani kadınlardan bu hallerinde namaz kılmaları istenmediği gibi, bu halde iken kılmadıkları namazları daha sonra kaza etmeleri de istenmemiştir.

Beş vakit namaz süresince ve daha fazla devam eden akıl hastalığı veya bayılma yahut koma halinde namaz borcu düşer. Müslüman toplumların dışında başka bir toplumda

[178] Buhari, Mevâkît, 37; Müslim, Mesâcid, 314-316

İslâm'a giren, yani yabancı bir ülkede Müslüman olan kimse, namazın farz olduğunu ve nasıl kılındığını öğreninceye kadar mâzur sayılır. Çünkü böylesi bir durumda bazı emir ve yasakların ayrıntılarını bilmemek mâzeret kabul edilir.

## Namaz Kılmayan Birisine Nasıl Yaklaşmalı

Topluluk halinde yaşıyoruz. Çevremizde namaz kılan insanlar olduğu gibi, kılmayanlar da var. Samimi de olsak onlara "Niçin namaz kılmıyorsun?" gibi bir soru sormak, ardından da onların vereceği "Sana ne!" gibi bir cevap kişiyi sorumlu tutabilir.

Bu yaklaşım bir kişiyi namaza ısındırma mevzuunda, bir şey yapayım derken yapılmış teknik bir hatadır. İnsanları çok iyi bilmek, çok iyi tanımak, onlara karşı davranışlarımızı çok iyi ayarlamak mecburiyetindeyiz, yoksa birini namaza ısındıralım derken Allah muhafaza buyursun, günaha sokmuş oluruz.

Biz çok defa görüyoruz ki bazı kimselerin üzerine üzerine gittikçe onlar bizden kaçıyorlar, ibadet ü taattan da kaçıyorlar. Dini hayattan da kaçıyorlar ama bir başkası, onların değer verdikleri birisi böyle bir yaklaşımda bulununca yine görüyoruz ki istikâmet kazanıyorlar. Öyle ise doğrudan bir adamın üzerine gitmek çok defa onu reaksiyona sevk edeceğinden ötürü hayırdan daha çok şerre sebep olur. Yakın ve uzak tanıdığımız insanlara karşı ibadet ü taat aşk ve şevkini verme mevzuunda sakın böyle doğrudan doğruya üzerine gitmeyelim. "Namaz kıl!" demeyelim. Bunu teyid eder hususi bir mevzu ile alakalı hadis-i şerif vardır. Ve fukahânın bundan istinbât ettiği hüküm vardır. Ölüm döşeğinde olan bir kimseye kelime-i tevhidi zorlamayın derler. Zira bir insanın kalbinde bu kelime ve bu manaya karşı duyacağı nefretle ölmesi yıkılıp gitmektir.

Namaz kılmayan kişi kardeşimiz, eşimiz bile olsa baştan reaksiyon göstermekle işe başlamışsa artık onun üzerine gitmemeliyiz. Mümkünse bunun için başka çare aramalıyız. Mesela tabî ve fıtrî kanundur ki küçükten gelen tekliflere reaksiyon olur. Onun için Allah *(c.c.)* Efendimizin büyük vazifesi karşısında baba ve annesini kendisine muhatap yapamadı, hanif olarak aldı götürdü, öbür âlemde inşallah nura gark etti onları. Fakat Efendimize ümmet olma durumunda bırakmadı. Evlâtlarından gelen teklifi red etme ihtimali olabilir. Zira Efendimizin nurunun yanında neşet eden, hayatının büyük bir kısmını geçiren Ebu Leheb ateş babası olmaya devam etti de bu ilâhi meşaleden istifade edemedi.

# *Beşinci Bölüm*

# *PEYGAMBER EFENDİMİZİN, SAHABENİN VE İSLAM BÜYÜKLERİNİN HAYATINDA NAMAZ*

## Kainatın Efendisinin Namaza Olan Düşkünlüğü

Efendimiz her hususta olduğu gibi ibadetiyle de zirvelerdeydi. O'nun ibadetine bakan insan, sanki O, hayatında başka hiçbir iş yapmamış da, hep ibadet etmiş zannederdi. Evet O, kulluğunda bu kadar derindi. Zaten, bütün güzelliklerde de O, öyle değil miydi? Hangi sahada, O'na kim yetişebilmişti ki? Hayır, hiçbir sahada, hiç kimsenin O'na ulaşması mümkün değildi!

O, namazında kulluğunu o denli derin temsil ediyordu ki neredeyse ürperip ağlamadığı namaz yok gibiydi. Sahâbe, namaz kılarken O'nun sînesinin değirmen taşının ses çıkardığı gibi ses çıkardığını söylemektedir.[179] İçinde dönen boyunduruklar ve kulluğun o ağır mükellefiyetleri O'nu kaynayan bir kazana çeviriyordu. Elbetteki bu hâl, O'nun en yüksek seviyede, kulluğunu îfâ edebilme gayretinden ileri geliyordu.

179 Ebû Davud, Salât, 161; Nesâî, Sehv, 18

Namaz O'nun âdetâ şehvetle arzuladığı bir işti. Başka hiçbir zevk, O'na namazın verdiği zevki vermiyordu. O'nun içindir ki, bir gün şöyle buyurmuştu: "Bana (üç şey) sevdirildi: Saliha kadın, güzel koku; namaz ise benim gerçek göz aydınlığım."[180]

## Peygamberimiz Ashâbını Namaza Teşvik Ediyordu

Bu bölümde sadece birkaç misali vererek iktifa edeceğiz.

Hz. Osman'ın *(r.a.)* azatlı kölesi Hâris *(r.a.)* şunu rivâyet eder: "Bir gün Osman ile otururken ezan okumak için müezzin geldi. Osman abdest almak için su istedi. Sonra abdest aldı ve sonra şöyle dedi:

"Bir gün Resûlullah'ı görmüştüm, benim şu abdest alışım gibi abdest aldı ve sonra da şöyle buyurdu: "Her kim benim şu abdestim gibi abdest alır, sonra kalkar öğle namazını kılarsa o günkü sabah ile öğle arasındaki affedilmeye lâyık günahları bağışlanır. Sonra ikindi namazını kılarsa öğle ile ikindi arasında işlediği günahları bağışlanır. Akşamı kılarsa ikindi ile akşam arasındaki günahları mağfiret olunur. Yatsıyı kılarsa akşam ile yatsı arasındaki günahları da bağışlanır. Sonra ihtimal ki geceye vâsıl olduğunda o gecesinde de günahlara ayağı takılabilir. Bunun için ertesi sabah kalkar, abdest alır, sabah namazını kılarsa yatsı namazı ile sabah namazı arasında ihtimal günahları bağışlanır. İşte kötülükleri yok eden haseneler, iyilikler bu namazlardır." Hz. Osman *(r.a.)* bu hadisi nakledince orada bulunanlar:

- Ey Osman, bu namazların hasene olduklarını anladık. Ya Kur'ânı Kerîm'de bâkıyâtüssalihât (ebediyet mührünü kazanacak sâlih ameller) diye tavsif edilen ameller nelerdir diye sordular. Hz. Osman:

- Onlar da namazın içinde, arasında söylenen zikirlerdir dedi.[181]

---

180 Nesâî ,İşretü'n-Nisâ, 1; Müsned, 3/128, 199, 285
181 Mecmau'z-Zevâid, 1/297: Müsned, 1/71

## Resûlullah Vefât Ederken Bile Namazı Tavsiye Etmişti

Hazret-i Enes *(r.a.)* anlatıyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* irtihâl-i dâr-ı bekâ eylerken yaptığı vasiyetinin tamamı şuydu:

- Aman namaza sarılın! Ellerinizin idareniz altında olanların hukukunu gözetin! Son nefesini verinceye kadar, dili dönene kadar bu cümleyi tekrar etmişti.[182]

Hazret-i Ali *(r.a.)* anlatıyor: "Peygamberimiz kendisinden sonra ümmetinin sapıtmaması için benden, vasiyet yazdıracağı bir şey getirmemi istedi. Ben bu hazırlıkları yaparken ruhu çıkar endişesiyle:

- Yâ Resûlallah, ben söyleyeceklerinizi ezberler, iyice bellerim, dedim. Resûlullah:

- Namazı kılmanızı, zekâtlarınızı vermenizi, sağ ellerinizin mâlik olduklarının, idareniz altında bulunan (köle ve câriyelerinizin) hukukunu gözetmenizi tavsiye ediyorum, buyurdu."[183]

## Sahâbîlerin Sünnet Namazlara Gösterdikleri İhtimâm

Efendiler Efendisi'nin ashabı şüphesiz O'nunla aynı asrı paylaşmış sahabe-i güzîn efendilerimizdir.

Hulefâ-i râşidin efendilerimizden Hazreti Ali *(radiyallahü anh)* ayağına saplanan bir ok için "Ben namaza durayım; siz de onu çıkarın." diyordu. Yani namazdayken, vücuduna saplanan okun acısını duymayacak kadar fizikî âlemle alâkası kesiliyordu.

Peygamberimiz'in "Benden sonra peygamber gelecek olsaydı, o Ömer olurdu" dediği, İslam'ın yüzakı, Hazreti Ömer'in namaz hassasiyetine bakalım: O devâsâ insan, talihsiz bir İranlının hançeriyle yaralanmış ve yığılıp kalmıştı. Sesi çıkmıyor, bir

[182] Müsned, 1/78
[183] Müslim, 3/1257; Mecmau'z-Zevâid, 9/34

şey sorulunca da ya bir cevap vermiyor ya da gözleriyle 'hayır' deyip geçiştiriyordu. Fakat "Ey mü'minlerin emiri, namaz!" denilince hemen kalkmaya çalışıyor, "Namazı terkeden dinden nasipsizdir." diyerek yara bere içinde namazını kılmaya gayret ediyordu.

Sahabenin seçkinlerinden -aslında onların hepsi seçkin, hepsi farklıydı- Ebû Talha *(radiyallahü anh)* namazda bir kuşun dikkatini dağıtması üzerine kaybettiği manevî kazancın yerini tutacağını umarak bahçesini Allah yolunda sadaka vermişti. Ahiret kazancı karşısında dünya adeta bütünüyle gözünden siliniveriyordu.

Sahabe efendilerimizden Hazreti Adiyy b. Hâtim şöyle diyor: "Müslüman olduğum günden beri bir vakit bile yoktur ki, namaz için kâmet okunmuş olsun ve ben abdestli olarak mescitte hazır bulunmuş olmayayım."[184]

## Bedir Savaşında Namaz Hassasiyeti

Savaşın en kızgın olduğu demlerde Efendimiz'i merak edip de yanına gelen Hz. Ali *(r.a.)*, O'nu secdeye kapanmış hâlde dua ederken bulmuştu. Yeri gelince ve ihtiyaç hissettiğinde en önde savaşmaktan geri durmayan Allah Resûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, vadedilen zaferin gelebilmesi için en azından onun kadar önemli olan Rable irtibat konusunda da anlaşılan taviz vermek istemiyordu. Resûlullah emniyetteydi ve Hz. Ali yeniden saflar arasına dalıp savaşmaya başladı. Ancak, aklı sürekli Efendimiz'deydi ve yeniden yanına geldi; gördüğü manzara değişmemiş ve yine secdede duaya devam ediyordu.

Nihayet, artık savaş bitmiş ve ortalık da durulmuştu. Hz. Ali *(r.a.)*, yeniden Efendimiz'in yanındaydı. Ne garip ki O *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, hâlâ secde hâlini devam ettiriyor ve:

[184] Zehebi, 3/164

- Ey Hayy ve Kayyûm olan Allah'ım, diye tazarru ve niyazda bulunuyordu. Ve bu hâl, Kureyşliler Bedir'i bırakıp gidene kadar da devam edecekti.

O günü anlatırken Hz. Câbir *(r.a.)*, şu hatırasını paylaşacaktı:

- Bedir savaşı sırasında Resûlullah ile birlikte namaz kılıyorduk. Bir aralık namazında tebessüm ettiği dikkatimizi çekmişti. Namazını bitirince de:

- Yâ Resûlallah! Sizi namazda tebessüm ederken gördük; sebebi ne olaki, diye sorduk. Cevap olarak O *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bize şunları söyledi:

- Yanımdan, birilerinin peşinden gidip de geri dönerken üzerine bulaşmış toz ve toprakla birlikte Mîkâîl geçiyordu. O Bana tebessüm edince Ben de ona tebessüm ettim![185]

## Recî' Vakası ve Hz. Hubeyb 'in Son Namazı

Hz. Hubeyb ve Hz. Zeyd, Recî' olayında sona yaklaştıklarını görüyorlardı. Tevekkül itibarıyla zirveyi temsil eden bu sahabî, ortaya koyduğu metanetin karşılığını da görecek ve Mekke'de meyve namına bir şeyin bulunmadığı bu dönemde, hem de esaret altında iken üzüm salkımlarını eline alacak ve ikram-ı ilâhî olarak onlardan yiyecekti. Onu öldürmek için, Ukbe İbn Hâris'e teslim etmişlerdi; adım adım kan davası güdüyor ve böylelikle Bedir'in intikamını almak istiyorlardı. Zira Ukbe'nin babası Hâris'i Bedir'de öldüren Hubeyb idi.

Ukbe onu almış ve evine götürerek bir köşeye bağlayıp hapsetmişti; öldürüleceğini ilan ettikleri güne kadar Hz. Hubeyb burada kalacaktı. Bir aralık Hubeyb'in yanına, Ukbe'nin küçük yeğeni gelmiş ve yanına yaklaşıp dizine oturmuştu. Kız kardeşi Zeyneb Binti Hâris duruma muttali olunca telaşından koşup çocuğu almak için Hubeyb'in yanına gelmişti. Oğlunun elinde

185 Ebû Ya'lâ, Müsned, 4/49; Heysemî, Mecmaü'z-Zevâid, 6/283

bıçak vardı ve çocuğun elindeki bıçağı alıp da onu öldürecek diye adeta ödü kopmuştu. Onun bu korkusunu ve çocuğuna olan düşkünlüğünü gören Hubeyb:

- Onu öldüreceğimden mi korktun? Endişe etme; inşallah ben, bunu yapacak insan değilim; haksız yere cana kıymak bizim şânımızdan değildir, dedi.

Ölüm vakti gelip de kaçınılmaz sona yaklaştığını gören Hz. Hubeyb:

- Müsaade edin de iki rekât namaz kılayım, diye talepte bulundu onlardan. Onlar da müsaade etmiş ve ölüm öncesinde iki rekât namazla Rabbine kavuşmak için Hz. Hubeyb, namaz kılıyordu. Selam verince onlara döndü ve:

- Vallahi, dedi. Şayet benim ölüm korkusuyla namazımı uzattığımı düşünüp söylenmeyeceğinizi bilseydim, namazımı uzatabildiğim kadar uzatırdım, dedi. Arkasından da şöyle niyazda bulundu:

- Allah'ım! Bunların teker teker haklarından gel ve hepsini parça parça edip canlarını al ki, onlardan arkada kimse sağ-salim kalmasın!

Hubeyb'e baskı yapıyor ve dünya adına vadettikleriyle onu, dininden döndürmeye çalışıyorlardı. Bütün bunlara gülerek karşılık veriyordu. İki de bir ölümle tehdit ediyor ve onu, Resûlullah sevgisi konusunda imtihan edercesine ısrarlı davranıyorlardı. Bir aralık Ebû Süfyân yanına yaklaştı ve:

- Burada sen değil de Muhammed olsaydı; biz de senin değil de O'nun başını vurmuş olsaydık bu hoşuna gider miydi, diye sordu. Hubeyb bu soru karşısında beyninden vurulmuş gibiydi. O'nun için her şeyini feda etmeye yemin etmiş birisine böyle bir teklifin yapılması kadar büyük bir hakaret olamazdı. Hemen:

- Vallahi de hayır, diye mukabele etti. Benim, çoluk-çocuğumun yanında ve kendi evimde, Muhammed'in ise benim

yerime bedel başına bunların gelmesi bir yana, bulunduğu yerde ayağına bir dikenin batmasını bile ben asla istemem!

O hâldeyken bile kıbleye dönüp Rabbine hamdetmeyi ihmal etmiyordu. Hatta onun bu hâlinden rahatsız olanlar, yönünü kıbleden çevirmeye çalışacak, buna rağmen o, yine kıbleye dönmenin mücadelesini verecek ve son anına kadar Rabb-i Rahîmine ilticadan geri durmayacaktı.

Meramını anlayacak aydın bir sîma arıyordu kalabalık arasında… Ancak buna imkân yoktu; herkes kin ve nefretle oturuyor ve intikam solukluyordu. O da, ellerini kaldırıp Mekke'den, Medine'de bulunan Resûlullah'ı kastederek şunları söyledi:

- Allah'ım, dedi. Buralarda, selamımı Resûlullah'a ulaştıracak kimseler göremiyorum; bâri selamımı O'na Sen ulaştır!

Allah'ım! Bize Sen, Resûlü'nün peygamberliğini tebliğ ettin; şu anda bize yapılanı da sabahleyin Habîbine ulaştır!

Hz. Hubeyb, Mekke'de bunları söylerken Medine'de ashabı arasında bulunan Allah Resûlü'nde yine vahiy hâli görülmeye başlamıştı. Çok geçmeden de, 'Ona da selam olsun' manasında:

- Ve aleyhisselâm, buyurmuştu. Resûlullah'ın üzerini bir anda hüzün kaplamıştı. O'nun bu hâlini hayret ve merakla izleyenler, bir şey anlamamış ve sormuşlardı:

- Yâ Resûlallah! Bu selam, kimin selamına karşılıktı; kimin selamını aldınız?

- Hubeyb'in selamına karşılık, buyurdu ve Hubeyb'in Mekke'de şehit edildiğinin haberini verdi onlara. Aynı zamanda bu selam, Hubeyb'in Mekke'deki son cümleleri olacaktı.[186]

## Hz. Ebu Bekir'in Namazı

Tebliğdeki en etkin yol, dini mükellefiyetleri yaşayarak insanlara anlatmaktı. Hz. Ebû Bekir de, bu yolu kullanarak farkında

[186] İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihaye, 4/66

olmadan insanların gönlünü İslâm adına kazanmaya başlamıştı. Ancak bu durumun farkına çabuk vardı Kureyş. Hemen İbn Dügunne'ye gidip, onu durumdan haberdar ettiler:

– Şüphesiz sen Ebû Bekir'e, bize eziyet etsin diye eman vermedin. Halbuki o, Kur'ân okuyup namaz kılarken öyle etkili, öyle güzel bir temsili var ki, çoluk çocuğumuzun, kadınlarımızın dinini değiştireceğinden korkuyoruz, diyorlardı. Aslında bu halleriyle onlar, Hz. Ebû Bekir'in içinde bulunduğu halin güzelliğini de kabullenmiş oluyorlardı. Ancak inat ve taassup içindeki insan, bir türlü iyi ve güzel olana ulaşamıyordu. Onların esas endişe edip korktukları konu, hakikat karşısındaki zaaflarıydı ve bu sebeple, realiteyle yüz yüze gelmekten çekiniyor, etraflarındaki insanların da buna muttali olmasını istemiyorlardı.

Çok geçmeden yeniden geldiler İbn Dügunne'nin yanına:

– Git ona ve evine girmesini söyle. Evinde dilediği gibi davransın, diyor ve başkalarının görebileceği yerde namaz kılıp Kur'ân okumaktan vazgeçmesini talep ediyorlardı. İbn Dügunne'yi de etkilemişlerdi. Geldi Ebû Bekir'in yanına ve şunları söylemeye başladı:

– Ey Ebû Bekir! Ben sana, kavmine eziyet edesin diye eman vermedim. Onlar, senin Kur'ân okuyup namaz kıldığın mekândan rahatsızlık duyuyorlar. Bu halinle onlara eziyet ediyorsun.

Evine gir ve orada istediğin gibi ibadetine devam et. Zaten Hz. Ebû Bekir için, dini adına tebliğ yapamayıp insanların elinden tutamadığı, namazını kılıp Kur'ân'ını açıktan okuyamadığı yerde, bir müşrikin garantörlüğü altında yaşamaktansa Allah'ın inayetine sığınmak daha makûldü. Aslanı zincire vurup bağlamak gibi bir şeydi bu. Halbuki insanlık ondan hizmet bekliyordu ve Ebû Bekir de, zincirlerini bir kenara bırakıp, ardından meşakkat gelse de hizmet yolunu tercih edecekti.

Çok düşündü. Belki denileni yapsa, dinini yaşama konusunda bir problem yaşamayacaktı. Ancak, inandığı değerler, dinin bireysel bir inanç sistemi olmadığını haykırıyordu. Hem öyle olsaydı, Resûlü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* niye bu kadar sıkıntıya katlanacaktı ki?.. Ferdî mükellefiyetler arasında, başkalarının elinden tutup onları gerçekle yüz yüze getirmek de vardı. Onun gibi birisinin, bu durumda nasıl davranması gerekiyorsa o da öyle hareket etti. Gitti İbn Düğunne'ye ve verdiği emanı iade edip Allah'ın hıfz ve koruması altına sığındığını ilân ederek geri döndü.[187]

Ne var ki, o günün Mekke'sinde böyle bir ilân, belâ ve musibetlerin sağanak olup yeniden yağması anlamına geliyordu. Artık dar alandan çıkmıştı ve Rabbine kulluk vazifesine çoğunlukla Kâbe'de devam etmeye çalışıyordu. Ancak bu, belli ki kolay olmayacaktı. Kureyş'in eski hiddeti yeniden canlanmıştı ve artık güvencesi de kalmayan Ebû Bekir'i yakın takibe almışlardı.

Bir gün Kâbe'de durmuş namaz kılıyordu. Kureyş'in sefihlerinden birisi yanına yaklaştı ve yerden avuçladığı toz ve toprağı, hakaret dolu sözlerle secdede Rabbiyle baş başa olan Ebû Bekir'in üstünden boşaltıverdi. Bu arada yanlarından, Kureyş'in ileri gelenlerinden bir başkası geçiyordu. Üstündeki toz ve toprağı temizlemeye çalışan Hz. Ebû Bekir'in gözleri de, kendisini istihzâî tavırlarla süzen bu adama takıldı.[188] Yaptığının kime ne zararı olabilirdi?

Bu zulmü kim tasvip edebilirdi ki? İnsanlık adına belki bir değer kalmış olabileceği ümidiyle seslendi ona:

– Şu sefihin yapıp durduğu şeye bir baksan! Ne çare ki, hitap ettiği kimse ondan daha az sefih değildi:

---

187 Buhârî, Sahîh, 2/804
188 Bu şahsın Âs İbn Vâil veya Velîd İbnü'l-Muğîre olduğu söylenmektedir.

– Bunu, başkası değil, sen yaptın kendine, diyordu. Sözde, İbn Dügunne'nin emanını bırakmak suretiyle bu duruma kendisinin davetiye çıkardığını söylemek istiyordu. Belki de, başka diyebileceği bir şey kalmamıştı ve bir şeyler demiş olmak için bu kelimeleri söylüyordu. Rabbi dışında yöneldiği hiçbir kapıdan fayda yoktu Hz. Ebû Bekir'in. Ve kaldırdı ellerini, şöyle yalvarmaya başladı:

– Ne kadar da merhametlisin ey Rabbim! Ne kadar da merhametlisin ey Rabbim! Ne kadar da merhametlisin ey Rabbim!

Bununla o, beyazı siyah; gündüzü de gece gibi göstermeye alışkın bu sefihlere karşı gazabıyla muamele etmeyen Rabbinin merhametindeki enginliği ifade etmiş oluyor ve isyanlarına mukabil yine de engin rahmetiyle insanları kucaklamasındaki azamete olan hayranlığını ilan etmiş oluyordu.

## Tufeyl, Efendimiz'in Namazını ve Kur'ân Okuyuşunu Görüp Müslüman Oluyor

Tufeyl ibn Amr, Evs kabilesi arasında hatırı sayılır ve güvenilen bir şairdi. Hatta, Yemen taraflarında, kabilesi adına belli başlı faaliyetleri o yürütüyordu. Günün birinde onun da yolu Mekke'ye düşmüştü. O günün Mekke'sinde Allah Resûlü'ne karşı öylesine organize bir karşı duruş var idi ki daha o, Mekke'ye yaklaşmadan Mekkeliler yolunu kesmişlerdi ve Efendimiz'le görüşüp konuşmaması konusunda olabildiğince tahşidat yapıyorlardı. İzzet ü ikramda da kusur etmeyen bu insanlar, Tufeyl'i karşılarına almış şöyle diyorlardı:

– Ey Tufeyl! İşte sen, bizim memleketimize geldin, hoş geldin! Şu bizim aramızdan çıkan adam var ya, işte O, bizi çok zor durumda bıraktı; aramızdaki yapıyı parçalayıp ahengimizi darmadağın etti. Sözünde sanki bir sihir var; insanı peşine takıp götürüyor! Baba ile oğlun, karı ile kocanın ve kardeşle kardeşin

arasını ayırıyor! İşin doğrusu biz, senin ve kavminin de bize musallat olan bu adamdan etkilenmenizden korkuyoruz. Sakın ola ki, o adama kulak verme ve gidip de O'nunla konuşayım deme!

Durup dururken, bu kadar konuşma lüzumu hissettiklerine göre gerçekten bu adam, çok etkiliydi ve onun için Tufeyl, tedbirini alacak ve bir tek kelimesini bile duyup sözünün tesirinde kalmamak için kulaklarını tıkayarak Kâbe'ye gelecekti. Olacak ya, onun geldiği saatte Efendiler Efendisi de, Kâbe'de durmuş namaz kılıyordu. Uzun uzun seyre daldı Tufeyl… Öyle derinden Kur'ân okuyordu ki! İster istemez bazı ifadeler kulağına gelmiş ve hem gözüne ilişenlerden hem de kulağına gelip çarpanlardan oldukça etkilenmişti. Kendi kendine düşünmeye başladı:

– Hay kahrolası! Niye ben kulağımı kapatıyorum ki? Halbuki ben, şiirin inceliklerini bilen, sözün güzelini çirkininden ayırabilen irade sahibi bir adamım; öyleyse, niçin bu adamın dediklerini dinlemeyeyim ki! Şayet söyledikleri güzel ise kabul eder alırım; yok, kötü şeyler söylüyorsa o zaman da ondan uzak durur kendi işime bakarım, diyordu kendi kendine.

Kulağındaki tıkanıklığı açmasıyla birlikte gönlüne giden yollar da hareketlenmiş, dinledikleri karşısında kalbindeki buzlar erimeye başlamıştı. O kadar ki, namazını bitirip Kur'ân'ına hatime çektiğinde kendini, O'nun peşinden gidiyor bulacaktı. Evine kadar Resûlullah'ı takip etti ve arkasından o da içeri girdi. Bütün kapılar aralanmış, sımsıcak bir dünyaya doğmuştu Tufeyl. Bu sıcak atmosferi bulunca dilinin bağı çözülecek ve başından geçenleri anlatacaktı bir bir; buraya kadar gelişindeki hedefi, Mekkelilerin onu dışarıda karşılayıp da kendisine söylediklerini, kelamını işitmemek için kulağını nasıl tıkadığını ve Kâbe'de gördüğü zaman yaşadığı değişimi anlattı… Arkasından da:

– Bana, meselenin gerçek yönünü anlat, dedi. Bir yıldız daha doğuyordu. Onun için Efendiler Efendisi'nin sürûruna diyecek yoktu. Hemen anlatmaya başladı; İslâm'la gelen güzelliklerden bahsetti ve ardından da Kur'ân okudu. Tufeyl'in, hayatında duyduğu en güzel ifadelerdi bunlar… Bugüne kadar, bunlardan daha lâtif ve daha oturaklısına hiç şahit olmamıştı… Ve hemen oracıkta kelime-i şehadeti söyleyerek Müslüman oluverdi.

## Biri Şehit Düşen, Diğeri de Sonra Vefat Eden İki Kardeşin Hikâyesi

Sa'd b. Ebî Vakkas'ın *(radiyallahu anh)* oğlu Âmir anlatıyor: "Babam Sa'd ile Nebî'nin bir grup arkadaşından şu hikâyeyi dinlemiştim. "Peygamberimiz zamanında iki erkek kardeş vardı. Biri diğerinden daha değerliydi. Değerli olanı öldü. Diğeri bir müddet (kırk gün) daha yaşadıktan sonra vefât etti. Allah Resûlü'ne, önce ölenin diğerinden daha üstün olduğundan söz edilince Resûl-i Ekrem:

- Öteki (sonra ölen) namaz kılmıyor muydu diye sordu.

- Evet, kılıyordu, dediler.

- Nereden bileceksin, belki onun namazı kendisini daha yüce mertebelere yükseltmiştir, dedikten sonra şunları ekledi: "Namaz herhangi bir adamın kapısı önünden akan bir çaya benzer, adam her gün beş defa o çaya girerek yıkanırsa onun üzerinde kirden bir eser kaldığını görebilir misiniz?""[189]

## Sıddîk Ve Şehitlerden Olursun!

Amr bin Mürre el-Cühenî *(radiyallahu anh)* anlatıyor: "Adamın biri Peygamberimiz'e geldi ve:

- Yâ Resûlallah, ne buyurursun? Allah'tan başka tanrı olmadığına, Senin Allah'ın Peygamberi olduğuna şehâdet getirir,

[189] Muvatta 1/114; Müsned 1/71

beş vakit namazı kılar, zekâtı verir, ramazan orucunu tutar ve ramazan gecelerini ibâdetle geçirirsem ben kimlerden olurum? diye sordu.

Efendimiz:

- Sıddîk ve şehitlerden olursun! buyurdu.[190]

## Büyük İmam Ebu Hanife'nin Namazı

İlim, fıkıh, ibadet, verâ ve cömertliği bir arada başarıyla yürüten nadide şahsiyet İmam-ı A'zam Ebu Hanife *(r.a.)*, ibadetiyle de meşhur olanlardandı. Gece çok uzun süre ayakta kalarak namaz kıldığı için direk adı verilmişti. Kırk beş sene boyunca yatsı abdestiyle sabah namazını kıldığı aktarılmaktadır. Bu uygulamaya, yolda giderken, bir şahsın yanındakine, "İşte şu giden, yatsı abdestiyle sabah namazı kılan Ebu Hanife'dir!" demesi üzerine başladığı da rivayetler arasındadır. Bazen sabahlara kadar ağlayarak bir ayeti tekrar ederdi.

İmam-ı Azam'ın cariyesi bize şu bilgiyi de vermektedir: "Ebu Hanife'yi tanıdığım günden beri, gece yastığa başını koyup uyuduğuna şahit olmadım. Yaz aylarında öğle ile ikindi namazları arasında, kış aylarında ise, mescidinde ve sadece gecenin ilk saatlerinde uyurdu."[191]

## Büyük Tabiî Esved bin Yezid'in Namazı

Hz. İmam'ın namaza karşı gösterdiği hassasiyet tarif edilemeyecek kadar büyüktür. Haris en-Nehaî anlatıyor: Esved'le beraber Mekke'ye yolculuk yaptık. Namaz vakti olunca ne halde olursa olsun, isterse sarp ve haşin bir yerde, isterse devesinin ayağının birisi yüksekte birisi alçakta olsun, hiç beklemeden hemen devesini çöktürür ve namazını kılardı.

---

190 Bezzâr, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân

191 Zehebî, el-İber, I, 214; Zehebî, Menakıbu İmam Ebî Hanife, 21; Münavî, el-Kevakip, I,175.

Bir günde 700 (yedi yüz) rekat namaz kıldığını düşünecek olursak namazı hakkında bir kanaate varmış oluruz. Esved'in cemaatle namaz kılmaya olan düşkünlüğünü de zikretmeden geçemeyeceğim. Esved bin Yezid'in cemaati kaçırdığı zaman başka mescide giderek cemaat arayıp, cemaatle namaz kılmanın sevabını ihraz etmeye çalıştığını İmam Buhari eserinde zikreder.

Esved bin Yezid'in gece namazıyla alâkalı şu vak'a daha çok ehemmiyetlidir. Esved'in evinin yakınında bulunan komşu çocuğu ne zaman gece dışarı çıksa, Esved bin Yezid'in taraçasında direk olarak zannettiği bir şeyin bulunduğunu görür. Bir gün artık o direği göremeyince annesine, "Esved bin Yezid'in taraçasındaki o direk ne oldu?" diye sorar.

Annesi "Oğlum o direk değildi. O Esved bin Yezid idi ve geceleri daima kıyamda durur ve namaz kılardı. Fakat dün o zat vefat etti. Onun için sen onu orada göremedin" cevabını verir.[192]

## Fuzayl Bin İyaz'ın Namazı…

Fuzayl, gece ibadetine çok ehemmiyet verirdi. Abdussamed b. Yezid diyor ki, Fuzayl'in şöyle dediğini işittim: "Bir kısım insanlara yetiştim; onlar Allah'tan haya ederlerdi ki, gecenin tamamını uyku ile geçirsinler." Fuzayl yatağında sağa sola dönünce şöyle derdi: "Yatmak sana yakışmaz! Yatmak dünya içindir. Sen kalk ahiretten nasibini al!"

Mescidde gecenin ilk saatlerinde başlayıp yorulup uykusu bastırıncaya kadar namaz kılar, sonra hasır üzerinde biraz uyur, tekrar kalkar namaz kılardı, yine uykusu gelince hasır üzerinde uyur ve böylece sabah olurdu. İbrahim b. İshak kendisinden şunu işittiğini söyler: "Eğer gece ibadet etmeye ve gündüzün

192 Şezeratü'z-Zeheb, 1/82

de oruç tutmaya muktedir değilsen, bil ki, sen mahvolmuşsun ve bağlanmışsın, yani hataların seni esir etmiş."[193]

## Ahmed Bin Hanbel'in Namazı

Süleyman bin. Ahmed babasını şöyle anlatır: Hanbel'in oğlu Abdullah'tan şöyle dediğini bana rivayet etti: "Babam bir gün ve gecede 300 rekât namaz kılardı. Kendisine vurulan kamçılardan sonra hastalanıp kendisine zayıflık geldiği zamanlarda 150 rekat kılıyordu. Artık seksenine yaklaşınca da Kur'ân-ı Kerim'i yedi günde bir kez okurdu.[194] Bunlar mübalağalı ifadeler değildir. Hayatlarında yalanın rüyasını bile görmeyen bu insanların haline bakınca kendi durumumuz bir fikir vermektedir.

## İmam Rabbâni Hazretlerinin namazı

İmam-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî, Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Peygamber'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sünnetine uymaya, bid'at ve hurafelerden sakınmaya çok özen gösterirdi. Teravih ve küsûf namazı haricinde hiçbir nafile namazı cemaatle kılmazdı. Teheccüd namazını ve kandil gecelerindeki nafile namazları cemaatle kılan kişileri sünnete aykırı davrandıkları için eleştirirdi. Medresede dinî ilimleri tahsil etmeye öncelik verir ve: "Câhil sûfî, şeytanın maskarası olur" derdi.[195]

İmâm-ı Rabbânî yaz-kış, seferde ve hazarda çoğunlukla gecenin yarısından sonra, bazen de gecenin üçte ikisi geçtikten sonra kalkarlar, o vakitte okunması sünnet olan duaları okurlar, mükemmel bir abdest alırlardı. Abdest alırken eline bir başkasının su dökmesini istemezlerdi. Abdest suyunu tasarruflu kullanırlar, kıbleye dönük olarak abdest almaya özen gösterirlerdi. Ancak ayaklarını yıkarken kuzeye veya güneye dönerlerdi. Her

---

193 Sıfatü's-Safve 2/241
194 Hilyetü'l-Evliya, XIX/ 181
195 Necdet Tosun, İmâm-ı Rabbânî, Kaynak Yayınları, s.73.

abdestte misvak kullanırlardı. Her uzvu üç defa yıkarlar, her defasında elleriyle suyu silerlerdi; tâ ki yıkanan uzuvdan ve ellerinden damlama ihtimali kalmasın. Abdestte kullanılan suyun temiz olup olmadığı konusu ihtilâflı olduğu için ihtiyaten böyle yapardı. Her uzvu yıkarken abdest dualarını okurdu. Abdestten sonra teheccüd namazına başlardı. Tam bir huzur ile ve uzun sûreleri okuyarak teheccüd namazını kılardı.

İlk zamanlarda teheccüd namazında Yâsîn sûresini tekrar tekrar okurlardı. Hatta bu sureyi bir namazda 80 defa okudukları olurdu. Son zamanlarında daha ziyade namazda Kur'ân-ı Kerîm'i hatmetmekle meşgul oldular. Teheccüd namazını bitirdikten sonra huşû içinde murâkabe ve tefekküre otururdu. Sabahtan iki üç saat önce, sünnete uyarak, bir müddet yatarlardı. Sonra ortalık ağarmadan tekrar uyanırlar, sabah namazını kılarlardı. Sabah namazının sünnetini evde kılarlar, sünnetle farz arasında sessiz olarak "Sübhânallâhi ve bi-hamdihî sübhânallâhi'l-azîm ve bi-hamdihî" duasını tekrar ederlerdi. Sabah namazının farzını kıldıktan sonra işrâk vaktine kadar mescidde arkadaşları ile murâkabe halkasında otururlar, sonra uzun sûreler okuyarak, iki selâmla dört rekât işrâk namazı kılarlar, o vakitte okunması icap eden tesbih ve dualarla meşgul olurlardı. Sonra evlerine giderler, hanım ve çocuklarının hâllerini sorarlar, yapılması gereken işleri söylerlerdi. Ardından odalarına çekilirler, Kur'ân-ı Kerîm okurlardı. Bundan sonra talebelerini çağırırlar, hâllerini sorarlardı. Onlara hedefi yüksek tutmayı, sünnete uymayı, zikir ve murâkabeye devam etmeyi, manevi hâllerini gizlemeyi tavsiye ederlerdi. Fıkıh kitaplarını okumalarını söylerdi. Sohbetlerinin çoğu sükût ile geçerdi. Sohbetlerinde hiç kimsenin gıybeti yapılmaz, kusuru anlatılmazdı.

Kuşluk namazını odalarında sekiz rekât olarak kılarlar, sonra talebeleri ve çocuklarıyla birlikte yemek yerlerdi. Yemek

duasının ardından Fâtiha okumak hadislerde bulunmadığı için bunu uygun bulmaz ve Fâtiha okumazdı.

Öğle namazı vaktinde dört rekât sünnet, dört rekât farz, iki rekât son sünnet kılar, ardından dört rekât daha sünnet kılarlardı. Öğle namazından sonra hâfızdan bir cüz kadar Kur'ân-ı Kerîm dinlerlerdi. Talebelere verilecek ders varsa verirlerdi. İkindi namazını ilk vaktinde kılarlar, ilk sünnetini terk etmezlerdi.

İkindiden sonra talebeleriyle murâkabeye otururlardı. Murâkabede mürîdlerine kalben teveccüh ederlerdi. Akşam namazını ilk vaktinde kılarlar, farzdan sonra kalkmadan on kere kalben "Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh..." duasını sonuna kadar okurlardı. Farz ve sünnetlerden sonra "Allâhümme ente's-selâmu ve minke's- selâm. Tebârakte yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm" duasından fazla bir şey okumazlardı. Akşam namazının iki rekât sünnetini kıldıktan sonra evvâbîn namazını dört veya altı rekât olarak kılarlardı.

Yatsının farzından önce dört rekât sünneti kılarlar, farz ve iki rekâtlık son sünnetten sonra tekrar dört rekât sünnet kılarlardı. Vitr namazının ilk rekâtında genellikle A'lâ sûresini, ikinci rekâtında Kâfirûn, üçüncü rekâtında da İhlâs sûresini okurlardı. Hanefî'nin kunût duasına Şâfiî'nin kunût duasını da ilave ederlerdi. Vitr namazını bazen yatsıdan, bazen de teheccüd namazından sonra kılarlardı. Yatsı namazını ve vitr namazını kıldıktan sonra hemen yatmaya giderlerdi. Yatmadan önce okunması icap eden duaları okurlardı.[196]

## Bediüzzaman Hazretlerinin Namazı

Talebelerinden Mustafa Sungur Ağabey Üstadımızın namazını şöyle anlatıyor:

196 Necdet Tosun, İmâm-ı Rabbânî, Kaynak Yayınları, s.147-150.

"Üstadımızın namazı, namazdaki mazhariyeti, heybeti, huzuru ve huşuu bambaşkadır. Biz onu ifade edemeyiz. Onun namazdaki nihayetsiz tecelliyata mazhariyetinden bizim hissettiğimiz, milyarda bir dahi olmaz. Evet bu kat'idir... Namaza duruşu, ilk tekbiri alışı, ellerini bağlayışı ve Cenab-ı Hakka dua ve tezellülü, Fatihayı kıraati, Fatiha'nın her bir kelimesini teker teker, cümle cümle ve bütün meratibi ile okuyup hissetmesindeki ve dergâh-ı İlahiyyeye takdim etmesindeki vüs'at, külliyet ve ulviyet, bizim gibi hiç enderlerin beyanına gelemez. Hele namaz teşehhüdündeki ´Ettehiyyatü´ kelimat-ı mübarekesini Cenab-ı Hakka takdim ederken, nasıl bütün kâinatı ruhunun eline alıp öylece arz etmesindeki kudsiyeti ifade edemeyiz. [197]

Üstad sabahlara dek namaz kılardı. Yine Hacı Fatma Seyhan anlatıyor:

Bir gün Üstad, beyimden evin hamamını sordu, o da gösterdi. Bunun üzerine beyime bir sarı lira verdi. Karşılıksız hiçbir şey yapmazdı.

"Sabaha kadar namaz kılardı, sabah namazından sonra öğleye kadar kimseyi kabul etmezdi. Daha sonra ziyaretçiler gelirdi. Dokuz ay kendisine hizmet ettim, çamaşırlarını yıkar, sofrasını sererdim. Başını kaldırıp da hiç bana bakmazdı. Kocam bana, 'Sakın, ona görünme. Görünürsen gider' derdi.[198]

Talebelerinden Hilmi Arıcı şu hadiseyi anlatır:

"Ne âyettir ne de hadistir, fakat eskiden beri söylenen kelâm-ı kibar olan bir söz vardır, 'Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.' 'Beni namaza kadar yalnız bırak, ben akşam namazına sizi çağırırım' dedi.

"Akşam namazı olunca beni çağırdı. Akşam namazını beraber kıldık. Namaza başlamasını tarif etmek zordur. Duyarak, yaşayarak namaz kılıyordu. Ben cemaat oldum, sonra dua etti.[199]

197 Son Şahitler, Necmettin Şahiner 4/15
198 Son Şahitler, 1/252
199 Son Şahitler, 4/15

*Ekler*

## NAMAZLA İLGİLİ ÂYET-İ KERİMELER

### A- Namaz ve Namaz Kılmak

Namazın Farziyeti: Nisa, 103.

Namaz Kılmak: Bakara, 3, 43, 238; En'am, 72, 92; Hacc, 77, Mü'minun, 9; Lokman, 4; Meâric, 22-23; A'lâ, 15, 18-19.

Önceki Dinlerde Namaz: A'lâ, 15, 18-19.

Namaz İle Allah'tan Yardım İstemek: Bakara, 45, 153.

Namazı Dosdoğru Kılmak: Bakara, 83, 110, 177, 277; Nisa, 103; Maide, 55; Enfal, 3; Tevbe, 71; İbrahim, 31, Hacc, 35, 41, 78; Nur, 37, 56; Neml, 3; Ankebut, 45; Rûm, 31, Lokman, 17; Fâtır, 29-30; Şura, 38; Mücâdele, 13; Meâric, 34; Müzzemmil, 20.

Namaz, Allah İçindir: En'am, 162.

Namaz, Günahları Giderir: Hûd, 114.

Namaz Kılanların Mükâfatı: Tevbe, 112.

Namazı Emretmek: Taha, 132.

Namaz, Her Türlü Kötülükten Alıkor: Ankebut, 45.

Namaz, En Büyük Zikirdir: Ankebut, 45.

Namaza Engel Olanlar: Maide, 91.

Namazı Yasaklayanlar: Alak, 9-19.

Beş Vakit Namaz Kılmak: Hûd, 114; İsra, 78; Taha, 130; Rûm, 17-18.

## B- Beş Vakit Namaz

Sabah Namazı: İsra, 78; Rûm, 17; Kaf, 39, Tûr, 49.

Öğle Namazı: Rûm, 18; Kaf, 39.

İkindi Namazı: Bakara, 238; Rûm, 18; Kaf, 39.

Akşam Namazı: Rûm, 17; Kaf, 40; Tûr, 49; İnsan, 26.

Yatsı Namazı: Rûm, 17; Kaf, 40; Tûr, 49; İnsan, 26.

## C- Namaz Vakitleri

Sabah, Öğle, İkindi, Akşam ve Yatsı Namazlarının Vakti: Hûd, 111; İsra, 78; Taha, 130.

Cuma Namazının Vakti: Cum'a, 9

## D- Namazın Farzları

Abdest ve Gusül Abdesti Almak: Maide, 6

Teyemmüm Yapmak: Nisa, 43; Maide, 6

Necasetten (Maddî Pisliklerden) Temizlenmek: Müddessir, 4

Setr-i Avret (Örtünmek): A'raf, 31

İstikbal-i Kıble (Kıbleye Dönmek): A'raf, 29; Bakara, 144

Vakit (Namazı Vaktinde Kılmak): Nisa, 103

İftitah (Başlangıç) Tekbiri: A'lâ, 15

Kıraat (Kur'an Okumak): İsra, 110; Müzzemmil, 20

Rükû: Bakara, 43; Al-i İmran, 43

## E- Cemaat

Cemaata Devam Etmek: Bakara, 43; Al-i İmran, 43

İmamın Namazı Kısa Tutması: Müzzemmil, 20

## F- Namaz Âdâbı

Namazı Dosdoğru Kılmak: Bakara, 83, 110, 177, 277; Nisa, 103; Maide, 55; Enfal, 3, Tevbe, 71; İbrahim, 31; Hacc, 35, 41, 78; Nur, 37, 56; Neml, 3; Ankebut, 45; Rûm, 31; Lokman, 17; Fâtır, 29-30; Şura, 38; Mücâdele, 13; Meâric, 34; Müzzemmil, 20.

Namazda Huşû (Kalp Huzuru ve Tevazu): Bakara, 238; Mü'minun, 2.

Namazda Gafil Bulunmaktan Sakınmak: Mâun, 4-6

Okuma Sırasında Ses Tonu: İsra, 110

Ta'dil-i Erkân: Meâric, 34

Münafıklar, Namaza Üşenerek Kalkarlar: Nisa, 142; Tevbe, 54; Mâun, 4-6

Namazda Sübhaneke Okumak: Tûr, 48

Namazdan Sonra Tesbih Etmek: Bakara, 45, 153.

## G- Cuma Namazı

Cuma Namazının Farziyeti: Cum'a, 9

Cuma Vaktinde Alışverişi ve Her Türlü İşi Bırakmak: Cum'a, 9-11

Cum'a Gününün Fazileti: Bürûc, 3.

## H- Diğer Namazlar

Teheccüd Namazı (Gece Namazı): İsra, 79-80; Furkan, 64; Secde, 16; Zâriyat, 17-18.

Korku Namazı (Savaşta Namaz): Bakara, 239; Nisa, 101-103.

Yolcu (Misafir) Namazı: Nisa, 101

Bayram Namazı: Kevser, 2

Cenaze Namazı: Tevbe, 84

Duha (Kuşluk) Namazı: Sâd, 18

## *İSTİFADE EDİLEN ESERLER*


KUR'ÂN-I KERİM

ABDURREZZAK B. HEMMAM, Ebu Bekir es-San'ânî, El-Musannaf, Tahkik: Habiburrahman el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1403

ACLÛNÎ, Ebu'l-Fida İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-İlbâs ammâştehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988

AHMED B. HANBEL, Ahmed b. Muhammed; el-Müsned, I-VI, İstanbul, 1982

ALÂÜDDÎN ABİDÎN el-Hediyyetü'l-Alâiyye, Kahraman Yay. İst. 1984.

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ, Risale-i Nur Külliyatı, Sözler, Dokuzuncu Söz, Işık Yayınları, İzmir, 2004

BEZZAR, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basri, 292/905; el-Bahrü'z-Zehhar = Müsnedü'l-Bezzar, tahkik: Mahfuzurrahman Zeynullah, Medine, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1988/1409.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail; el-Câmiu's-Sahîh, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994

DARİMİ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, Sünen, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1407

EBÎ ŞEYBE, Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, El-Musannaf fi'l-Ehâdîs ve'l-Âsâr, Tahkik: Kemal Yusuf Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409

EBÛ DAVUD ET-TAYALİSİ, Süleyman b. Davud b. el-Carud el-Farisi, Müsnedu Ebî davud et-tayalisi, Haydarabad, Dâiretü'l-Maârifi'n-Nizamiye, 1903

EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî; es-Sünen, I-II, Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, Beyrut, 1988

EBÛ NUAYM, el-İsfehânî; Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ, I-X, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988

HÂKİM, Ebu Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî, el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn, Mustafa Abdülkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1990 (Zehebî'nin Telhisi ile birlikte)

HAMDİ YAZIR, Hak Dîni Kur'ân Dili, Eser Neşriyat, İst. 1971.

HEYSEMİ, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman, 807/1405, Mecmaü'z-Zevaid ve Menbaü'l-Fevaid, 2. bs. Beyrut, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1967.

http://www.herkul.org

http://www.yenidendogus.net/wbb2/konu10018.htm

HUMEYDİ, Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr b. İsa, 219/834; el-Müsned, thk. Habiburrahman A'zami, Beyrut, Alemü'l-Kütüb, 1962.

İBN HİBBAN, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî, 354/965; Sahihu İbn Hibban, thk. Şuayb Arnavut, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1984, Birlikte: el-İhsan fî takribi Sahihi İbn Hibban / Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Balaban b. Abdullah İbn Balaban.

İBN HUZEYME, Ebu Bekir Muhammed b. İshak es-Sülemî (v. 311), Sahihi İbn Huzeyme, Tahkik: Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut Lübnan

İBN KESÎR, İsmail b. Ömer Ebû'l-Fidâ, el-Bidâye ve'n-Nihâye, I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, Sünenü İbn Mâce, I-II, thk. Muhammed Fuad Abdulbâki, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

İBN SAD, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri, 230/845; Kitâbü't-Tabakati'l-Kebir = et-Tabakatü'l-Kübra, tahkik: Ali Muhammed Ömer, Kahire, Mektebetü'l-Hancı, 2001/1421.

İKRA İSLAM ARŞİVİ

İMAM MALİK, Malik b. Enes el-Esbahî, el-Muvatta, tlk.: Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1993

KANDEHLEVÎ, Hayatu's-Sahabe, Divan Yayınları, İstanbul

KURTUBÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed, el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'ân, Kahire, 1935.

M. FETHULLAH GÜLEN, Asrın Getirdiği Tereddütler, 14. bs. İzmir, Türkiye Öğretmenler Vakfı, 1997

M. FETHULLAH GÜLEN, İnsanlığın İftihar Tablosu: Sonsuz Nur, İzmir, Nil Yayınları, 1994

M. FETHULLAH GÜLEN, Prizma, İstanbul, Nil Yayınları, 2003.

MEHMET DEMİRCİ, "İbadetlerin İç Anlamı", Tasavvuf dergisi 3. sayı, Ankara 2000

MERVEZÎ, Ebû Abdillâh, Ta'zîmu kadri's-salât,

MEVSILİ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna Ebû Ya'la, 307/919; Müsnedu Ebî Ya'la el-Mevsıli, thk. Hüseyin Selim Esed, Dımaşk, Dârü'l-Me'mun Li't-Türas, 1984.

MÜNZİRİ, Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdülkavi, 656/1258, et-Tergib ve't-terhib, Kahire, Dârü't-Türas, [t.y.]

MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccac en-Neysâbûrî, Sahîhu Müslim, I-V, thk. Muhammed Fuad Abdulbâki, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

NECİP FAZIL KISAKÜREK, O ve ben, 1983, 8. bs., İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1992.

NESAİ, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, es-Sünenu'l-Kübra, Tahkik: Abdülğaffar Süleyman el-Bündârî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1991

NESEFÎ, Ebû'l-Berakât, Abdullah b. Ahmed, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, (Mecmûatün Mine't-Tefâsîr) Çağrı yay. İst. 1971.

SÜYÛTÎ, Celâlüddîn, Sünen-i Nesâî Şerhı, Nesâî'nin Sünen'i ile birlikte.

TABERANÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, El-Mucemu'l-Kebir, Tahkik: Tarık b. Ivadullah, Dâru'l-Harameyn, Kâhire, 1415

WENSINCK ve arkadaşları, el-Mu'cemu'l-Müfehres Li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1988

ZAMAN GAZETESİ, Kürsü, 13 nisan 2007

ZEBİDİ, Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif, 893/1488; Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi, trc. Ahmed Naim, 8. bs. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 1985.